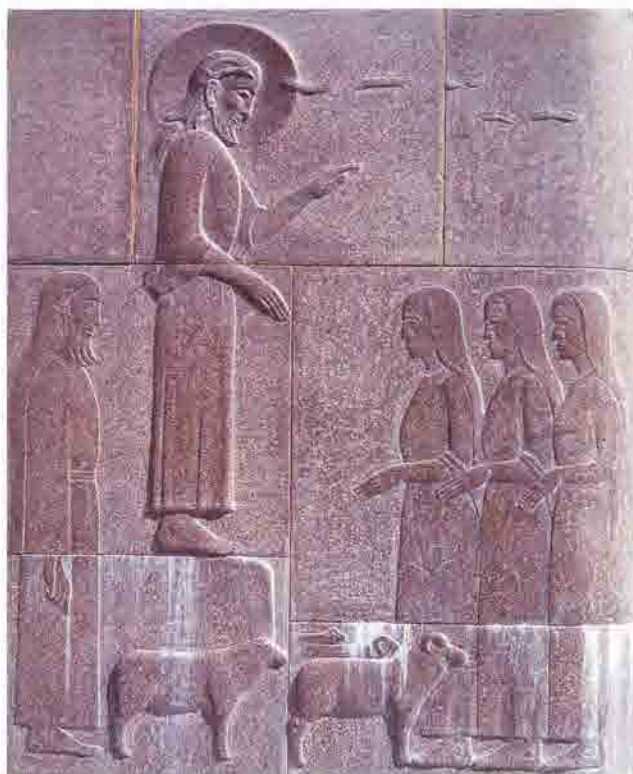

SUOMALAISTA
KIRKKOARKKITEHTUURIA
1917–1970

MARJA TERTTU KNAPAS
SOILE TIRILÄ

SUOMALAISTA
KIRKKOARKKITEHTUURIA
1917–1970

MUSEOVIRASTO

MUSEOVIRASTO

Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 30

Teksti: *Marja Terttu Knapas*

Valokuvaus ja kuvatoimitus: *Soile Tirilä*

Graafinen suunnittelu ja taitto: *Maikki Rantala, Praxis Oy*

Toinen tarkistettu painos

Paino: *Art-Print Oy, Helsinki 2008*

ISBN 951-616-150-2

ISSN 1236-6439

MAIRE MATTINEN: Esipuhe	5
MARJA TERTTU KNAPAS: Kirkkoja viideltä vuosikymmeneltä	7
SIRKKALIISA JETSONEN: Valossa ja hämärässä	13
PEKKA SUHONEN: Keskustelua kirkkorakennuksista 1900-luvulla	16

1920-LUVUN KIRKOT

Aurejärven kirkko, Kuru	24
Maarianhaminan kirkko	26
Säynätsalon kirkko, Jyväskylä	28
Mäntän kirkko	30
Muuramen kirkko	32
Suomenlinnan kirkko, Helsinki	34
Kuusankosken kirkko	36
Jämsän kirkko	38
Taulumäen kirkko, Jyväskylän mlk	40
Töölön kirkko, Helsinki	42
Käpylän kirkko, Helsinki	44

1930-LUVUN KIRKOT

Paavalin kirkko, Helsinki	48
Viinikan kirkko, Tampere	50
Pohjaslahden kirkko, Vilppula	52
Olaus Petrin kirkko, Helsinki	54
Noormarkun kirkko	56
Simpeleen kirkko, Rautjärvi	58
Martinkirkko, Turku	60
Uusikirkko, Iisalmi	62
Nummijärven kirkko, Kauhajoki	64
Kosken T1 kirkko	66
Mikael Agricolan kirkko, Helsinki	68
Kulosaaren kirkko, Helsinki	70
Tervakosken kirkko, Janakkala	72
Nakkilan kirkko	74
Kannonkosken kirkko	76
Rajamäen kirkko, Nurmijärvi	78
Kytäjän kirkko, Hyvinkää	80
Varkauden kirkko	82

1940-LUVUN KIRKOT

Nuijamaan kirkko, Lappeenranta	86
Viialan kirkko	88
Sallan kirkko	90
Rovaniemen kirkko	92
Suomussalmen kirkko	94

1950-LUVUN KIRKOT

Meilahden kirkko, Helsinki	98
Otaniemen kappeli, Espoo	100
Alppilan kirkko, Helsinki	102
Vuoksenniskan kirkko, Imatra	104
Lauttasaaren kirkko, Helsinki	106
Lakeuden Ristin kirkko, Seinäjoki	108

1960-LUVUN KIRKOT

Salokunnan kirkko, Vammala	112
Hyvinkään kirkko	114
Oriveden kirkko	116
Huutoniemen kirkko, Vaasa	118
Tapiolan kirkko, Espoo	120
Kalevan kirkko, Tampere	122
Kannelmäen kirkko, Helsinki	124
Järvenpään kirkko	126
Temppeliaukion kirkko, Helsinki	128
Lauritsalan kirkko, Lappeenranta	130

Henkilöhakemisto 132

Kirkot paikkakunnittain 134

Kuvalähteet ja kuvaajat 136

Kirkkojen sijainti kartalla 138

Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 139

Esipuhe

Suomalaista kirkkoarkkitehtuuria 1917–1970 -julkaisu esittelee itsenäisen Suomen kirkkoarkkitehtuurin parhaimmistoa viiden vuosikymmenen ajalta. Maamme kirkkolaki suojelee automaattisesti kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut kirkot. Tätä nuoremmista kirkoista on Museovirasto valinnut viisikymmentä edustavaa kirkkoa, joita se on esittänyt suojeltaviksi kirkkolain mukaan.

Suojelukohteiden valinta perustuu uudemman kirkkoarkkitehtuurin laajaan arviointiin ja asiantuntijoiden keskusteluun. Julkaisun alussa olevat artikkelit kuvaavat monipuolisesti tarkastelunäkökuilma ja arviointikriteereitä. Erikoistutkija Marja Terttu Knapas toteaa, että eri vuosikymmeninä on kirkoille asetettu paitsi erilaisia arkkitehtoniisia ja kaupunkikuvallisia, myös toisistaan poikkeavia yhteiskunnallisia ja toiminnallisia tavoitteita. Kirjailija Pekka Suhonen puolestaan muistuttaa siitä, ettei uuden muotokielen, modernin suoraviivaisuuden hyväksyminen ole suinkaan ollut aina mutkatonta. Vaikka suomalainen moderni arkkitehtuuri oli jo syntyessään maailmalla tunnettua, oli kirkkokilpailuista käyty aikalaiskritiikki usein varsin kipakkaa.

Siunauskappelit ja aivan uusimmat, 1970-luvun jälkeen valmistuneet kirkkorakennukset on tässä vaiheessa jätetty suojelutarkastelun ulkopuolelle. Tämä ei suinkaan merkitse sitä, että ne tai muut suojeluluettelon ulkopuolella olevat kirkot olisivat vähemmän tärkeitä. On muistettava, että kirkkojen rakentamiselle on lähes poikkeuksetta asetettu kunnianhimoiset tavoitteet. Jokaisella kirkolla on siten omalla paikkakunnallaan rakennustaiteellinen, historiallinen ja ympäristökuvallinen merkityksensä. Seurakuntalaisille kirkko on pyhä tila, jolla on mittaamaton uskonnollinen ja symbolinen arvo. Kuten arkkitehti Sirkkaliisa Jetsonen artikkelissaan kertoo, on kirkko yhteisenä hiljentymisen, valon ja varjon tyyssijana yhtä-

aikaisesti sekä korkeuksiin kurottuva ylevä tila että helposti lähettyävä turvallinen paikka, jossa elämän tärkeimmät vaiheet saavat kauniit ja arvolliset puitteet.

Uudempien kirkkojen suojeluluettelo on syntynyt ryhmätyönä, josta kaikki työhön osallistuneet ansaitsevat lämpimät kiitokset. Erityisen tärkeä rooli on ollut erikoistutkija Marja Terttu Knapaksella, joka kirkollisen kulttuurimme syvällisenä tuntijana ja vaalijana on vastannut julkaisun tuottamisesta. Valokuvaaja Soile Tirilän erinomaisista kuvista suurin osa on otettu juuri tätä julkaisua varten. Yliarkkitehti Martti Jokisen ja valokuvaaja Esko Toivarin aikaisemmat kuvat täydentävät tätä kokonaisuutta. Lisäksi ovat Jämjän, Sallan, Rovaniemen ja Lappeenrannan seurakunnat luovuttaneet julkaisuun kuvia omista kokoelmistaan. Graafikko Maikki Rantala puolestaan on luonut julkaisun kauniin ulkoasun. Kiitokset osoitan myös johdantoartikkelien kirjoittajille Sirkkaliisa Jetsoselle ja Pekka Suhoselle. Lisäksi ovat Suomen Rakennustaiteen museon ja monien seurakuntien antamat vähäisiltäkin tuntuvat tiedot olleet suureksi avuksi.

Suomalaista kirkkoarkkitehtuuria 1917–1970 on jatkoa Museoviraston rakennushistorian osaston vuonna 2003 ilmestyneille kirkkojen sekä hautaustomerkkien hoitoa ja restaurointia käsitteleville ohjekirjoille.

Julkaisun toivotaan herkistävän niin kirkkorakennuksista vastaavien kuin niissä vierailevienkin aistit kokemaan, kunnioittamaan ja vaalimaan kirkkojen uljaita piirteitä. Tutkijoille ja arkkitehtuurin harrastajille kirja avaa varmasti uusia näköaloja, antaen syytä istua kirkkosaliin avoimin, herkin aistein.

Helsingissä 26. kesäkuuta 2006

OSASTONJOHTAJA MAIRE MATTINEN

Kirkkoja viideltä vuosikymmeneltä

Vuosien 1917–1970 välillä rakennettujen kirkkojen suojelu

Suomessa kirkot ovat seurakuntiansa omistamia rakennuksia. Kirkkojen korjauksista päättää kirkkovaltuusto. Vuonna 1993 annettu uusi kirkkolaki asettaa seurakunnille velvoitteita myös kirkkojen kulttuuriarvojen suhteen. Kirkkolain 14. luvun 5§:n mukaan ennen vuotta 1917 rakennettu kirkko on suojelunalainen. Suojelu kohdistuu myös rakennuksen kiinteään sisustukseen, maalauksiin ja taideteoksiin sekä kirkkopihahan. Kirkkolain mukaan kirkkohallitus voi päättää myös vuotta 1917 nuoremman kirkollisen rakennuksen suojelemisesta, mikäli se täyttää rakennussuojelulain suojelulle asettamat yleiset kriteerit. Aloitteen suojelusta voivat tehdä tuomiokapituli, seurakunta tai Museovirasto.

Pelkästään iän perusteella tapahtuvan automaattisen suojelun ulkopuolelle jäävällä itsenäisen Suomen kirkkoarkkitehtuurilla on merkittävä asema maamme kulttuuriperinnössä ja rakennustaiteen historiassa. Tästä syystä Museovirasto on pitänyt tärkeänä saattaa eri vuosikymmenien kirkkorakentamista mahdollisimman monipuolisesti kuvastavat kirkot suojeltavaksi samalla tavoin kuin mitä ennen vuotta 1917 rakennettujen kirkkojen suojelusta on kirkkolaissa säädetty.

Vuoden 1917 jälkeen ja ennen vuotta 1970 rakennettujen yli kahdensadan kirkon joukosta esiin nostettujen kirkkojen valintaperusteina ovat olleet arkkitehtoninen ja taiteellinen laatu, historiallinen arvo, liturgiikan tai teologisten näkemysten muutokset, rakennusajalleen tyyppillinen muotokieli, kansainväliset vaikutteet, teknisesti innovatiiviset ratkaisut, rakennuttajan taustayhteisö sekä kaupunki- ja maisemakuvallinen asema.

Jokainen kirkko on kirkoksi rakennettu ja sellaisenaan arvokas rakennus. Kirkkolain nojalla suojeltaviksi esitetyt kirkot toimivatkin esimerkiksi 1900-luvun moni-ilmeisestä kirkkoarkkitehtuurista ja niiden tarkoituksena on auttaa ymmärtämään myös muiden vastaavan ikäisten kirkkojen erityispiirteitä. Suojeltavien kirkkojen luettelosta löytyy varmasti myös puutteita. Esimer-

kiksi eri kaupunkien lähiöiden kirkot ovat huonosti tunnettuja ja ovat tästä syystä jääneet valtakunnallisella tasolla vaille riittävää huomiota. Tämä tulee ottaa huomioon, kun kirkkovalikoimaa tulevaisuudessa täydennetään vuoden 1970 jälkeen rakennetuilla kirkoilla.

Kirkkolain kirkollisten rakennusten suojelun piiriin kuuluvat myös siunauskappelit. Niiden rakentaminen yleistyi kuitenkin varsinaisesti vasta 1930-luvulla, joten ne jäävät automaattisen suojelun ulkopuolelle. Siunauskappeliin joukkoon sisältyy, kuten vuotta 1917 nuorempien kirkkojenkin, lukuisia rakennustaiteellisesti erityisen arvokkaita rakennuksia. Esimerkiksi arkkitehti Erik Bryggman, joka ei ole suunnitellut yhtään kirkkoa, on piirtänyt lukuisia siunauskappeleita. Niistä tunnetuimmat ovat Paraisten kappeli sekä Pohjoismaiden kauneimmaksi rakennukseksi sanottu Ylösnousemuskappeli Turussa. Kansainvälistä mainetta niittäneen arkkitehti Viljo Revellin

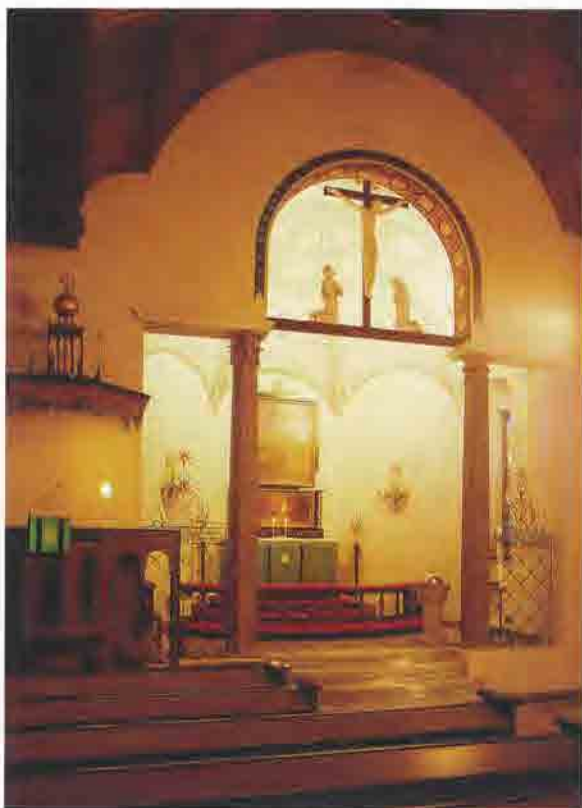

Erik Bryggmanin piirtämä Turun Ylösnousemuskappeli.

suunnittelema Vatialan siunauskappeli Tampereella, kirkkoarkkitehtina arvostetun Aarno Ruusuvooren piirtämä Rauhannummen kappeli Hyvinkäällä sekä arkkitehti Pekka Pitkäsen suunnittelema äänettömyydellään puhutteleva Pyhän Ristin kappeli Turussa kuuluvat maamme betoni-arkkitehtuurin merkittäviin rakennuksiin.

1920- ja 1930-lukujen kirkkoarkkitehtuuri

Museoviraston nyt esiteltävässä kirkkovalikoimassa on lukumääräisesti eniten kirkkoja 1920- ja 30-luvuilta. Ne olivat aikoja, jolloin vasta itsestänsynyt maa etsi taloudellisen hyvinvoinnin ja tasapainon saavutettuaan arkkitehtuurissaankin uusia muotoja. Kirkkojen rakentamisessa vakiintui samalla uudenlainen käytäntö. Niistä tuli laajentuneen arkkitehtikunnan tavoiteltuja suunnittelukohteita ja monista kirkoista järjestettiin arkkitehtikilpailuja. Erityisesti 1930-luvun alku oli kirkkokilpailujen kulta-aikaa. Lähes kaikki sittemmin nimekkäät arkkitehdit osallistuivat niihin, elleivät jo kuuluneet jonkun toisen kirkkokilpailun palkintolautakunnan tuomaristoon. Arkkitehti Elsi Borg voitti ensimmäisenä naisena Taulumäen kirkosta pidetyn kilpailun ehdotuksellaan ”Mesak”, jonka hän sille antamansa vanhates-

Säynätsalon kirkko, Armas Lindgren 1926.

tamentallisen nimen (Dan. 3) mukaisesti heitti ”tuliseen pätsiin” eli mieskollegoidensa arvosteltavaksi. Julkisten laitos- ja teollisuusrakennusten suunnittelijoista mm. Erkki Huttunen, Bertel Liljequist, Toivo Paatela, W.G. Palmqvist, Väinö Vähäkallio, asemakaavoittajana tunnettu Bertel Jung, oman toimiston Jyväskylään perustanut Alvar Aalto sekä monet muut omalla työsarallaan myöhemmin ansioituneet arkkitehdit saivat rakentaakseen myös kirkon. Heitä vanhemmasta arkkitehtipolvesta jo 1800-luvun lopulla ensimmäisen kirkkonsa suunnitellut Lars Sonck osallistui aktiivisesti ja menestyksellisesti kilpailuihin.

1920-luvun kirkkoarkkitehtuurissa heijastuu vanhojen kirkkojen väri- ja muotomaailmasta innoitusta etsinyt suunnittelu. Arkkitehdit olivat jo korkeakouluopinnoissaan saaneet tuntumaa oman maan vanhaan rakennuskantaan ja vanhoihin kirkkoihin. Kirkkojen taideteokset, esineistö ja tekstiilit, jotka olivat pitkään jääneet toisarvoiseen asemaan, pääsivät uudelleen kunniaansa. Eri taiteenalojen käsityöläisten, koristetaiteilijoiden, tekstiilitaiteilijoiden, kuvanveistäjien ja taidetalkojien saumaton yhteistyö arkkitehdin kanssa oli kiinteä osa uuden kirkon kokonaiskonseptia.

1920-luvun historisoivassa arkkitehtuurissa heijastui myös ruotsalaisen ns. nuorkirkollisen liikkeen esiin nostama ajatus koko kansan kirkosta, isien kirkosta. Jumalanpalvelus liittyi pitkään perinteeseen ja maaseudun vanhat kirkot olivat siitä parhaita esimerkkejä. Suomalaisista teologeista Jaakko Gummeruksella oli samankaltaisia painotuksia. Hän toivoi kirkkoon, seurakunnan juhlahuoneeseen, vanhan kirkkotaiteen luomaa pyhäkkötunnelmaa. Säynätsalon, Kuusankosken, Noormarkun ja Mäntän kirkot sekä puusta rakennetut Aurejärven kirkko Kurussa ja Nummijärven kirkko Kauhajoella ovat tästä parhaita esimerkkejä.

Nuorkirkollisen liikkeen teologisessa näkemyksessä korostui kirkkosalin kuoriosan ja siinä olevan alttarin merkitys armoa tarjoavan kirkon uskonnollisena keskuksena. Myös kastetta pidettiin tärkeänä, sillä sen kautta vahvistettiin ihmisten osallisuus kirkossa. 1920- ja 1930-luvun kirkoissa onkin kuoriosaa korostettu juhlavuuden ja keskittyneisyyden luomiseksi. Se on kirkkosalia kapeampi, holvattu muusta kirkosta poikkeavalla tavalla ja sen lattiataso on nykyisten näkemysten

mukaan aivan liian monta porraskelmaa kirkkosalin lattiaa korkeammalla. Kuorin triumfikaarta reunustavat pylväät, metallitaoksiset aidat tai kaiheet. Suuremmissa kirkkoissa on lisäksi kuoritulasta erotettu kastekappeli tai erityinen kastepaikka.

Historismin ohella toinen 1920-luvulla jalansijaa kirkkoarkkitehtuurissa saanut tyyliuuntaus oli pohjoismainen klassisismi. Se sai vaikutteita arkkitehtien ensimmäisen maailmansodan jälkeen Italiaan tekemillä matkoillaan ihailemasta maaseudun vähäeleisestä, mutta mittasuhteiltaan harmonisesta arkkitehtuurista. Muuramen kirkko ja Töölön kirkko Helsingissä kuvastavat tätä etelästä pohjoiseen ammennettua klassisismia.

1930-luvulla italialisvaikutteinen klassisismi yhdistyi uusasiallisuuteen. Kirkkoissa on joko korkeat campanile-tyyppiset kellotornit tai samankaltaiset päätytornit. Kirkkosali on usein muoltaan basilika, jossa korkeassa keskilaivassa on kaartuvat betoniholvit tai tasaiset palkkikatot. Tyylitellyt ja harkiten sijoitetut koristemaalaukset kuuluvat näyttävien, Paavo Tynellin Taito Oy:n, Antti Hakkaraisen Taidetakomon ja Martti Salmenlinnan Taidepajan tekemien metallivalaisinten ohella kirkkojen tunnuspiirteisiin.

Kansainvälinen modernismi saavutti 1920-luvun lopulla ja 30-luvun alussa myös kirkkorakentamisen.

Helsingin Töölön kirkon saarnatuoli, Hilding Ekelund 1930.

Käpylän kirkko Helsingissä on varhaisia uuden tyylin esimerkkejä, joskin sen arkkitehtuuri muuttui kilpailuehdotuksesta kuorin lasiseinämän vaihtuessa kuoriapsidiksi. Kannonkosken, Nakkilan, Rajamäen ja Varkauden funktionalistiset kirkot puolestaan ovat sisältyneet jo kauan maamme modernin arkkitehtuurin merkkiteoksiin. Funktionalismi synnytti pitkään jatkuneen keskustelun kirkkojen tyylikysymyksistä, jossa toisena osapuolena olivat perinteisen kirkkorakennustyylin, ts. päätytornillisten pitkäkirkkojen kannattajat ja toisena modernin kirkkoarkkitehtuurin puolestapuhujat, kuten Pekka Suhonen omassa artikkelissaan kertoo.

Useimmat 1920- ja 1930-lukujen kirkot ovat seurakuntiansa ensimmäisiä varsinaisia kirkkorakennuksia. Vain Jämsän, Taulumäen ja Noormarkun kirkot on rakennettu tulipalossa tuhoutuneiden kirkkojen tilalle. Kosken T1 ja Nakkilan kirkot korvasivat huonokuntoisiksi todetut vanhat puukirkot. Suomenlinnan kirkko on mielenkiintoinen historiallinen muistomerkki ortodoksisen varuskuntakirkon uudistamisesta luterilaiseksi. Suomen kirkon alaisuuteen vuoden 2007 alusta siirtynyt Olaus Petrin kirkko Helsingin Töölössä on Ruotsin kirkon Suomessa asuville kansalaisilleen rakennuttama jumalanpalvelus- ja kokousumispaikka.

Erityispiirteinä näiden vuosikymmenten kirkkorakentamiselle on myös seurakuntien saama, rakentamisen mahdollistanut ulkopuolinen rahoitus joko yrityksiltä tai yksityisiltä henkilöiltä. Esimerkiksi nousukauttaan eläneen puu- ja pape-riteollisuuden keskuspaikoille perustettujen seurakuntien kirkot toteutettiin joko paikallisen teollisuuden rahoittamana, kuten Mäntän, Säynätsalon ja Noormarkun kirkot tai avustamana, kuten Kuusankosken, Varkauden ja Simpeleen kirkkojen tapauksissa. Teollisuusyritysten intresseissä oli samalla paikallisyhteisön muodostaminen itsenäiseksi kunnaksi, jossa omien etujen ajaminen ja erikoisolosuhteiden huomioon ottaminen kävi helpommin kuin maatalousvaltaisen pitäjän osana. Itsenäisen kunnan perustaminen edellytti alueeltaan vastaavaa seurakuntaa. Nopeasti teollistuneiden paikkakuntien seurakuntien perustamista ajoi aktiivisesti myös kristillissosiaalisen setlementtiajattelun pohjalta syntynyt, vuonna 1918 perustettu Teollisuusseutujen Evankelioimisseura.

Aktiivisen seurakuntatoiminnan arvostus näkyy myös Alkon Rajamäen tehtaille rakennuttamassa kirkossa. Tervakoskella puolestaan pape-ritehdas tuki paikallisen pienkirkkoyhdistyksen kirkon rakentamista, Kytäjällä sama rooli oli läheisen suurkartanon omistajilla. Maarianhaminassa ja Nakkilassa paikallinen suuryrittäjä lahjoitti testamentissaan rahat uuden kirkon rakentamiseen.

1930-luvulla seurakuntien sosiaalinen toiminta alkoi monipuolistua ja siirtyä ulos kirkon ja pappilan piiristä. Kirkon ympärille koottiin myös kokoontumis- ja harrastustilat sekä viranhaltijoiden asunnot. Viinikan kirkko Tampereella sekä Paavalin ja Olaus Petrin kirkot Helsingissä ovat näiden uudenlaisten kokonaisuuksien edelläkävijöitä. Niitä hieman myöhemmässä Helsingin Mikael Agricolan kirkossa tilaohjelmaan lisättiin rakennusvaiheessa vielä voimistelusalikin. Viinikan, Paavalin ja Mikael Agricolan kirkot ovat myös Helsingin Käpylän ja Turun Martinkirkon ohella ensimmäisiä suurempiin kaupunkiin rakennettuja kaupunginosakirkkoja.

Jälleenrakennuskauden kirkot

Nuijamaan, Rovaniemen, Sallan ja Suomussalmen kirkot ovat esimerkkeinä itärajan ja Lapin kahdentoista viime sodissa tuhoutuneen kirkon jälleenrakentamisesta. Edellytyksenä tiukan rakennusmateriaalien säännöstelyn ja käytön valvonnan aikana toteutetulle rakentamiselle oli ulkomainen apu. Kirkkoja ja seurakuntataloja ei pidetty valtion tai Kirkon Keskusrahaston jälleenrakennusohjelmassa kaikkein kiireellisimpinä rakennuskohteina. Amerikan luterilaisten seurakuntien Suomen kirkolle myöntämää avustusta käytettiin mm. Nuijamaan ja Rovaniemen kirkkojen rakentamiseen. Rovaniemellä oli myös Ruotsin kirkon keräämillä lahjoitusvaroilla merkittävä osuus kirkon taiteelliseen koristeluun ja urkujen hankkimiseen. Sallan kirkon rakentamisen rahoitti Tanskan kirkko.

Suomen kirkko hyödynsi menestyksellisillä liiketoimillaan Amerikan luterilaisten kirkkojen hätäapuna ja avustuksina saamiensa dollareiden ostovoimaa sodan jälkeisinä devalvaation vuosina käyttämällä niitä mm. raakakahvin ostamiseen. Sen maahantuonti, paahtaminen ja vähittäismyynti Kirkkokahvin nimellä tuotti nopeasti

Turun Martinkirkon kruunuvalaisin, Taito Oy.

kolmekymmenkertaisesti enemmän käyttövaroja kuin dollareista olisi saatu virallisella vaihtokursilla. Ruotsin kirkon avustuskeräyksen tuotolla hankittiin puolestaan myytäväksi kauan kaivatua kardemummaa ja Tanskan kruunuilla sokeria, kahvia, riisiä, luumuja ja karamelleja.

Kirkkojen muotovalikoimaan nousi Sallan kaltainen keskiajan kirkon yleishahmoa toistava jyrkkäharjainen kirkko erillisine kellotapuleineen. Edellisen vuosikymmenen tiukka ja niukkalinjainen arkkitehtuuri pehmentyi, sisätilassa on paljon puuta ja rappaukseen upotettua liuskekiveä käytettiin myös ulkoseinien harkittuina yksityiskohtina, kuten Suomussalmen tai Viialan kirkoissa. Tämä näkyy myös ulkohahmoltaan perinteisen Rovaniemen kirkon sisätilassa. Jälleenrakennuskauden kirkoista ensimmäisenä valmistuneessa Nuijamaan puukirkossa sotien jälkeinen detaljoidun romanttinen arkkitehtuuri esiintyy puhtaimmillaan.

1950- ja 1960-lukujen kirkot

Kirkon entisestään kasvanut yhteiskunnallinen suuntautuminen alkoi voimakkaasti korostua 1950-luvun kirkkoarkkitehtuurissa Norjasta läh-

Järvenpään kirkko, Erkki Elomaa 1968.

töisin olleen työkirkko-toiminnan levitessä Suomeen. Kirkkokin joutui uudella tavalla etsimään paikkaansa maallistuvassa yhteiskunnassa. Tasapaino pyhäpäivän juhlan ja arkipäivän käytännöllisen toiminnan välillä vaati uudenlaista ajattelua. Työkeskuksen uskottiin myös asuntopulan aikana herättävän vähemmän vastustusta kuin uuden kirkon tai seurakuntatalon. Arkkitehtien joukossa seurakunnallisten työkeskusten pelättiin jopa lopettavan ”oikeiden” kirkkojen rakentamisen ja hävittävän kaiken pyhyiden kirkkorakentamisesta.

Kirkkoja rakennettiin 1950-luvulla lukumääräisesti enemmän kuin edellisinä vuosikymmeninä tai 1960-luvulla. Jyrkkälappeinen kirkko keltoruneineen pysyi edelleen suosittuna etenkin maaseudun asutuskeskusten ja taajamien kirkkojen rakennustyyppinä. Kaupunkien uusilla asuntoalueilla suosittiin tanskalaisen pikkukirkkoliikkeen mukaisesti suhteellisen vaatimattomia lähiökirkkoja. Samalla rakennustekniikan luomat mahdollisuudet ja erityisesti ennen vain suurissa hallirakennuksissa käytetyt kuorirakenteet sallivat kansainvälisten esimerkkien innoittamana myös rohkeasti omaperäisten kirkkojen rakentamisen, mikä monipuolisti kirkkojen kirjoa.

Kirkkojen sisätilassa erityistä korostettua kuoriosaa ei enää tarvittu, ainoastaan alttarikaide erotti sen muusta kirkkosalista. Alttaritaulun paikan sai seinälle kiinnitetty keskittymiseen pysähdyttävä karu risti. Saarnatuoli oli sisustuksen osa, joka säilytti ehkä pisimpään perinteisen tyyppinsä, vaikka sekin alkoi madaltua ja muuttua suoralinjaisen vaatimattomaksi.

Meilahden kirkossa Helsingissä on samaan rakennusryhmään yhdistetty suomen- ja ruotsinkielisten seurakuntien tilat kirkkosaleineen, mikä sittemmin toistui myös Lauttasaaren ja Kannelmäen kirkoissa. Meilahden kirkko on myös ensimmäisiä kaupunkirakenteen osaksi sovitettuja kirkkorakennuksia. Helsingin perinteiseen työläiskaupunginosaan vähäeleisesti rakennetun Alppilan kirkon, alkuaan Kotkankadun seurakunnallisen työkeskuksen, arkkitehtuurissa on tarkoituksenmukaista vaatimattomuutta ja suuripiirteisyyttä.

Lakeuden Ristin kirkko Seinäjoella kuuluu 1950-luvun monumentaaliseen kirkkorakentamiseen ja se muodostaa kaupungintalon, kirjaston ja teatterin reunustaman aukion kanssa Suomen oloissa poikkeuksellisen kaupunkirakennustai-

teellisen tilasommitelman. Lauttasaaren kirkko Helsingissä, jonka ennennäkemättömän laajana pidetty huonetilaohjelma herätti aikanaan suurta julkista huomiota, levittäytyy pihasommitelmineen, portaitseen ja pengermineen alueensa kaupunkikuvalliseksi keskipisteeksi.

Lakeuden Ristin kirkko ja sen kanssa lähes samanaikainen Vuoksenniskan Kolmen Ristin kirkko Imatralla ovat kirkkorakentamisen erilaisia tarpeita kuvastava vastakohtapari. Lakeuden Ristin kirkko on suuri katedraali erillisine seurakuntatiloineen ja sen piha sopii myös suuriin ulkotapahtumiin. Kolmen Ristin kirkko puolestaan on kaarevalinjainen pientilaisuuksiin sovitettavissa oleva teollisuusyhteisön paikalliskirkko.

1960-luvun kirkkoarkkitehtuurista nousevat esiin kokeilevan betonirakentamisen kirkot. Oriveden kirkkoon on kaarevien seinien avulla luotu voimakas keskeiskirkon tunnelma. Hyvinkään kaupunkinäkömää hallitsevassa kirkossa on onnistuttu yhdistämään ennakkoluuloton muoto ja sisätilan sakraalia tunnelmaa ja esteettistä vaikuttavuutta korostava taitava valonkäyttö. Järvenpään sekä Espoon Tapiolan ja Vaasan Huutoniemen kirkot osoittavat betonipintojen moni-ilmeisyyttä. Lauritsalan kirkko Lappeenrannassa ja Kannelmäen kirkko Helsingissä ovat teknisiltä ratkaisuiltaan ennakkoluulottomia ja rohkealinjaisia. Kannelmäen kirkossa esimerkiksi käytettiin ensimmäistä kertaa Suomessa kuorirakenteen valamisessa muottiverkkoa. Lauritsalan kirkko sai muodollaan ja kirkkosalin kolmiomaisella pohjaratkaisullaan useita seuraajia.

Salokunnan kirkko Vammalassa on vaatimatomuudessaankin korkeatasoinen esimerkki vuosikymmenen aikana eri puolille maata tehdyistä pikkukirkoista. Monumentaalisia kirkkoja puolestaan on sanan varsinaisessa merkityksessä muusta kirkkoarkkitehtuurista poikkeava katedraalimaisen uljas Kalevan kirkko Tampereella. Helsingin TempPELLIAUKION kirkon rakentamista taas edelsi poikkeuksellisen kiihkeä yhteiskunnallinen keskustelu kirkon ja sen seurakuntien tehtävästä puutteen ja nälänhädän täyttämässä maailmassa.

Suomi saavutti jo 1950-luvulla arkkitehtuurin alalla kansainvälistä huomiota ja sitä alettiin erityisesti jälleenrakennuskauden Keski-Euroopassa pitää protestanttisen kirkkorakentamisen esikuvamaana. Kaija ja Heikki Sirenin piirtämäs-

tä Espoon Otaniemen teekkarikylän kappelista muodostui yksi nimenomaan suomalaisen luonnonläheisen arkkitehtuurin tunnusmerkeistä ja se sai joitakin seuraajia mm. Saksassa ja Sveitsissä. Alvar Aallon Vuoksenniskan kirkko uudensuolaan organisen pehmeine muotoineen ja valontäyteisine sisätiloineen puolestaan kuuluu hänen kansainvälisesti arvostetuimpiin rakennuksiinsa. Saksassa vuonna 2003 julkaistussa laajassa Euroopan sodanjälkeistä katolista ja protestanttista kirkkoarkkitehtuuria käsittelevässä teoksessa esitellyistä 19 huippukohteesta on kuusi suomalaista: Otaniemen kappeli, Vuoksenniskan, Tapiolan, Kalevan ja TempPELLIAUKION kirkot sekä vuonna 1984 valmistunut arkkitehti Juha Leiviskän suunnittelema Myyrmäen kirkko Vantaalla.

Lähteet

- Raija-Liisa Heinonen, Funktionalismin läpimurto Suomessa. Moniste. Suomen rakennustaiteen museo. Helsinki 1986.
- Mikko Malkavaara, Suomen luterilainen kirkko ulkomaisen avun vastaanottajana 1945–1952. *Kansainvälisen vastuun oppivuodet. Kirkon ulkomaanavun 50-vuotishistoriikki*. Helsinki 1997.
- Riitta Nikula, Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku. *Ars Suomen taide 5*. Helsinki 1990.
- Riitta Nikula, Bauen für die Staatskirche. Kirchenarchitektur in Finnland 1950–2000 (myös engl.). Wolfgang Jean Stock (Hg./Ed.), *Europäischer Kirchenbau 1950–2000 – European Church Architecture*, München 2002.
- Horst Schwebel, Eine Scheu vor grossen Gesten. Protestantischer Kirchenbau aus theologisch-liturgischer Sicht (myös engl.). Wolfgang Jean Stock (Hg./Ed.), *Europäischer Kirchenbau 1950–2000 – European Church Architecture*. München 2002.
- Eino Sormunen, *Kirkko ja seurakuntakoti. Johdatus nykyiseen kirkonrakennustaiteeseen*. Kuopio 1962.
- Pekka Suhonen, Kirkkoarkkitehtuuri 1940-luvusta nykypäivään. *Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa*. Helsinki 1987.
- Markku Valkonen, Modernin taiteen murros kirkkotaiteessa. *Ars Sacra Fennica. Aikamme taide kirkossa*. Helsinki 1987.

Valossa ja hämärässä

Kirkkorakennusten olemuksesta ja niiden välittämästä viestistä keskusteltiin sekä 1920- että 1950-luvuilla. Erityisesti pohdittiin kysymystä modernin kirkkorakennustaiteen muodoista ja hengestä. Millaisia tunnelmia ja elämyksiä kirkkorakennukset 1920-luvulta 1970-luvulle herättävät, millaisin keinoin ne puhuttelevat kirkkoon saapujaa?

Kirkot keskellä kylää kertovat sijainnillaan ja hahmollaan merkityksestään yhteiskunnassa. Useimmat vanhat kirkkomme asettuvat komeasti maisemaan näkyen jo kaukaa. Uudemmat puolestaan erottuvat ympäristöstään dramatiikan ja kontrastin keinoin. Vaikuttavuudellaan ja juhlallisuudellaan puhuttelevat erityisesti monet 1920- ja 1930-lukujen kirkoista. Tornirakenteiden siintävät huiput tai korkealle kurottuvat päädyt ovat osa

monumentalisuutta. Toisaalta 1920- ja 1930-luvuilla kirkkojen joukossa on myös perinteen hengen sävyttämiä rakennuksia, jotka toistavat kyläkirkkojen intiimiä ja vaatimatonta mittakaavaa.

Lähemmäs ihmistä ja osaksi arjen ympäristöä tulevat melko harvat kirkkorakennukset. Toisinaan on kuitenkin haluttu painottaa jokapäiväisessä elämässä läsnä olemista ja tarjota matalaa kynnystä astua sisään. Kirkot laskeutuvat erityisesti toisen maailmansodan jälkeen lähemmäs arkipäivää kohotakseen uudestaan monumentaaliseksi sekä maisemaa ja ympäristöä hallitseviksi 1950-luvun lopussa. Meilahdessa torni kohoaa kaupunkikuvassa kirkon merkinä, samalla kun katutilaan liittyvä aukio pehmentää kirkon liittymistä osaksi asuinkortteleiden rivistöä. Arkipäivään kiinnittymisen rinnallakin kulkee 1950-

Timo ja Tuomo Suomalaisen suunnitteleman Tempeli aukion kirkon vaikuttavuus syntyy valon ja materiaalin kohtaamisesta.

luvun kirkoissa erottamisen vire; niihin nousee muutama askel ylöspäin kadulta, niiden pihat ja sisäänkäynnit kiertyvät muurin suojaan – kirkkorakennukset kääntyvät sisäänpäin samalla kun laskeutuvat korkeuksista.

Kirkot ovat joutuneet vastaamaan monella tasolla haasteeseen, jonka niiden ympärille kohoavat tehtaanpiiput tai niitä ympäröivä yhteiskunnan murros ovat tuoneet tullessaan. Piippujen rinnalle on asetettu juurevaa kosketusta menneeseen, vakaata turvallisuuden tunnetta tai pyrkimystä yltää niitä korkeammalle. Kirkkojen suhteessa ympäristöön on haettu uusia väyliä asettua korkealle ja lähelle yhtä aikaa.

Jokainen kirkkosali koskettaa tulijaa omalla tavallaan; jotkut ottavat vastaan tyynnyttävällä hämärällä, toiset tervehtivät valoisalla tunnelmalla. Perinteen merkit tai muodot vanhoista puukir-

koista yksityiskohtineen puhuttelevat kävijää tuttuudellaan ja auttavat liittämään uudemmatkin kirkot osaksi koettua ja muistettua menneisyyttä. Apilanlehtiholvit ja jyrkät katot luovat miellelyhtymän 1700-luvun puukirkkoihimme tai vievät ajatukset kauemmaksi, keskiaikaisiin kivikirkkoihin.

Varhaisrenessanssin ilmavuutta ja herkkyyttä on tavoiteltu 1920-luvun kirkoissa. Holvaukset luovat niihin juhlallista tunnelmaa. Vallitseviin klassisiin piirteisiin sekoittuu toisinaan vähän mystiikkaa, eksotiikan kaikua – värien ja maalausten hehkua ja himertävää kultaa. Hämäryyden voima on vahvana läsnä näissä kirkoissa. Varjo ja valo kuuluvat yhteen.

Kirkkosaliin tulvii valoa 1930-luvulla. Se tuodaan reippaasti ja kirkkaana täyttämään tilaa. Valo yhdessä selkeiden materiaalien kanssa

Pehmeä sivuvalo korostaa maalauksia ja reliefejä
Kauno S. Kallion piirtämässä Jämsän kirkossa.

raivaa tieltään ornamentit ja värien herkkyyden. Tunnelma suoraviivaistuu, mutta samalla säilyttää vaikuttavuutensa tilojen avaruuden ansiosta. Voimakkaat, suuret väripinnat tuovat kirkkosaliin uudenlaista intensiteettiä. Voima näyttäytyy myös tornihuippujen huikeissa korkeuksissa.

Murros toisen maailmansodan jälkeisissä kirkkoissa on merkittävä. Ne jättävät taakseen ulkoiset viittaukset perinteeseen ja abstraktilla tavalla tuovat tilan ja valon sekä materiaalin pääosaan. Luonto on läsnä vain muutamissa kirkkotiloissa. Se tulee useimmiten rakennuksen lähelle ja ympärille hoidettuna puistona. Olennaisena osana kirkkosalin elämyksellisyyttä luonto on Oranien kappelissa ja Temppeliaukion kirkossa.

Turvallisen suojan tunteen tarjoavat 1940-luvun kirkot. Niiden kirkkosaleissa katto ja holvit kurottavat korkealle ja ikkunat painautuvat matalalle. Tilaa leimaa taittumaton nöyryys. Kotoisuutta tuovat puupintojen, messinkivalaisinten ja muiden yksityiskohtien lämpimät sävyt. Kävijän ympäröivät turvalliseen syliinsä tasainen valon hämy ja herkästi kosketettavat materiaalit.

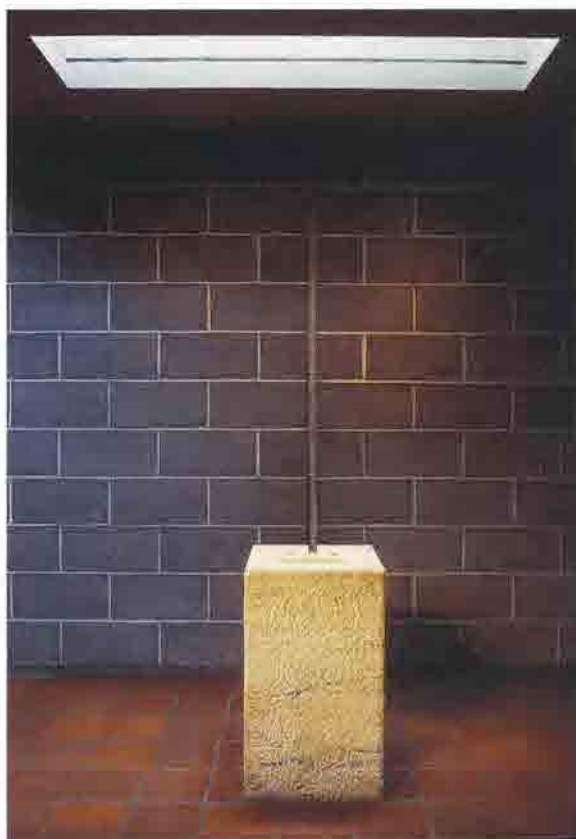
Monumentaalisuus ja vaikuttavuus kasvavat uudelleen esiin 1950-luvun kuluessa ja ovat vahvasti läsnä 1960-luvun kirkkoissa. Niissä korostuu dramaattisuus ja yllätyksellisyys. Arkipäivän ra-

kennuksista poikkeavat veistokselliset muodot, puhtaat ja paljaat materiaalit on tuotu niissä pääosaan. Ennen toista maailmansotaa kirkkorakentamisessa on katsottu taaksepäin ja nojattu perinteen voimaan. Nyt tähtytään ulospäin ja halutaan irrottautua muun rakentamisen piirteistä.

1960-luvun kirkkosali puhuttelee usein tyhjyydellään; materiaalin ja muodon pelkistyksellä. Se on tila, jonka voi täyttää ajatuksillaan. Tyyneys ja hiljaisuus tarjoavat kävijälle levähdyspaikan yhteiskunnan yhä kiihtyvän tahdin vastapainoksi. Eräissä kirkkoissa pääosassa on dynaamisuus, voimakas tilan liike saa kävijän kohottamaan katseensa kohti ylös valoa tai suuntaamaan sen alttarille.

Valon arkkitehtuuri muuttuu moniulotteisemmaksi 1950- ja 1960-luvuilla. Valo leikkautuu tilaan kapeana viiruna tai se leikkii seinäpinnalla koskettaen materiaalia ja nostaa sen pienimmätkin piirteet elämään. Valo luo elämää karuillekin seinille.

Historialliset viittaukset ovat kirkkorakennuksissa vaihtuneet pyrkimykseen luoda syvemmälle ihmisen mielen arkaaisiin tasoihin. Vuoropuhelussa ovat pysyvyys ja muutos, staattisuus ja dynamiikka, hämärä ja valo – kaikki voivat synnyttää puhuttelevan, arjesta irrottavan pyhän tilan.

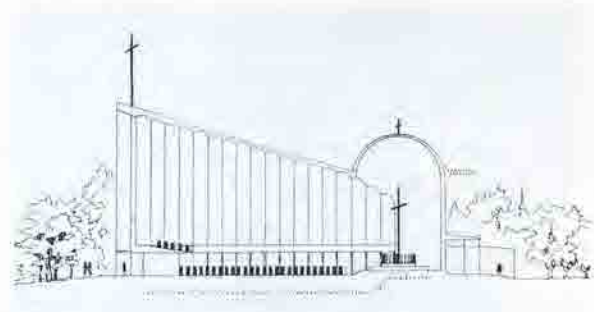
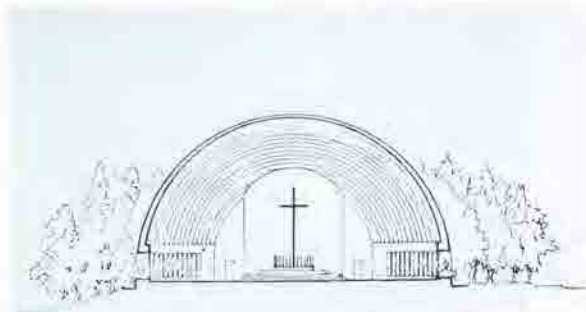
Aarno Ruusuvuoren käsialaa olevan Tapiolan kirkon pelkistetty kastemalja.

Keskustelua kirkkorakennuksista 1900-luvulla

Carolus Lindberg kirjoitti vuonna 1922 Arkkitehti-lehteen huolestuneen sävyisen kirjoituksen, jonka sisältönä oli kirkkorakennusten suunnittelun keskittyminen arkkitehtien Ilmari Launiksen ja Josef Stenbäckin käsiin ja tason madaltuminen kilpailun puutteessa. Hän ehdotti aatekilpailua pienistä maalaiskirkoista ja suositti muutoinkin kirkkojen rakennuttajille kilpailujen järjestämistä, sanoen, että ”täten luotaisiin myöskin nykyaikaiselle kirkkorakennustaiteellemme käytännöllinen arvokaava ja terve makukaava, joka sen laatua kuvaisi, ja täten säisi tämä rakennustaiteemme haara, joka nyt on surullisessa riutumistilassa, uutta elonvoimaa”.

Carolus Lindberg oli muutamaa vuotta aikaisemmin väitellyt tiilen käytöstä keskiaikaisissa harmaakivikirkoissamme ja hänestä tuli pian arkkitehtuurin historian professori Teknilliseen korkeakouluun. Epäilemättä häntä kuunneltiin, mutta tarvittiin vielä vuonna 1925 arkkitehtien Pauli Blomstedtin, Hilding Ekelundin ja Yrjö Laineen esitys Arkkitehtiliitolle, että kirkkoarkkitehtuurin tason kohottamiseksi pitäisi järjestää yleisiä kilpailuja. Liitto kääntyi opetusministeriön puoleen ja kirkkokilpailuja tosiaan alettiin järjestää. Ne eivät sinänsä olleet mikään uutuus; Lars Sonckin tunnetut Mikaelinkirkko Turussa, Tampereen Johanneksen kirkko, nykyinen tuomiokirkko, ja Kallion kirkko Helsingissä olivat kilpailuvoiton tuloksia. Mutta koko arkkitehtikilpailujen instituutio oli arkkitehtikunnalle keskeinen asia ja sitä voitiin pitää tärkeänä keskustelun muotona, jossa puheenvuorot eivät olleet vain sanoja, vaan monitahoisia, ennen muuta visuaalisia annettun tehtävän ratkaisuehdotuksia.

Näiden aloitteiden aikaan vallitsi klassisistinen arkkitehtuurisuunta, jonka piirissä syntyneet kirkot näyttävät olleen muidenkin kuin arkkitehtien itsensä hyväksymiä. Ei ilmeisesti suuremmin häirinnyt sekään, että arkkitehdit toivat Italian matkoiltaan kaukaisempia vaikutteita; yleensä muualta tuotuja muotoja ja ideoita katseltiin Suomessa vierastaen ja pyrittiin korostamaan kansallisia piirteitä ja arvoja. Tämä oli ehkä ymmärrettävää, mutta ei aivan probleematon, kun on osoitettu miten monista ja myös etäisistä aineksista 1800–1900-lukujen vaihteen ns. kansallisromantiikka rakentuu. Mutta vuoden 1928 jälkeen, jolloin Suomessa tultiin tietoisiksi uudesta suunnasta, jota alettiin kutsua funktionalismiksi tai slanginimellä funkis, alkoi kirkoista käytyyn keskusteluun tulla lisää argumentteja linjoilla vanha–uusi tai traditio–modernismi. Helsingin Tehtaanpuiston ja Temppeliaukion kirkkokilpailut uusintoinen 1930-luvun alussa antoivat aiheen rajanvedolle. Uusintakilpailut järjestettiin, jotta mukaan ja palkinnoille saataisiin perinteisempiä ehdotuksia. Tehtaanpuiston kilpailuun oli ensi erässä osallistunut 56 ehdotusta, joista näkyviin nousi monia moderneja. Lopputulos oli kuitenkin se, että kirkon sai rakentaakseen Lars Sonck, joka oli ollut ensi vaiheen palkintotuomaristossa. Temppeliaukion kirkon sai suunniteltavakseen professori J. S. Sirén, jonka ehdotus oli monumentaalinen: hänen kirkkoaan ei kuitenkaan rakennettu, ja vasta vuoden 1961 uudessa kilpailussa voittanut Timo ja Tuomo Suomalaisen suunnitelma toteutui ja tunnetaan nyt myös turistinähtävyytenä ja musiikkikirkkona.

Helsingin Tehtaanpuiston II kirkkokilpailu. "LUTHER"-nimimerkin ehdotus siirrettiin alimpaan luokkaan modernisuutensa vuoksi. Ehdotus oli Pauli Blomstedtin tekemä. Arkkitehti 1/1933.

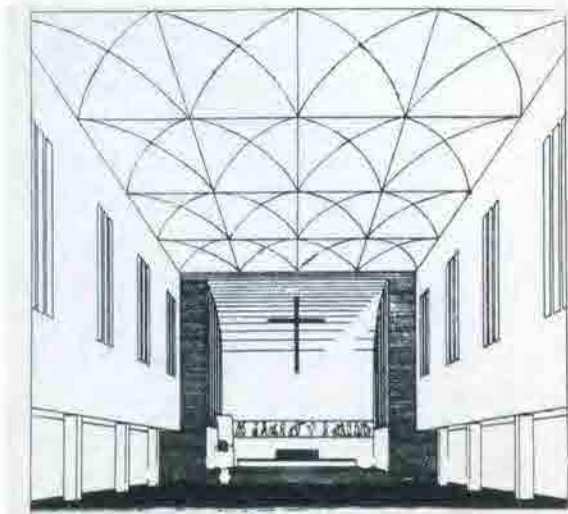
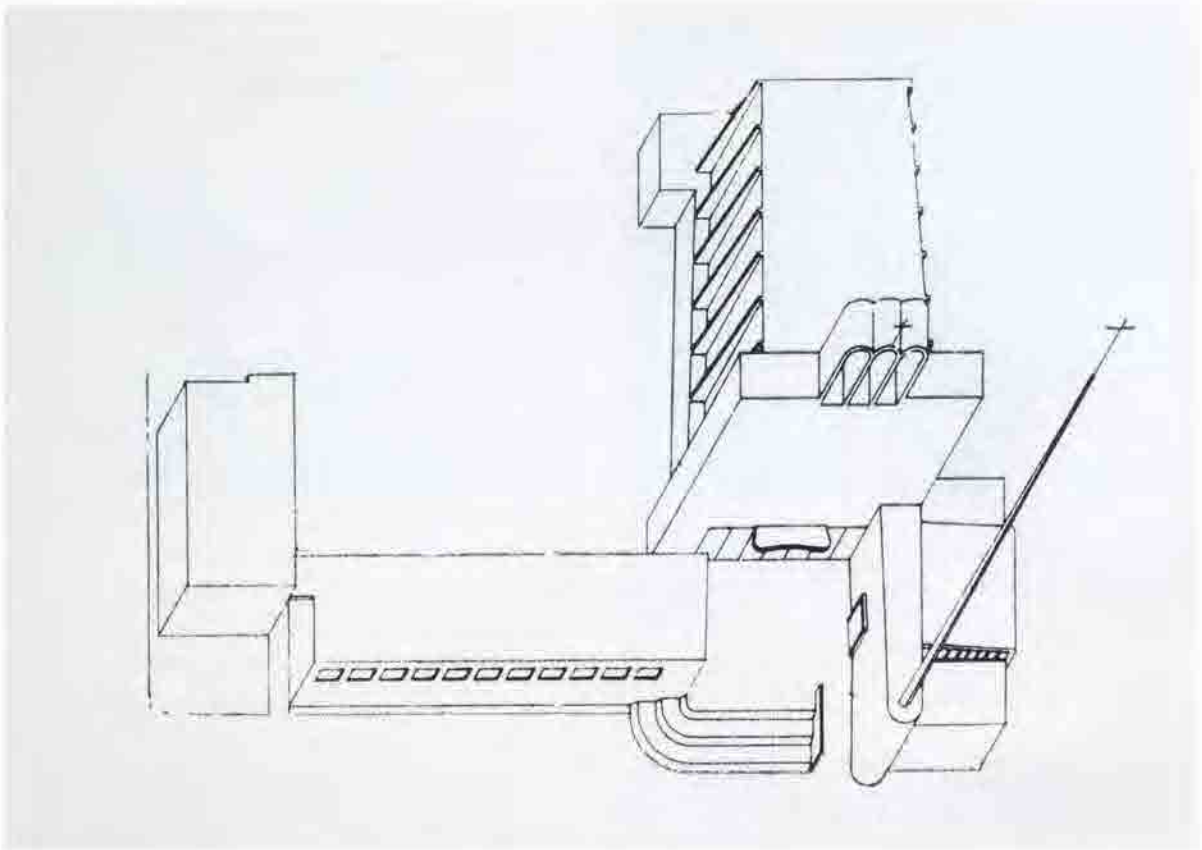

J. S. Sirénin voittanut ehdotus Tempeliahaukion kirkoksi. Valokuva mallista. Kirkkoa ei rakennettu; kallion louhinta paikalla kuitenkin aloitettiin 1939. Arkkitehti 7–8/1941.

Arkkitehtien omassa piirissä oli myös erilaisia käsityksiä. Sigurd Frosterus, joka oli 1900-luvun ensi vuosina edustanut kirjoituksissaan ja arkkitehtuurissaan keskieurooppalaisvaikutteista rationalismia vastakohtana ns. kansallisromanttikalle, asettui joulukuussa 1930 laajahkossa artik-

kelissaan Hufvudstadsbladetissa sitä vastaan, että funktionalismin muotokieltä voitaisiin muuttaa mutkitta soveltaa kirkkorakennuksiin. Hyvä arkkitehtuuri on aina myös funktionaalista. Lasi- ja betonityyli on Frosteruksen mukaan saavuttanut monella alalla voittoja, mutta sillä on rajoituksensa. Funktionalismi on sekä hyvä että harhaanjohtava nimitys: osuva silloin kun se tarkoittaa hyötyrakennusten parantunutta kvaliteettia, mutta harhaanjohtava kun kaavamainen muotokieli lyö leimansa kohteisiin, joissa koneellinen puoli ei ole päätarkoituksena. Kirkon arkkitehtonisena tehtävänä ei Frosteruksen mielestä ole vain luoda tila tietylle määrälle uskovaisia, vaan sen tulee ennen kaikkea herättää hartautta. Niin perustava totuus kuin että virheetöntä elokuvateatteria ei ilman muuta voi käyttää kirkkona, ohitetaan nykyään liian helposti. Frosterus ei tuomitse nykyaikaista rakennustekniikkaa, mutta ehdottaa sitä kirkkorakennuksissa käytettäväksi soveltaen, vanhoista muodoista lähtien. Hän myöntää, ettei tällaisia kysymyksiä voi ratkaista teoreettisesti, mutta jatkuvuudella ja traditiolla on kirkkojen rakentamisen piirissä suurempi merkitys kuin muilla rakentamisen aloilla. Mutta ehkä funktionalistiset kirkkoehdotukset kuvastavatkin ajan kristillisyyden tilaa tai luonnetta, Frosterus kysyy.

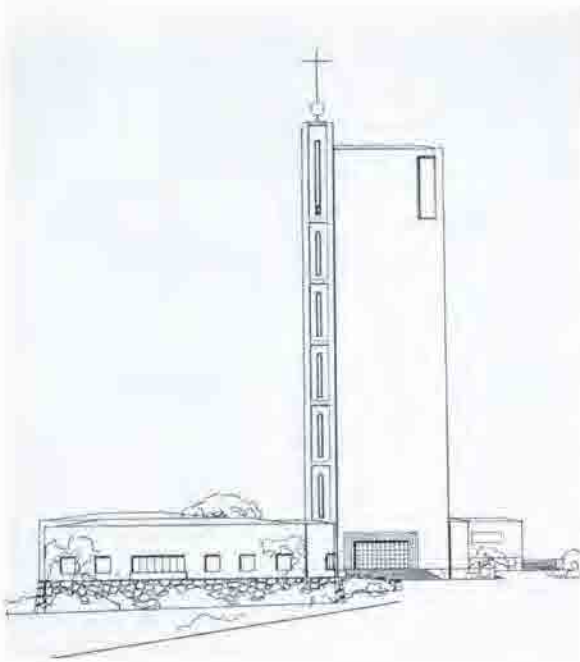
Kun kirkolliset viranomaiset Helsingin Tehtaanpuiston ja Tempeliahaukion 1930-luvun kilpailuissa vaativat, että ehdotuksen tullakseen palkitukseksi, on oltava 'perinnäistä kirkkotyyliä', arkkitehdit asettuivat kiivaasti vastaan. Arkkitehti Gustaf Strengell, joka itse oli usein modernien ratkaisujen puolella, mutta jolla oli viljeltyynyt vanhemman arkkitehtuurin taju, kirjoitti Suomen Kuvalehteen 1933 dialogin, jonka avulla hän koetti selvittää suurelle yleisölle mistä tässä tradis-funkiskiiistassa, niin kuin sitä kotoisasti nimitettiin, oli kysymys. Dialogissa kirkkovoaltuuston jäsen – traditionalisti – tapaa puolueettomalla maaperällä ystävänsä arkkitehdin, joka on tietysti modernisti. Traditionalisti ilmoittaa, että edustaa seurakuntaa ja on velvollinen ottamaan huomioon sen toivomukset. Hän tietää, että seurakunnan jäsenet haluavat saada kirkon, joka heti ensimmäisellä näytillä näyttää kirkolta ja että he inhoavat teidän moderneja funkislaatikoitanne. Siksi olemme panneet kilpailuohjelmaan määräyksen perinteisestä kirkkotyylistä. Modernisti kysyy, mitä toi-

Hilding Ekelundin I palkinnon Varkauden kirkkokilpailussa saanut ehdotus, jota ei toteutettu. Alvar Aalto oli palkintolautakunnassa. Arkkitehti I/1936.

nen tarkoittaa perinteisellä kirkkotyyllillä. Tämä sanoo tarkoittavansa lyhyesti sitä, että kirkkorakennus näyttää kirkolta eikä tehtaalta; että kansan miehet ja naiset välittömästi yhtä hyvin kirkon ulkonaississa kuin sisäisissä piirteissä tapaavat ja jälleen tuntevat ne piirteet, jotka muistuttavat heille niistä kunnianarvoisista Herran temppelistä, joita he ovat tottuneet näkemään eri puo-

lilla Suomea. Traditionalisti ottaa esiin yksityiskohdan: tornin on nouseva, sen on kohottava rukouksen lailla kohti taivasta, mikä seikka kauneimmalla tavalla tulee ilmi, jos torni päättyy solakkaan korkeaan huippuun. Modernisti ei ole vakuuttunut: on olemassa niin monia toisistaan täysin eroavia traditioita kirkkorakennustaiteessa, vieläpä Suomessa; mikä eroavaisuus onkaan empireajan keskuskirkolla loivine kattoineen ja keskiajan pitkänomaisella kirkolla jyrkkine satulakattoineen! Olisi ollut tärkeää, että ainakin käsite perinnäinen kirkkotyyli olisi määritelty tarkemmin. Nyt traditionalisti etenee vanhojen kirkkojen tunnelma-arvoihin, joita modernit kirkot eivät voi antaa, hartaus käy voimakkaammaksi kun kirkko on saanut iän pyhyyttä. Modernisti vastaa, että tunnelma on romantiikkaa ja että vanhat kirkot ovat kerran olleet uusia. Meidän aikamme vaatii arkkitehtuurilta niin hyvin ulkonaista kuin sisäistä totuutta ja meistä arkkitehteistä tuntuu vastenmieliseltä lainata muotoja ja aiheita menneiden aikojen taiteelta vain sen vuoksi, että ne ovat perinnäisiä. Ja modernisti lopettaa jokseenkin funktionalistiseen huomautukseen, että käytössä on uusi tekniikka, joka myös tuottaa ja vaatii uusia muotoja.

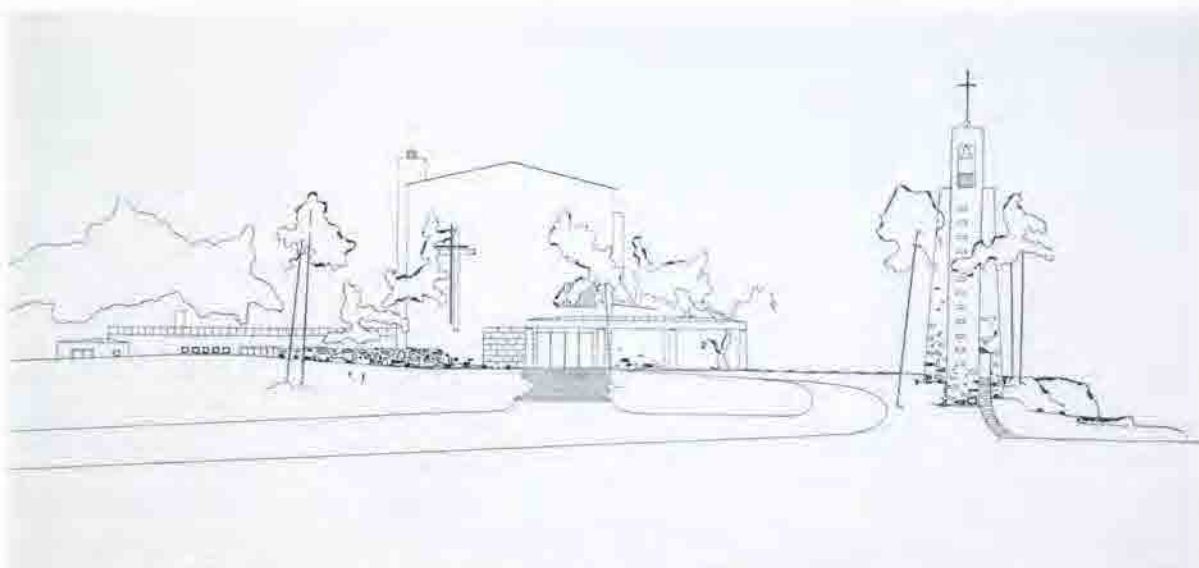
Arkkitehti Lasse Björkin kaksi vaihtoehtoa Porvoon kirkkokilpailun (1937) pääfasadiksi. II palkinto. Arkkitehti 7/1937.

Suomen Kuvalehden kuvatekstittäjä oli jo pari vuotta aikaisemmin, vuonna 1931, kun Bertel Liljequistin piirtämä Paavalin kirkko Vallilassa esiteltiin kuvin, kirjoittanut: se on 'oikea' kirkko eikä tehdasrakennus. Mutta oliko tuohon aikaan edes toteutettu kirkkoa, jonka voisi ilman muuta kuvailla tehdasrakennukseksi?

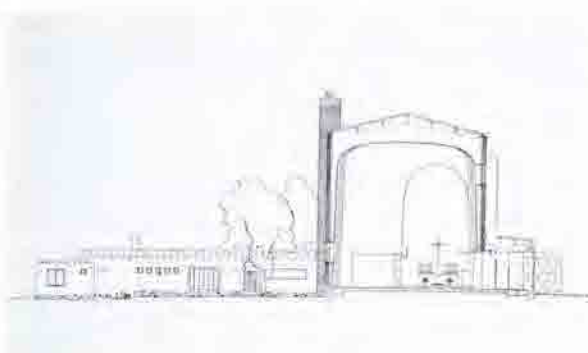
Klassisismi oli 'ymmärrettävämpää' kuin funktionalismi, mutta silläkin oli rajoja, joiden sisällä se haluttiin pitää. Kun Hilding Ekelund, voitettuaan Töölön kirkkokilpailun 1920-luvulla, ja kirkon rakentamisen viivästyessä halusi kehittää ehdotustaan vapaampaan, epäsymmetriseen

suuntaan, kirkon rakennustoimikunta ei myöntynyt, vaan kirkko rakennettiin 1929–30 alkupe-
räisen symmetrian mukaisesti. Funktionalismin
kohdalla oltiin kuitenkin tekemisissä oudoksi
koetun uudentyyppisen ilmiön ja uusien peruste-
lujen kanssa, jotka vaikuttivat moniin vieraannut-
tavasti. Mutta asetelma uuden ja vanhan kesken
ei ollut täysin mustavalkoinen, kirkolliset piirit
1930-luvulla eivät olleet kauttaaltaan traditiona-
listeja tai arkkitehdit modernisteja: uusia tulkin-
toja voitiin tehdä molemmilla tahoilla. Muuten
ei ole ymmärrettävissä, miten modernismi laajasi
käsitettynä myös kirkkoarkkitehtuurissa valtasi
alaa ja miten siihen silti tuli traditionaalisia piir-
teitä varsinkin 1940-luvulla myös nuoremman
polven ehdotuksissa. 1930-luvun alkupuolen til-
lanteessa näkyy kyllä arkkitehtikunnan ammatti-
ylpeyttä ja 'uskonvarmuutta' samoin kuin kirkol-
lisen tahon mikseipä historiallisessa katsannos-
sa perusteltua traditionalismia. Tunneseikat ovat
kuitenkin vaikeasti käsiteltävä alue sekä arkkiteh-
tuurissa että arkipäivän teologiassa ja ehkä sik-
si keskustelu ei aina edennyt syvällisesti. Arvo-
kysymysten kanssa kuitenkin oltiin tekemisissä.
Ylilyönneistä ja kiistoista huolimatta senaikainen
keskustelu osoitti tunnearvojen olevan olemassa,
niin vaikeasti kun niitä voitiin määritellä ja niistä
kovin pitkälle puhua. Epäilemättä vähitellen syn-
tyi myös uusia tunnearvoja ja uuden kirkkoarkki-
tehtuurin arvot vuosien kuluessa saivat myös hy-
väksymistä osakseen. Sittenkin on vaikeaa mitata
mitä historialliset seikat – sota ennen muuta – vai-
kuttivat. Sota koko repivyydestään huolimatta lä-
hensi eri alueilla ihmisiä ja sen enempää luonnos-
telematta voisi arvella, että kirkkoarkkitehtuurin
ilmiöillä 1940-luvulla voi olla tuohon kehityskul-
kuun yhteytensä. Kirkkorakennusten kysymyk-
set tavallaan myös avartuivat sankarihautausmai-
den ja niiden veistosaineiston vaatimusten myötä
ja syntynyt ympäristötaide vei pois pelkästä kirk-
korakennuksen tyyppiä koskevasta keskustelusta,
jossa mitattiin toisiaan vastaan päätytornillinen
hallikirkko, keskeiskirkko tai erillinen tapuli ja
keskiaikaisvaikutteinen jyrkkäkattoinen kirkko.

Kiistoista huolimatta 1930-luvulla toteutui
muutama modernistiseksi katsottava kirkko. Pau-
li Blomstedtin Kannonkosken kirkko (1938) on
esimerkki siitä, miten kirkon taholta tuettiin mo-
derna ratkaisua. Kirkko rakennettiin suunnitel-

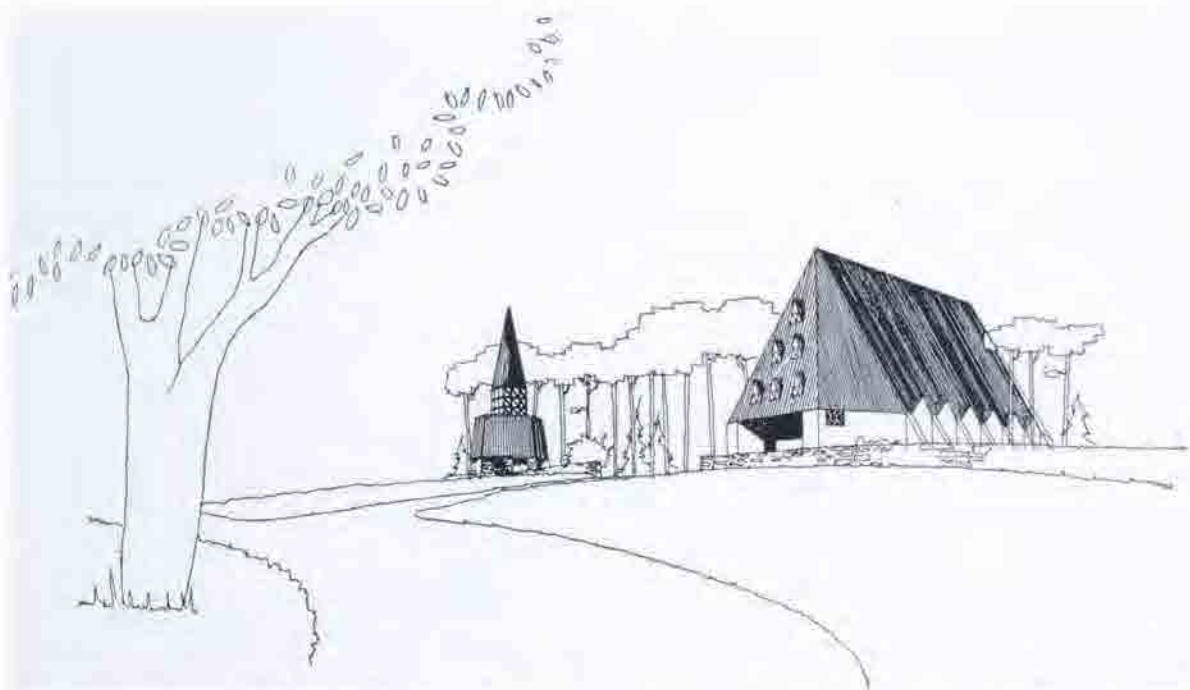
Erik Bryggmanin Turun siunauskappelin lopulliset piirustukset vuodelta 1939. Rakennus valmistui 1941. Arkkitehti 7–8/1942.

mien mukaan, vaikka arkkitehti kuoli 1935. Erkki Huttusen Nakkilan kirkko 1935–37 rakennettiin testamenttilahjoituksen varoilla ja Huttunen saattoi perustella modernia ilmaisua myös sillä, että lahjoittaja oli tehtailija, modernin ajan ihminen. Erik Bryggmanin maineikas Turun siunauskappeli (1941) kuuluu syntyvaiheitaan myös 1930-luvulle. Peräti kolmivaiheinen kilpailu ja talvisodan aiheuttama viive antoivat arkkitehdille aikaa kehittää ehdotustaan detaljoidumpaan suuntaan ja lopputuloksella oli vaikutuksensa 1940-luvun suunnitteluihanteisiin, jotka alkoivat irtaantua 'ankarasta' funktionalismista. Varsinkin kappelin sisätila on rikkaasti jäsenneily: ekspressiivisistä korkokuvista katse siirtyy erilaisiin kiveyksiin ja laatoituksiin, runsaisiin viherkasveihin ja perspektiivi-ikkunan kautta ulos luontoon, palaa sisätilan seinien uskonnollisiin emblemisyven-teisiin, messinkisiin taoksiin, saarnatuolin puu-upotuksiin ja koko valaistuksen käsittelyyn, ko-

risteellisistä messinkilampuista alkaen. Huomio kiinnittyy keskiaika-aiheistoon: ehkä sieltä kaukaa löytyi teemoja, jotka moderni arkkitehti hyväksyi ja muut myönsivät niiden perinteisyyden.

Jyrkkäkattoinen modernin kirkon tyyppi, jossa voi myös nähdä viittauksen keskiaikaan, alkoi näkyä jo 1930-luvulla, Erkki Huttusen Rajamäen kirkossa (1938) on hyvin jyrkät lappeet ja matalat sivuseinät. Sota-aikaisissa kirkkokilpailuissa, kuten Sakkolassa 1943–44, jonka tuloksia ajateltiin voitavan käyttää muissakin jälleenrakennettavissa kirkoissa, tyyppi saavutti menestystä. Kirkkoja Karjalaan -yhdistyksen arkkitehti Rafael Blomstedt oli 1942 tuonut esille 1900-luvun vaihteen kirkkoarkkitehtuurin hengettämyyden ja viittanut keskiaikaisten kirkkojen koruttomaan, mutta puhuttelevan ylevään ja kauniiseen kieleen. Samaa vaatimattomuuden periaatetta voitaisiin hänen mielestään soveltaa myös nykytekniikan keinoin uusiin kirkkorakennuksiin. Sakkolan kilpailun palkintolautakunta totesi, että kirkkorakennuksen päämuotoilussa voidaan havaita erilaisia tyyliuuntauksia, joista ehkä selvimpänä esiintyy pyrkimys soveltaa perinteisen jyrkkäkattoisen kirkkotyyppimme muotoaiheita muuten nykyaikaiseen ratkaisuun. Palkittujen ja lunastettujen ehdotusten joukossa oli peräti viisi tällaista. Tyyppiä alettiin kutsua metsäkirkoksi tai myöhemmin kotakirkoksi, ja sen luonteisia rakennettiin vuosien mittaan useita, yhtenä esimerkkinä Sallan kirkko 1950. Jotakin traditiosta oli näin sovellettu moderniin.

Perspektiivi Hugo Harmian ja Woldemar Baeckmanin I palkinnon saaneesta Sakkolan kirkkokilpailun ehdotuksesta 1943. Kilpailijat tekivät 61 ehdotusta talkootöinä ilman rahapalkintoa. Arkkitehti 3–4/1944.

1930-luvun alussa näytti siltä, että vastanimetty arkkitehtuurin professori J. S. Sirén olisi sekä asetettu että itse asettunut kirkkokysymyksissä traditionalistien leiriin. Mutta vuonna 1948 hän kirjoitti Arkkitehti-lehden kirkkonumeroon artikkelin kirkkorakennustaiteemme arkkitehtonisesta moraalista. Hän muotoili teesinsä seuraavasti: Kirkollinen luonne ja tarkoituksen mukainen, nykyaikainen rakenteellisuus eivät suinkaan itsessään ole toisilleen vieraita ja vihamielisiä käsitteitä, ne on vain harmonisoitava keskenään. Totuudellisuus kaikissa suhteissa on yksi rakennustaiteen lujia kulmakiviä ja ennen kaikkea tietysti kirkkorakennustaiteen, jossa hengen korkeimmista arvoista on kysymys. Me kuljemme rakennustaiteessa epäilemättä puhtaampaa konstruktivistista periodia kohti, Sirén ennusti ja sanoi, että konstruktivistinen ajattelu ja uskonnollisuus syvemmissä mielessä eivät ole toisilleen vastakkaisia, ne ovat pikemminkin eri aspekteja luonnonlakien mukaisesta ajattelu- ja tuntemistavasta.

Kirkkoarkkitehtuurista on myöhemminkin keskusteltu: 1950-luvulla Alvar Aalto, joka ei kyläkään suoraan puhunut kirkoista, mainitsi kaaret ja jännitykset, joilla nuoret arkkitehdit leikkivät niitä hallitsematta. Hän näytti tarkoittavan

sitä betoniarkkitehtuurin vaihetta, jossa innostuttiin käyttämään ohuita kuorirakenteita matemaattisina pintoina, nyt myös kirkoissa, innoituksen lähteinä niinkin etäiset kuin brasilialaiset modernit kirkot. Luultavasti tällä matematiikalla aikaansaadut tilat olivat Aallon mielestä liian valmiina annettuja ja helposti ennustettavia eli yllätyksettömiä. Hänen oma ihanteensa tuli näkyviin Vuoksenniskan Kolmen Ristin kirkossa, jossa hän loi epäsymmetrisen kaartuilevan, verraten pienen kirkkosalin ja jonka epäsovinnainen ulkoarkkitehtuuri määräytyi tämän tilan muotoilusta. Kirkko sai kansan suussa pian nimen 'piruntorjuntabunkkeri', viittaus ulkoarkkitehtuurin antamaan mielikuvaan.

Nuoremman polven betonikokeiluvaihe jäi kirkkoarkkitehtuurissa suhteellisen lyhyeksi, mutta aina silloin tällöin on eri kulumista palattu 'tunnelman puuttumisen' kysymykseen. Modernismi oli kuitenkin laajasti käsitettynä voittanut ja samalla kehittynyt niin, että Suomessa nähdään nykyään hyvinkin toisistaan poikkeavia uusia kirkkoja – uusia ainakin kirkkomme 850-vuotista historiaa ajatellen – joiden arkkitehtuuri on korkeatasoista ja jotka myös herättävät uudentyypisiä kokemuksia, elämyksiä ja mikseivät myös 'tunnelmia'.

1920-LUVULLA
RAKENNETUT KIRKOT

Oiva Kallion piirtämä puukirkko vuodelta 1924 on J. S. Sirénin mukaan (Arkkitehti 3–5/1948) ”...eläväksi tehtyä traditiota. Konstrukttiivinen ajattelu ja kirkollinen luonne tiiviisti yhdessä.”

Aurejärven kirkko, Kuru

Pitkät etäisyydet seurakunnan luoteisosasta Kurun kirkolle olivat keskeisenä syynä kirkon rakentamiseen Aurejärvelle. Seurakunnan myönnettyä vuonna 1920 varoja kirkon ja hautausmaan perustamiseen sekä virallisen apulaisen palkkaamiseen Aurejärvelle tilattiin kirkon piirustukset arkkitehti Oiva Kalliolta (1884–1964) Helsingistä. Rakennustyö alkoi keväällä 1922 ja kirkko vihittiin käyttöön kesäkuun alussa vuonna 1924.

Kirkko on rakennettu läheisellä vesisahalla sahatuista tukevista hirsilankuista insinööri Väinö Rankan patentoiman rakenneratkaisun mukaan. Suorakaiteen muotoista pitkäkirkkoa kattaa jyrkkälapainen molemmista päistään aumattu paanukatto. Ulkoseinissä on keltaiseksi maalattu lautarimavuoraus, Runkohuoneen pohjoisseinän itäpäässä oleva matala sakaristo ja sisäänkäyntien pienet eteishuoneet toistavat vesikaton muotoa. Sisätilaa rytmittävät seinien tukipilarit sidehirsineen ja katon apilanlehtiholvaus. Kaikki rakennusosat on toteutettu pelkistetyin huolellisesti. Valkoiseksi maalatun hirsiseinäisen kirkkosalin koriste-

Kirkkoon liittyvä paanutettu pukkitapuli.

aiheet, erilaiset ornamentit ja raamatunlauseet, keskittyvät poikittaisiin sidehirsisiin ja urkulehterin kaitteeseen. Alttarikaapin muotoa mukalevan kolmiosaisen alttaritaulun tähtien ympäröimä kullattu risti ja enkelit korvattiin vuonna 1958 taiteilija Ilmari Heinosen maalauksilla. Niiden aiheena on keskitaalussa Jeesus siunaamassa lapsia ja sivutaaluissa enkelit.

Kirkkotarhan kiviaitaan liittyvässä luonnonkivistä muuratussa porttirakennuksessa on kirkon vesikaton muotoa toistava paanukatto. Kellotapuli on alaosastaan avoin pukkitapuli, jonka korkea nelilapainen huippu kellotasoineen on paanutettu.

Kirkko kellotapuleineen ja porttirakennuksineen on varhaisin esimerkki vanhan puukirkkoarkkitehtuurin muotoainesten soveltamisesta uudisrakennukseen. Kirkon ulkohahmo ja kirkkosalin sisäseinien tukipilariarkut sidehirsineen viittaavat 1600-luvun pohjalaiseen tukipilarikirkkoon. Kirkkosalin kolmiapilaholvaus sekä kirkkotarhan pukkitapuli lienevät puolestaan saaneet vaikutteita ruotsalaisten kirkkojen vanhaan rakennusperintöön tukeutuvasta 1920-luvun historisista.

Kirkkosalin maalaukoristelu keskittyy poikittaisiin sidehirsisiin ja lehterinkaitteeseen.

Lähteet

- Arkkitehti 5/1924.
- Aino Karvonen-Mäkelä, *Kurun kirkon vaiheilta 1781–1981*. Kurun seurakunta 1981.
- Timo Jeskanen, Pekka Leskelä, *Oiva Kallio*. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki 2000.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.II.2003

Kirkkosalissa on kolmiapilaholvaus ja tukipilarit sidehirsineen.

Maarianhaminan kirkko

Maarianhaminan vuonna 1905 Jomalan seurakunnasta erotetun kaupunkiseurakunnan ensimmäinen kokoontumispaikka oli sisustettu kaupungin kansakouluun. Pitkään vireillä ollut kirkon rakennushanke pääsi käyntiin yksityisen lahjoituksen turvin ja Ahvenanmaalla Finströmissä syntyneen arkkitehti Lars Sonckin (1870–1956) piirtämä kirkko saatettiin vihkiä käyttöön pyhäinmiestenpäivänä 1927. Esplanadikatujen risteykseen punatiilestä rakennetussa pitkäkirkossa on korkea graniittista muurattu kivijalka. Ulkoseinien muurauksessa käytetty kahden erilaisen tiililimityksen rytmikka antaa eloa kirkon koristelemattomalle ulkoarkkitehtuurille. Jyrkän vesikaton alttarin puoleisessa päässä kohoaa kattoratsastajaa muistuttava kellotorni aikakelloineen ja korkealle kohoavine terävine huippuineen.

Kirkkosalin leveässä keskilaivassa on lakeaan kohti kapeneva korkea lautaholvi, joka nousee tilaa rajaavilta, koristeellisin kapiteelein varustuiltu matalilta pylväiltä. Matalissa sivulaivoissa on tasakatot. Holvien ja urkulehterin kaiteen or-

namentti- ja kuva-aiheisesta maalauskoristelusta on vastannut koristetaiteilija Bruno Tuukkanen. Hän on myös tehnyt ikkunoiden lasimaalaukset. Sakaristo oli alkuaan alttarin takana ja saarnatuoli alttarin yläpuolelle, kuten 1910-luvulla rakennetussa Sonckin piirtämässä Kallion kirkossa Helsingissä. Sieltä se poistettiin vuonna 1956. Maarianhaminan kirkossa kuoriossa uudistettiin vuonna 1959 Sonckin vuonna 1947 tekemän ehdotuksen mukaan. Uusi saarnatuoli sijoitettiin lattiatasolle kirkkosaliin kuorin vasemmalle puolelle. Alttaritauluksi hankittiin Tuukkasen tekemä Jeesuksen elämää kuvaava mosaiikkiteos. Samassa yhteydessä sakaristo laajennettiin ja aiemmin seurakuntasalina urkulehterin alla toiminut tila yhdistettiin kirkkosaliin ja varustettiin penkeillä. Tummiiksi petsatut penkit maalattiin siniseksi ja kirkkoon tehtiin tiililattia vuonna 1972.

Kirkon kattokruunut ovat Taito Oy:n tuotantoa, esineistö ja tekstiilit seurakuntalaisten lahjoittamia. Katosta kaupungin merenkulun symbolina riippuva Tjerimaj-nimisen purjealuksen mukaan tehty kirkkolaiva on vuodelta 1972.

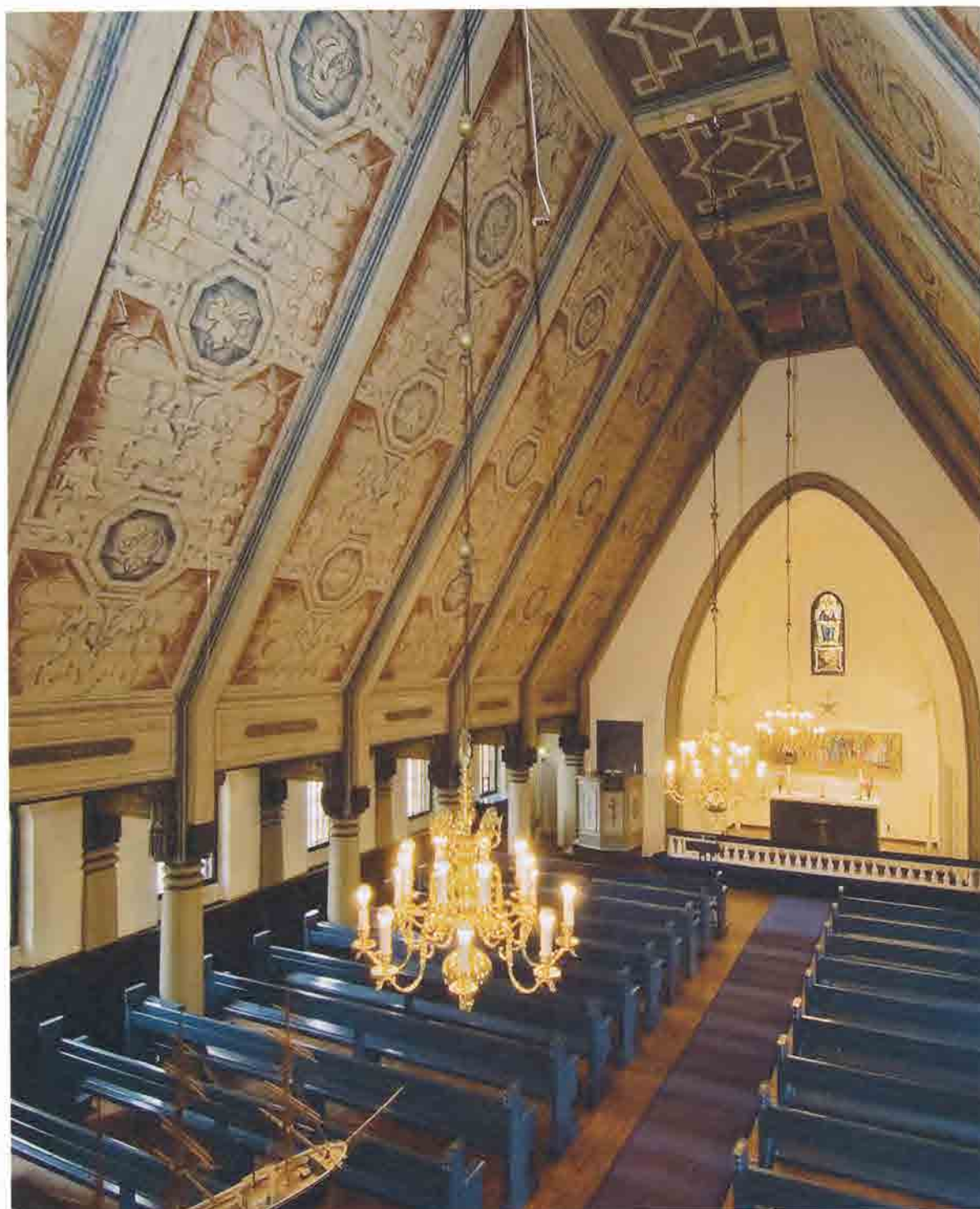
Kirkon pohjoispuolella oleva seurakuntakoti vuodelta 1930 on myös arkkitehti Sonckin piirtämä. Kiviainan kirkkoon yhdistämä tiilirakennus seuraa kirkon arkkitehtuuria.

Maarianhaminan kirkko osoittaa yhdessä samankäisen Paimion P. Jaakobin kappelikirkon kanssa monumentaalisten Turun Mikaelin kirkon, Tampereen tuomiokirkon ja Helsingin Kallion kirkon suunnittelijana tunnetun arkkitehdin monipuolisuutta.

Lähteet

- Arkkitehti 4/1928.
- Julius Eriksson, Kyrka och församling. *Mariehamns stads historia 1911–1961*. Mariehamn 1962.
- Pekka Korvenmaa, Lars Sonckin arkkitehtuuri 1905–1945. *Lars Sonck 1870–1956. Arkkitehti*. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki 1981.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 28.2.2005

Kirkkosalin korkeassa holvissa on Bruno Tuukkasen koristemaalaukset.

Säynätsalon kirkko, Jyväskylä

Säynätsalon saaren ripeästi kasvaneen saha- ja vaneritehdasyhdyskunnan erottaminen Muuramesta omaksi kunnaksi ja seurakunnaksi tapahtui Joh. Parviaisen Tehtaat Oy:n aloitteesta vuonna 1922. Taustalla oli myös kristillis-sosiaalisen settlementtiaiattelun pohjalta syntyneen, vuonna 1918 perustetun Teollisuusseutujen Evankelioimiseseuran aktiivisesti tukema toiminta kirkkojen rakentamiseen teollisuuspaikkakunnille. Joh. Parviainen Tehtaat Oy:n pää-

omistaja Hanna Parviainen otti kirkon aikaansaamisen huolekseen vastaten sen piirustusten hankkimisesta ja rakennuskustannuksista. Arkkitehti Armas Lindgrenin (1874–1929) suunnittelema kirkko vihittiin käyttöön loppiaisena 1927.

Muodoltaan kirkko on päätytornillinen pitkäkirkko. Kulmikas kuoriososa on kirkkosalia kapeampi ja matalampi. Vaalean punertavaksi rapatun kirkon komeassa päätytornissa on barokkityylinen huippu kukkoineen.

Armas Lindgrenin piirtämä kirkko on vuodelta 1927.

Kirkkosalin kolmiapilaholvi on jäsennelly tähdin ja ruusukkein koristelluin neliömäisin kasetein, jotka on valmistettu Parviaisten tehtaiden omaan tuotantoon kuuluneesta koivupuuvanerista. Kuoriosan kirkkosalista erottavassa triumfi-kaareissa on kuvanveistäjä Gunnar Finnen tekemä krusifiksi. Hän on myös tehnyt kastemaljan ja vastannut urkulehteriä kannattavien pylväiden veistokoristelusta. Kaksiosaisen alttaritaulun, jonka aiheina on ”Itämaan tietäjät ja Berlehemin tähti” sekä ”Paimenten kumarrus”, on maalanut taidemaalari Hanna Rönnberg. Tunnelmallisen kirkkosalin arkkitehtuuriin olennaisesti liittyvästä muusta taiteellisesta koristelusta ovat vastanneet koristetaiteilijat Paavo Leinonen ja Antti Salmenlinna. Barokkikruunut ja muut valaisimet on valmistanut Taito Oy.

Kirkon vieressä on maamme kauneimpiin kuuluva pieni sankarihauta-alue. Vuonna 1948 vihityn alueen on suunnitellut arkkitehti Aulis Blomstedt. Seurakunnan 33 sankarivainajan hautakivinä ovat Päijänteen aaltojen sileiksi hiomat, pinnastaan puhdistetut rantakivet, Lipunkantajataiheinen sankaripatsas on kuvanveistäjä Wäinö Aaltosen tekemä.

Sankaripatsas on Wäinö Aaltosen tekemä.

Lähteet

- Arkkitehti 4/1927 ja 8/1949.
- Riitta Nikula, *Armas Lindgren 1874–1929. Arkkitehti Architect*. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki 1988.
- Riitta Nikula, *Kirkonmäki. Säynätsalo. Päivät seutuilla Päijänteen. Säynätsalolaisten kirja*. Jyväskylä 1994.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

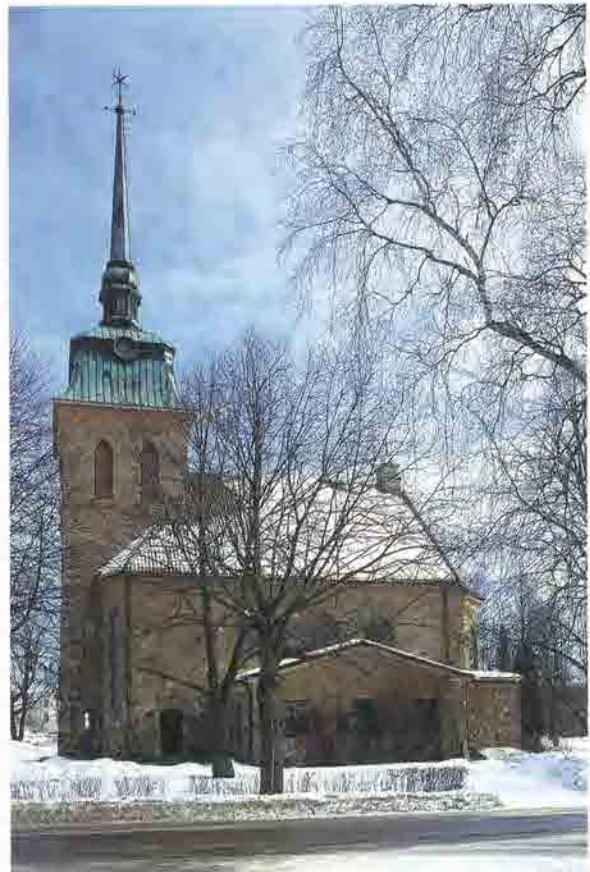

Tunnelmallinen kirkkosali on syntynyt monen taiteilijan yhteistyönä.

Mäntän kirkko

Vilppulan seurakunnasta erotettu Mäntän tehdasseurakunta perustettiin vuonna 1920. Kirkosta oli jo vuonna 1916 pidetty suljettu kilpailu, jonka voitti arkkitehti Kaarlo Borg. Hankkeesta ei kuitenkaan tullut mitään. Seurakunnan perustamisen jälkeen G.A. Serlachius Oy:n Mäntän tehtaiden johtaja, vuorineuvos Gösta Serlachius yritti ratkaista kirkkokysymyksen tiedustelemalla Petäjaveden ja Keuruun seurakunnilta niiden vanhojen puukirkkojen ostamista ja siirtämistä Mänttään. Vasta epäviien vastausten jälkeen päädyttiin uuden kirkon rakentamiseen. Arkkitehti W.G. Palmqvistin (1882–1964) suunnittelema kirkko valmistui vuonna 1928. Yhtiön kustantama kirkko toteutettiin taloudellisen nousukauden aikana varoja säästämättä. Tehdasyhdykskunnan keskelle sijoitetun kirkon tarkoituksena oli muistuttaa arjen keskellä hengellisten asioiden tärkeydestä.

Tornilliseen leveärunkoiseen pitkäkirkkoon liittyy matalampi monikulmainen kuori. Sivuilla on satulakattoiset kylkiäiset, joista toinen avautuu kirkkosaliin ja toisessa oli alkuaan seurakuntasa-

W.G. Palmqvistin piirtämä kirkko on valmistunut 1928.

li. Ulkoseinien eläväpintaiseen vaaleanruskeaan rappaukseen on tehokeinona kiinnitetty luonnon pulterikiviä. Massiivisen tornin katto on mukailtu barokkimaisen kaartuvaksi.

Kirkkosalia kattaa kookas ristiholvi. Saarijärveläisen kuvanveistäjä Hannes Autereen tekemät saarnatuolin, alttarikaiteen ja urkulehterin kaitteen kansanomaiset raamatunaiheiset puureliefit näyttävät sisätilassa keskeistä osaa. Madonna ja lapsi -aiheinen alttaritaulu kuvaa keskisuomalaisessa järvimaisemassa kivellä lapsi sylissä istuvaa äitiä lammaskatras jalkojensa juuressa. Taulun on maalannut Alvar Cawén, jonka töitä ovat myös kuori-ikkunoiden lasimaalaukset. Valaisimet ovat Taito Oy:n tuotantoa. Kirkon rakentamiseen osallistuneiden henkilöiden, työmiehet mukaan lukien, nimet kerrotaan takaseinän marmoritauluissa.

Vuorineuvos Serlachius tummennutti saarnatuolin puuosat vuonna 1933, jotta Autereen veistokset pääsisivät paremmin oikeuksiinsa. Seuravana vuonna koristemaalari Hannes Malisto (ent. Malin) varusti keskellä olevan ristiholvin ruode-

Saarnatuolin korissa on Hannes Autereen puureliefit.

aiheisella maalauksella. Penkkien korkeat päätylaudat madallettiin ja yksinkertaistettiin puolestaan vuonna 1935.

Kirkon sisämaalaus uusittiin vuonna 1974 ja siinä noudatettiin alkuperäisiä värisävyjä. Tällöin myös runkokuoneen sivulla sijainnut leveällä liukuovella erotettu seurakuntasali liitettiin kirkkosalin yhteyteen ja siihen laitettiin kiinteät penkit. Kirkon uudet 30-äänikertaiset ranskalais-romanttiset urut vihittiin käyttöön toukuussa 2003.

Lähteet

- L. Wennervirta, *Hannes Autereen taidetta*. Helsinki 1958.
- Mauri Mönkkönen, *Mäntän historia 1860-1947*. Vanhan Ruoveden historia III:8. Jyväskylä 1992.
- Otto Huttunen & Niklas Pokki, Laman kourista taiteen pieneksi suurkaupungiksi. *Kotkan siipien suojassa. Gösta Serlachiuksen taidesäätiön 70-vuotisjublaajulkaisu*. Mänttä 2004.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Muuramen kirkko

Korpilahdesta erotettu Muurame itsenäistyi omaksi seurakunnaksi vuonna 1920. Kirkon rakentaminen Muuramenharjulle aloitettiin toukokuussa 1928. Opetusministeriö oli vahvistanut arkkitehti Alvar Aallon (1898–1976) laatimat piirustukset edellisen vuoden lopussa. Kirkko vihittiin käyttöön kesäkuussa 1929.

Suorakaiteen muotoisen yksiläiväisen kirkkosalin päätteenä on puolipyöreä kuoriapsidi. Sisäkaton kattotuolien sideparrut ovat näkyvissä, alkuaan mustaksi maalattu tynnyriholvi muodostui pitkittäissuuntaisesta laudoituksesta. Kirkkosaliin liittyy toisella pitkällä sivulla seurakuntasali, josta on kulku pohjakerroksen avoimeen pylväskäytävään. Toisella sivulla kohoaa korkea campanile-tyyppinen kellotorni, johon myös sakaristo on sijoitettu. Aallon mielestä torni ei kaivannut erillistä huippua, vaan korkealla oleva kellohuone muodosti sille jo itsessään arvokkaan päätteen ja tornin avatut kelloluukut loivat ympäristöönsä sunnuntaitunnelman.

Kuoriapsidin maalaus ”Pietari ja Johannes parantavat rämman” on taidemaalari William Lönnbergin tekemä vuonna 1930. Kirkon alkuperäisinä

Kirkkosali 1970-luvun uudistuksen jälkeen.

Alvar Aallon nuoruudentyö ja ensimmäinen toteutettu kirkkosuunnitelma on vuodelta 1929.

valaisimina olivat tummien penkkikorttelien yläpuolella riippuneet tanskalaisen Poul Henningsenin suunnittelemat PH-lamput.

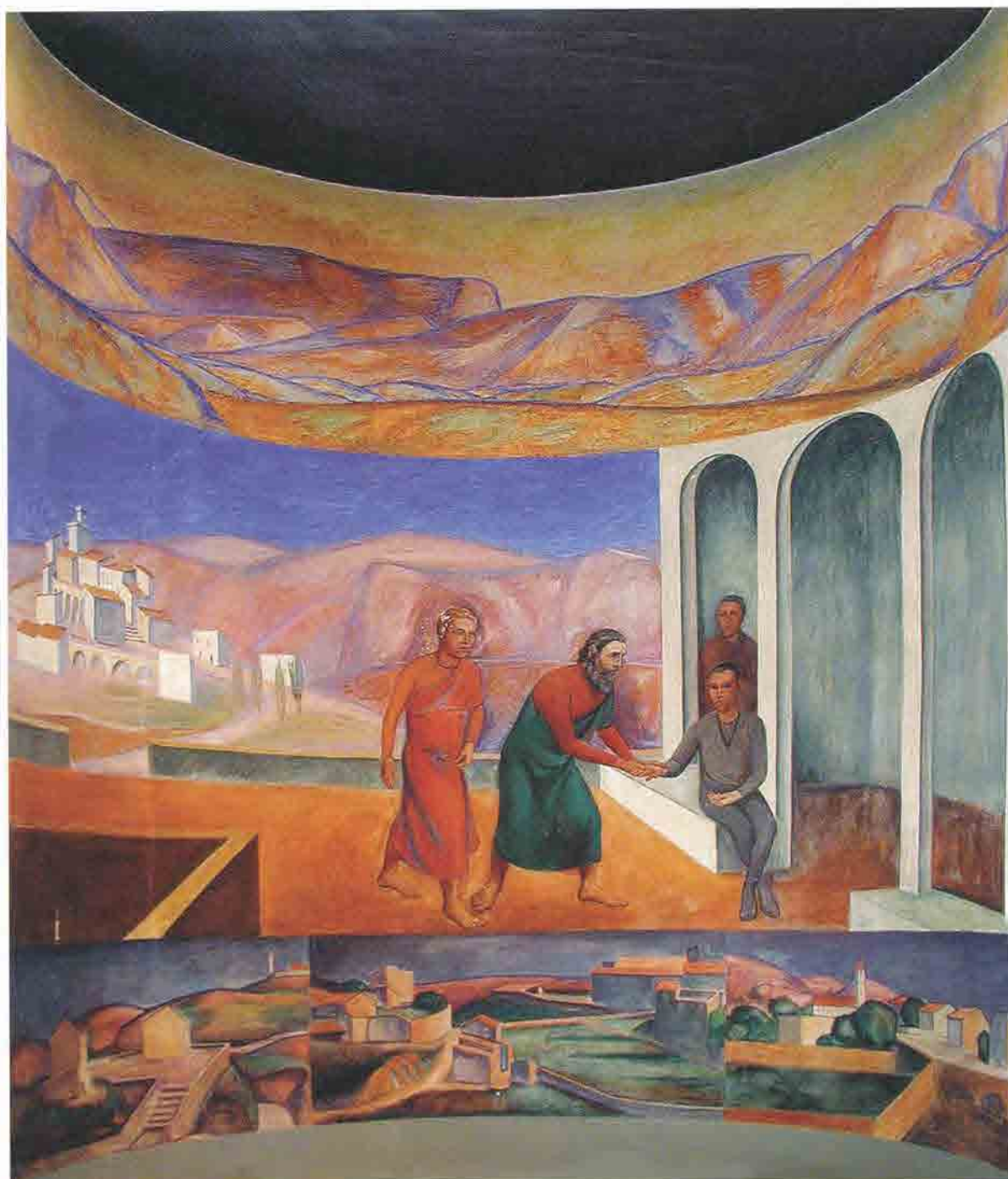
Kirkkosalin yleisilme ja kiinteä sisustus sekä 1930-luvulla pehmenetty sisäväriytyy on uusiutunut lähes kokonaisuudessaan arkkitehti Sakari Holman suunnittelemassa korjauksessa 1978–79. Sisäkaton tynnyriholvi peitettiin uudella laudoituksella, joka on lattian tavoin lakattua mäntyä. Myös penkit ja alttaripöytä on uusittu, keskikäytävä levennetty sekä kirkon ja seurakuntasalin väliseen oviaukkoon tehty lasiovi.

Kirkko on Aallon ensimmäinen toteutettu kirkkosuunnitelma ja kuuluu hänen klassisistiiseen varhaistuotantonsa. Muuramenharjun maisemassa kauas näkyvä kirkko luo vaikutelman ajattoman anonyymista italialaisesta kyläkirkosta vuoren rinteellä.

Lähteet

- Jarmo Koponen, Seurakunnan rakennukset ja kiinteistöt. *Muuramen kirja*. Jyväskylä 1989.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.II.2003

Alttaritauluna on William Lönnbergin seinämaalaus.

Suomenlinnan kirkko, Helsinki

Suomenlinnan kirkko on alkuaan ollut saarella olleen venäläisen varuskunnan ortodoksinen kirkko. Vuonna 1854 valmistuneessa Aleksanteri Nevskille pyhitetyssä kirkossa oli neljä pientä sivutornia ja niiden keskellä suuri keskitorni sipulikupoleineen. Suomen itsenäistymisen jälkeen puolustusministeriö julisti syksyllä 1922 arkkitehtikilpailun kirkon uudistamisesta luterilaiseksi varuskuntakirkoksi. Kilpailuohjelman mukaan kirkon tyyllillä ei ollut väliä, kunhan se ei muistuttanut venäläisyydestä. Arkkitehti Einar Sjöströmin (1882–1923) voittanut ehdotus oli kilpailulautakunnan mukaan suhteiltaan ja silhuetiltaan kaunis sekä sopi yhteen Suomenlinnan Ehrensivardin kaudelta olevien rakennusten kanssa. Kirkon uudistus aloitettiin vuonna 1927 ja siitä vastasi Sjöströmin jo kuoltua arkkitehti Jarl Eklund. Kirkko vihittiin käyttöön huhtikuun lopussa 1929.

Uudistustyössä lähes neliömäisen kirkon ulkoseinät korotettiin, ison keskikupolin kaula pii-

lotettiin uuden nelikulmaisen tornin sisään ja kaikki ortodoksisuuteen viittaavat koristeaiheet poistettiin. Kirkon torniin asennettiin rakennustyön yhteydessä merenkulkua sekä lentoliikenteen turvallisuutta palveleva majakka. Se on edelleen koneistoiltaan uudistettuna ja sähköistettynä käytössä.

Kirkkosalin yleisilme on yksinkertaisen karu. Salin keskellä kohoava korkeakaulainen kupoli on muistuttamassa kirkon varhaishistoriasta. Kiinteä sisustus on kupolista riippuvaa kookasta valaisinta lukuun ottamatta kokonaisuudessaan 1960-luvun korjauksesta.

Kirkkoa ympäröivä 1700-luvun tykin putkista ja salmien sulkemiseen käytetyistä ketteingeistä sommiteltu aita on 1870-luvulta. Symboliset Suomen leijonat on lisätty aitaan sisäänkäyntien kohdalle myöhemmin. Kirkonkello on ripustettuna kirkon vieressä olevaan avoimeen matalaan kellohuoneeseen. Moskovassa vuonna 1885 valettu kello mainitaan Suomen suurimmaksi.

Luterilaiseksi kirkoksi Einar Sjöströmin piirustusten mukaan 1929 uudistettu kirkko.

Puolustusvoimat luovutti kirkon vuonna 1960 Helsingin evankelis-luterilaisille seurakunnille, ja se kunnostettiin perusteellisesti arkkitehti Veikko Leisténin laatiman suunnitelman mukaan vuonna 1964.

Kirkko sisältyy historiallisena rakennusmuistomerkkinä Suomenlinnan linnoitussarten maailmanperintökohteeseen. Kirkon keskitornin majakan valokiila kuuluu oleellisesti Helsingin merelliseen maisemakuvaan.

Lähteet

- Arkkitehti 4/1923.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelis-luterilaiset seurakunnat 1906–1980.* Helsinki 1980.
- Suomenlinnan sanomat 5/1997.
- Ove Enqvist, Mikko Härö, *Varuskunnasta maailmanperinnöksi. Suomenlinnan itsenäisyyden ajan vaiheet.* Suomenlinnaseura ry 1998.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Kirkkosali on 1960-luvun korjauksen jälkeisessä asussa.

Kirkonmäen kellohuone sekä tykinputkista ja kettingeistä koottu aitarakennelma.

Armas Lindgrenin piirtämä kirkko vuodelta 1929 ja Kymmeliön nykyinen teollisuusmaisema.

Alttaritauluna on Alvar Cawénin maalaus vuodelta 1929.

Kuusankosken kirkko

Seurakunnan perustaminen Kuusankoskella vuonna 1919 liittyi Kymmeliön pyrki- myksiin erottaa teollisuusyhdyiskunta omaksi kunnaksi. Taustalla oli myös sama kristil- lis-sosiaalisen settlementiajattelun pohjalta syn- tynyt Teollisuusseutujen Evankelioimisseuran aktiivisesti tukema toiminta kuin Säynätsalossa- kin. Kymmeliön taloudellisesti tukema, arkkitehti Armas Lindgrenin piirtämä kirkko vihittiin käyttöön heinäkuussa 1929. Se on suunnittelijan- sa muista kirkoista (Säynätsalo, Valkeala, Käki- salmi ja Noormarkku) suurin ja siinä on yli tuhat istumapaikkaa.

Valtakadun varrella kiviaidan rajaamalla ton- tilla oleva kirkko on päätyornillinen pitkäkir- ko. Runkohuoneeseen liittyy sitä matalampi tasa- päätteinen kuoriossa. Kirkkosaliin avautuva seura-

kuntasali ja sen päällä oleva lehteri on toiselle pitkälle sivulle sijoitetussa siivessä. Tiilestä rakennetun kirkon ulkoseinät ovat kevyesti slammatut ja niitä rytmittävät vaaleat liseenit ja korkeat kapeat ikkunat. Korkeassa tornissa on aikakellon valaistut kellotaulut joka sivulla.

Kirkkosali on muodoltaan pseudobasilika. Holvattu keskilaiva on leveä ja pylväiden keskilaivasta erottamat sivulaivat ovat keskitilaa säestäviä kapeita käytäviä. Korostetun kuoriosan pylväiden reunustamassa triumfikaareissa on arkkitehti Ilmari Launiksen jo seurakunnan väliaikaiseen kirkkoon hankkima krusifiksi. Kuoriin yhdistyy kolmen holvatus kaariaukon välityksellä erillinen kastekappeli. Alttaritaulun ”Jeesus Getsemanessa” on maalannut taidemaalari Alvar Cawén. Kirkon taiteellisesta kaunistamisesta ovat vastanneet koristetaiteilijat Antti Salmenlinna, Yrjö Lehtiö ja Ville Hänninen sekä kuvanveistäjä Gunnar Finne. Messinkikruunut ja alttarin vierellä olevat korkeat kyntteliköt ovat Antti Sal-

menlinnan piirtämät ja hänen veljensä taidetakoja Martti Salmenlinnan Taidepaja-nimisen yrityksen valmistamat.

Kirkko on viimeksi kunnostettu vuonna 1987 (arkkitehtitoimisto Anssi Junkkari ja Kari Toppila), jolloin myös sen alkuperäinen väriäsuu on palautettu.

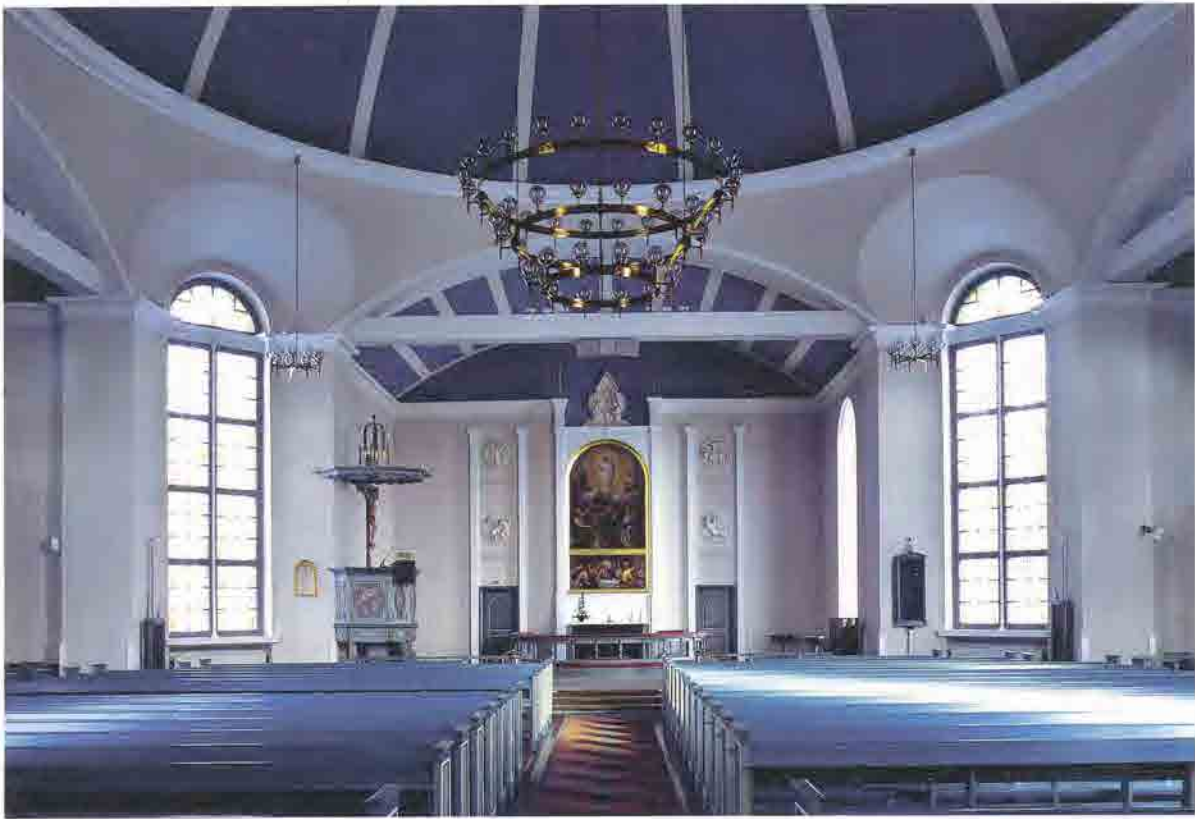
Lähteet

- Veikko Talvi, *Pohjois-Kymenlaakson teollistuminen. Kymen osakeyhtiön historia 1872–1917*. Kouvola 1979.
- Riitta Nikula, *Armas Lindgren 1874–1929. Arkkitehti Architect*. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki 1987.
- Marja Terttu Knapas ja Riitta Nikula, *Kirkkorakennus, Kuusankosken kirkko*. Kuusankosken seurakunta 2005.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Kirkkosali on huolella kunnostettu 1980-luvun lopulla.

Jämsän kirkko

Syyskuussa 1929 käyttöön vihitty kirkko on rakennettu neljä vuotta aikaisemmin tulipalossa tuhoutuneen puukirkon paikalle korkean Kalliomäen rinteeseen. Suunnittelusta pidettyyn kilpailuun kutsuttiin arkkitehdit Eliel Saarinen ja hänen kieltäytyttyään Alvar Aalto, Armas Lindgren sekä Kauno S. Kallio (1877–1966), jonka voittanut ehdotus noudatti seurakunnan toivomuksen mukaan edellisen, 1820-luvulla rakennetun puisen sisäviisteisen ristikirkon yleishahmoa ja sopi yhteen palosta säästyneen kellotapulien arkkitehtuuriin.

Vaaleaksi rapatussa tiilikirkossa on suuri laakea keskikupoli avolanterniineineen, keskitilaa matalampien ristivarsien päädyt noudattavat klassismin arkkitehtuuria pylväineen ja palkistoineen. Kupoli hallitsee niukkailmeistä kirkkosalia. Ristivarret ovat lyhyet, jotta näkyvyys alttarille pysyisi hyvänä. Kuori-ikkunan pielimaalaukset sekä sisäviisteiden lasimaalaukset ovat jyväskyläläisen koristemaalari Urho Lehtisen tekemät. Kuoriseinällä on edellisen kirkon palosta pelastettu taideemaalari Berndt Godenhjelmin tekemä kaksiosainen alttaritaulu vuodelta 1848, jonka aiheina ovat ”Kristuksen kirkastuminen” ja ”Ehtoollisen aset-

taminen” sekä sen molemmiin puolin kuvanveistäjä Elias Ilkan tekemät evankelistojen tunnuskuvi- en pyöreät reliefit.

Seurakuntasali ja muut oheistilat on voitu rakentaa mäkisestä sijaintipaikasta johtuen kirkon alle. Sakariston päälle on sisustettu kirkkomuseo, jossa on seurakunnan edellisten kirkkojen esineistöä ja taideteoksia aina keskiajalta saakka.

Kirkon vuosina 1994–95 tehdyissä kunnostuksessa rakennettiin kirkkosaliin sen yleisilmettä ja tilantuntua muuttaneet sivulehterit. Samalla ristivarsien holvit maalattiin aiemman valkoisen sijasta sinisiksi.

Lähteet

- Arkkitehti 1/1926 ja 7/1930.
- Seppo Kuusisto, *Jämsän historia. Ensimmäinen nide 1926–1952*. Jämsän kaupunki 1989.
- Teppo Jokinen, Keski-Suomessa itsenäisyyden aikana rakennetut kirkot. *Keski-Suomen historia 3. Keski-Suomi itsenäisyyden aikana* (toim. Mauno Jokipii). Keski-Suomen maakuntaliitto 1993.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

K.S. Kallion piirtämä ristikirkko vuodelta 1929, kellotapuli vuodelta 1857.

Kirkolla ja kellotapulilla on näyttävä sijainti korkean Kalliömäen rinteessä.

Taulumäen kirkko, Jyväskylän mlk

Tammikuussa 1918 tuhoutui tulipalossa Jyväskylän maaseurakunnan kolmas, vuonna 1885 rakennettu puukirkko. Epävakaat olot ja rahoitusvaikeudet pitkittivät uuden kirkon aikaansaamista. Kirkosta vuonna 1926 järjestetyn yleisen arkkitehtikilpailun voitti arkkitehti Elsi Borgin (1893–1958) tekemä ehdotus ”Mesak”, joka myös valittiin noin tuhannelle hengelle suunnitellun kirkon toteutuksen pohjaksi. 1920-luvun klassisismiin monumentaaliarkkitehtuurin edustavimpiin rakennuksiin Suomessa kuuluva kirkko vihittiin käyttöön lokakuussa 1929.

Taulumäellä vanhan kirkon paikalla kohoava ruskean kellertäväksi rapattu kirkko on muo-

doitaan basilika, sakaristo on kuoriosan pohjoispuolella, vastaavalla kohtaa eteläpuolella on pieni sisätilan pohjamuodoltaan pyöreä kastekappeli. Kirkon länsifasadina on reunoiltaan porrastetusti kapeneva runkokuonetta leveämpi päätytorni, johon on kellojen ohella sijoitettu eteishalli, kuoro- ja urkulehterit sekä niiden ja sivulehterien porrashuoneet, pari museohuonetta ja näköalaparveke.

Katedraalimaisen juhlavassa kirkkosalissa on tasakattoinen keskilaiva ja korkeiden arkadikaari-ien rajaamat käytävämäisen kapeat sivulaivat. Kahdessa kerroksessa olevat lehterit lisäävät tilan uljuutta. Kirkkosalia kapeammassa ja sitä usean porraskelmen verran korkeammalla olevassa

Elsi Borgin suunnittelema kirkko on valmistunut 1929.

Urkulehterin kaide murretun pehmeine väreineen.

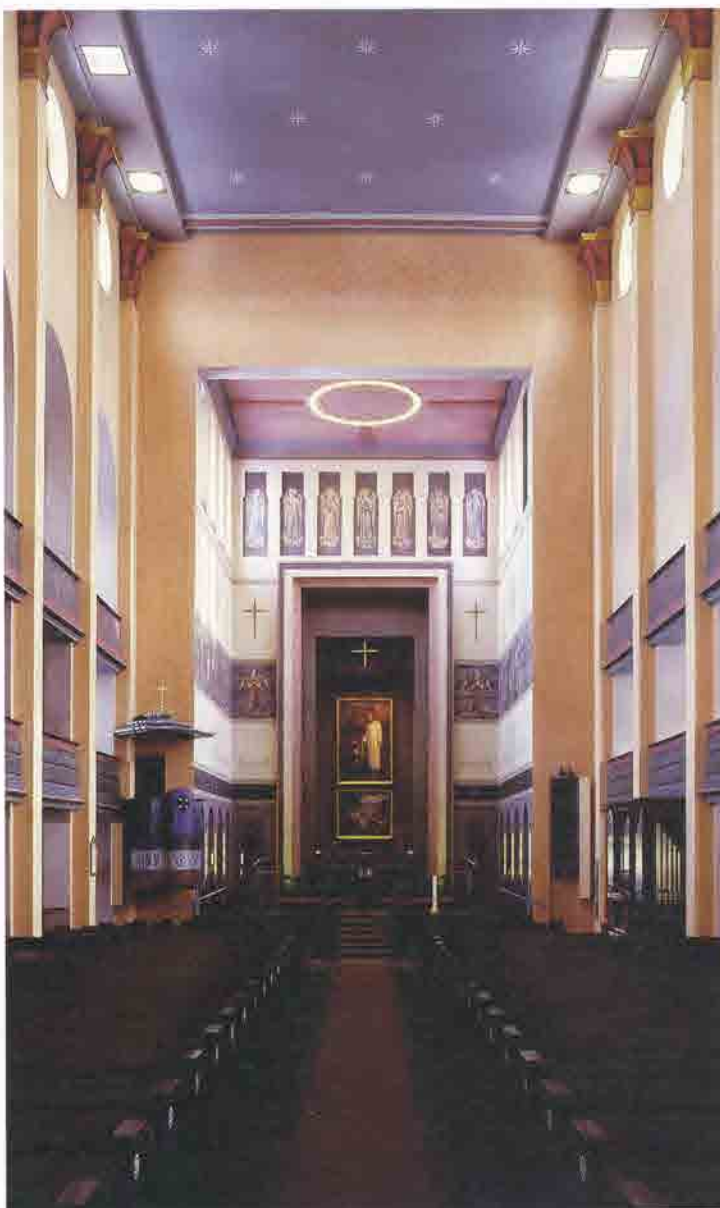
kuoriosassa on koristetaiteilija Paavo Leinosen tekemät kalkkimaalaukset. Hän on myös vastannut lehterinkaitteiden ja saarnatuolin pehmeäsävyisistä värikylläisistä koristemaalauksista. Urkulehterin kaiteeseen ja alttarikaiteeseen maalatut raamatunlauseet noudattavat aikansa kaunis-
muotoista typografiaa.

Kuoriosan alttarisivennyksessä tauluina ovat edellisen kirkon palosta pelastettu taidemaalari Eero Järnefeltin maalaus ”Kristus ja veteen vajoava Pietari” vuodelta 1892 ja sen alapuolella kokonaisuutta täydentävä jyväskyläläisen taidemaalari Jonas Heiskan ”Kristus ja lampaista” vuodelta 1929.

Lähteet

- Arkkitehti 6/1928 ja 7/1930.
- Maarit Henttonen,
Elsi Borg 1893–1958.
Abacus 3. Suomen rakennus-
taiteen museo 1995.
- Jussi Jäppinen, Heli-Maija
Voutilainen,
Keski-Suomen kirkot.
Jyväskylä 2002.

KIRKKOHALLITUKSEN
SUOJELUPÄÄTÖS 25.II.2003

Kirkkosali on katedraalimaisen korkea kaksine lehterikerroksineen.

Töölön kirkko, Helsinki

Töölön kirkosta ja seurakuntatalosta vuonna 1927 pidetty yleinen arkkitehtikilpailu oli kaksijakoinen. Jo vuoden 1903 asemakaavassa julkiselle rakennukselle varatulle tontille tehtävän seurakuntatalon tuli käsittää 400:n hengen kirkkosalin ohella kaksi rippikou-lusalia sekä nuoris- ja palvelutilat. Rakennus toimisi Topeliuksenkadun viereen suunnitteilla olevan puiston päätteellä. Lisäksi kilpailussa oli ratkaistava tulevaisuudessa rakennettavan kir-

kon ja siihen kuuluvien kanslia- ja asuintilojen sijoittaminen ja sovittaminen seurakuntataloon. Kilpailun voitti arkkitehti Hilding Ekelundin (1893–1984) tekemä ehdotus. Töölön rukoushuoneeksi nimitetty seurakuntatalo valmistui huh-tikuussa 1930. Kirkkoa ei siihen koskaan liitetty ja rukoushuoneesta tuli Töölön kirkko, kun alue erotettiin omaksi seurakunnakseen vuonna 1941.

Kalliolla kohoavan vaaleaksi rapatun kirkon ulkoinen koristelu keskittyy Topeliuksen puis-

Hilding Ekelundin piirtämä kirkko on valmistunut 1930.

ton puoleiseen muuta kirkkoa leveämpään ja korkeammalla kohoavaan pohjoispäättyyn. Keski- osassa leveää, seinäpinnasta ulkonevaa pääsisään- käyntiä korostaa kuvanveistäjä Gunnar Finnen betonireliefi ”Taivaalliset pidot”. Sen yläpuolelta alkavan kaarisyvennyksin jäsennellyn seinäosan päätteenä on avoin palladiolainen kellohuone. Pohjoispäädyn sivulla on symmetrisesti sijoitetut matalat siipirakennukset.

Kirkon pohjakerroksesta nousevat portaat toiseen kerrokseen, jonka eteishallissa on molemmin puolin pienet, takorauta-aidoin erotetut kappelit vihki- ja kastetilaisuuksia varten. Kirkkosalin tasakaton palkkien välit on koristeltu geometrisin kuvioin. Pyöreän, kultatähdin ja kasetein koristellun kupolin kattamassa ja pylväiden reunustamassa runkokuoneesta ulkonevassa kuoriapsidissa on alttarilla Oberammergausta hankittu suurikoinen krusifiksi. Alkuperäiseen suunnitelmaan kuulunut taiteilija Henry Ericssonin seinämaalauk- si jäi taiteilijan kuoleman vuoksi toteuttamatta. Alttarikaide, saarnatuoli ja kuorin lattia ovat tammipuuta. Kirkkosalin säästeliääseen kuvako- risteluun kuuluvat kuvanveistäjä Carl Wilhelm-

sin tekemät neljän apostolin tunnuskuvia esittävät pyöreät korkokuvat ja kuvanveistäjä Elias Ilkan tekemät saarnatuolin korin evankelista esittä- vät relieffit.

Kirkko on arkkitehti Alvar Aallon Muuramen kirkon ohella esimerkki pohjoismaisesta 1920-lu- vun klassisismista, joka sai vaikutteita arkkiteh- tien Italian matkoillaan ihailemasta maaseudun vähäeleisestä, mutta mittasuhteiltaan harmoni- sesta arkkitehtuurista.

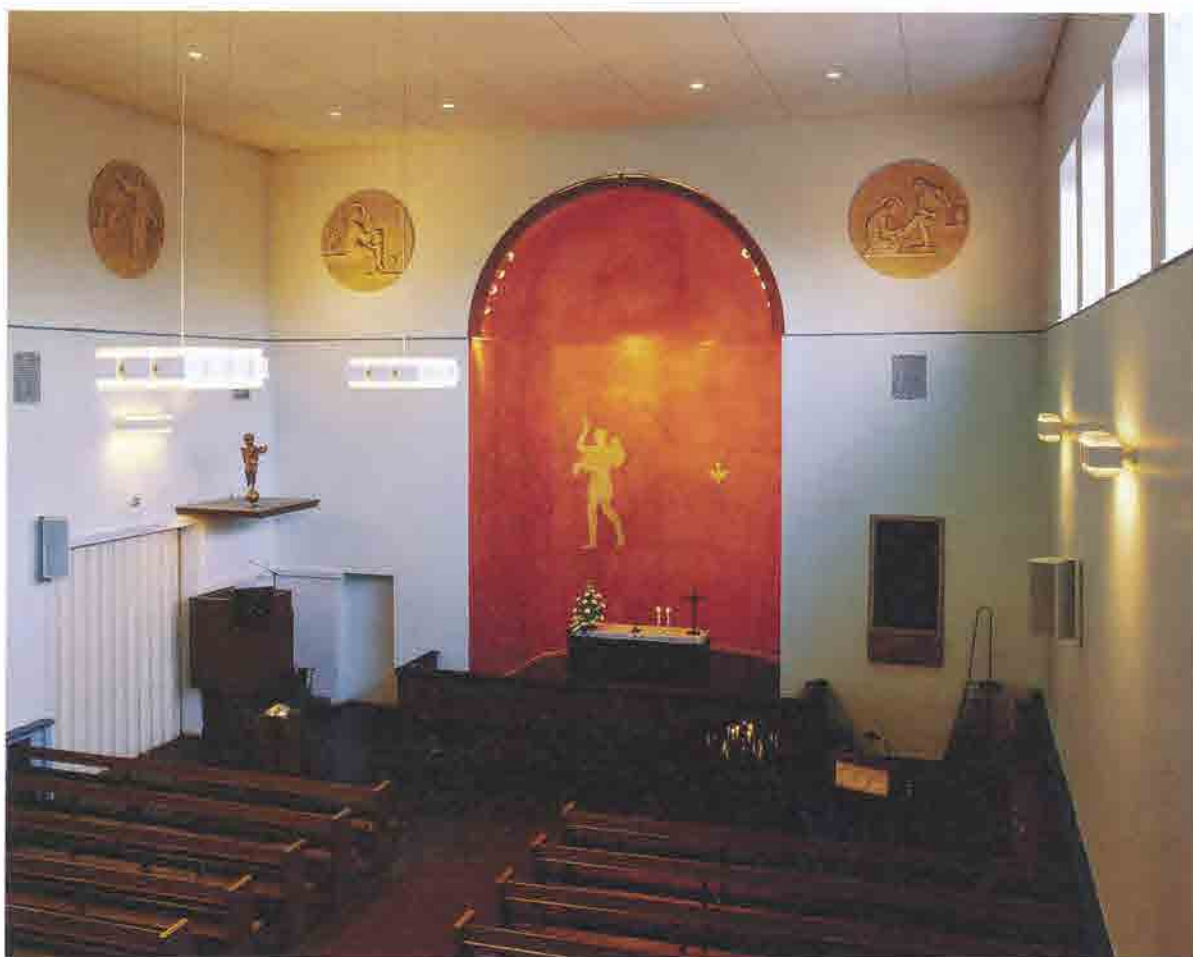
Lähteet

- Arkkitehti 5/1927 ja 7/1930.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kebityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980.* Helsinki 1980.
- Timo Keinänen, Töölön kirkko. *Hilding Ekelund (1893–1984). Arkkitehti.* Suomen rakennustaiteen museon monografia- sarja. Helsinki 1997.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Kirkkosalissa on kuvioitu palkkikatto, kuoriosaa kattaa kultatähdin maalattu kupoli.

Kirkkosali ja sen loistavan punainen kuoriapsidi. Seinien yläosassa on Aarre Aaltosen reliefit.

Käpylän kirkko, Helsinki

Puu-Käpylä, vuosina 1920–25 rakennettu Käpylän puutarhakaupunginosa, liittyi kaupungin sosiaaliseen asuntotuotantoon. Arkkitehtien Birger Brunila ja Otto-Iivari Meurmanin laatiman asemakaavan mukaiset yhtenäiset puutalokorttelit suunnitteli arkkitehti Martti Välikangas. Hän myös jakoi Käpylään rakennettavasta seurakuntatalosta pidetyn arkkitehtikilpailun voiton arkkitehti Ilmari Sutisen (1892–1947) kanssa, jonka tekemä ehdotus valittiin lopullisen toteutuksen pohjaksi. Kilpailuohjelman mukaan 400:n hengen seurakuntasalin lisäksi rakennukseen tuli sisältyä rippikoulusali, kaksi kerhohuonetta, veistosali, papin ja vahtimestarin asunnot sekä vaatimaton kellotorni tai muu sopiva kellojen ripustuspaikka.

Metsolantien varteen sijoitettu seurakuntatalo – vuodesta 1949 toimintansa aloittaneen Käpylän seurakunnan kirkko – vihittiin käyttöön elokuussa 1930. Se on maamme ensimmäinen kaupunkikeskustojen ulkopuolelle tehty, pohjoismai-

Viestiä tuova enkeli, Bruno Tuukkanen maalauk.

Ilmari Sutisen piirtämä varhaisfunktionalistinen kirkko on valmistunut 1930.

sen pikkukirkkoliikkeen mukainen ”lähiökirkko”. Katulinjasta sisäänvedettyä ympäristönsä punaiseksi maalatuista puutaloista poikkeavaa vaaleaksi rapattua kirkkoa rajaa kivimuuri, joka jatkuu seurakuntasiiiven kohdalla pensasaitana. Piha on Puu-Käpylän asuintalojen mukaisesti puistomainen. Vaaleaksi rapatun yleisilmeeltään funktionalistisen, mutta yksityiskohdiltaan vielä klassistisen kirkon leveän sisäänkäyntipäädyn vieressä kohoaa matala tasalakinen kellotorni. Runko- huoneeseen liittyy pitkänomainen siipirakennus, jossa nykyisin on seurakuntasalin, keittiön ja kerhuhuoneiden lisäksi kirkkoherranvirasto ja diakoniatoimisto.

Suorakaiteen muotoisen tasakattoisen väilä ikkunoita olevan kirkkosalin seinät ovat vaalean siniharmaat ja puolipyöreä kuoriapsidin stucco lustro -rappaus loistavan punainen. Siinä ovat maalaukset ”Hyvä paimen”, ”Pyhän hengen kyyhkynen” ja ”Viestiä tuova enkeli” ovat koristeitaiteilija Bruno Tuukkasen tekemät. Saarnatuoli

ja penkistö ovat ruskeaksi maalatut ja ovat alkuaan olleet tummiksi petsatut. Viisi pyöreää kirkokuvamedaljonkia kirkon seinien yläosassa sekä kipsinen kullattu enkeli saarnatuolin katoksessa ovat kuvanveistäjä Aarre Aaltosen käsialaa. Valaistus on uusittu vuonna 1953.

Lähteet

- Arkkitehti 1/1928.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980.* Helsinki 1980.
- Anja Danska, Käpylän kirkon arkkitehtuuri. *Oma talo, oma koti, oma kirkko. Käpylän kirkon 70-vuotisjuhlajulkaisu* (toim. Kirsi Hiilamo, Eija Tuomela-Lehti, Susanna Valtonen). Käpylän seurakunta 2000.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

1930-LUVULLA
RAKENNETUT KIRKOT

Paavalin kirkko, Helsinki

Vallilan työläiskaupunginosan kupeeseen, Kone ja Silta Oy:n rakennuttaman suuren asuinkorttelin ja Hämeentien väliselle kaistaleelle rakennettu arkkitehti Bertel Liljequistin (1885–1954) suunnittelema Sörnäisten suomalaisen ja ruotsalaisen seurakunnan kirkko seurakuntatiloineen on valmistunut vuonna 1931. Vihkimisen yhteydessä Paavalin kirkoksi – Paulus kyrka – nimetty kirkko on toteutettu kirkosta kahta vuotta aikaisemmin pidetyn yleisen arkkitehtuurikilpailun ensimmäisen sijan jakaneen ehdotuksen pohjalta.

Punatiilestä rakennettu klassisistinen kirkko on muodoltaan suorakaiteen muotoinen basilika. Kuoriosassa on runkokuonetta kapeampi ja matalampi. Sen vieressä kohoava campanile-tyyppinen korkea kellotorni yhdistää kirkon spiraalipylvään varustetun porttihilvin välityksellä pihaa kah-

delta sivulta rajaaviin seurakunnallisiin toimi- ja asuintiloihin. Sakaristo on sijoitettuna kellotornin pohjakerrokseen.

Kirkkosalin katteena on korkealle kaartuva tynnyriholvi. Seinänvierustalla kulkee matala ja kapea sivukäytävä. Kuorin tähtihoivin keskellä on suuri kuperapintainen kullattu aurinko tai vaan lakena sekä erilaisia kristillisiä symbolikuvioita. Holvin pohjoisvaipassa on orjantappurakruunatun Vapahtajan kasvot kahden enkelihahmon välissä, etelävaipassa Paavalin kirkkoa esittävä kuva enkelien välissä. Koristemaalauksista on vastannut koristetaiteilija Antti Salmenlinna, joka oli myös suunnitellut länsipäädyn korkean ikkunan viime sotien pommituksissa tuhoutuneet lasimaalaukset. Alttariseinällä oleva krusifiksi on kuvanveistäjä Elias Ilkan tekemä. Saarnatuolin korissa olevat evankelistoja esittävät korkokuvat,

Bertel Liljequistin piirtämä kirkko on valmistunut 1931.

Avarassa kirkkosalissa on korostettu kuoriosia ja kapeat sivukäytävät.

kaikukatoksen päällä oleva poikasiaan rintaverellään ruokkiva pelikaani ja kastemaljan kivijalusta sekä apostoli Paavalin reliefikuva länsiportaalien yläpuolella ovat kuvanveistäjä Gunnar Finnen töitä. Kattokruunut ja seinälampetit on valmistanut Taito Oy.

Paavalin kirkko on Tampereen Viinikan kirkon ohella ensimmäinen esimerkki monipuolisuutuneen seurakuntatoiminnan tarvitsemien tilojen keskittämisestä kirkon kanssa yhtenäisesti suunniteltuun rakennuskompleksiin.

Lähteet

- Arkkitehti 8/1931.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980.* Helsinki 1980.
- Marja Tuuli Harju, *Paavalin kirkon rakentaminen ja arkkitehtonis-liturgiset ratkaisut.* Käytännöllisen teologian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto 1996.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Gunnar Finnen apostolireliefit saarnatuolin korissa.

266
475 4
314 18 56
305 15
183 1
230
194 6

Viinikan kirkko, Tampere

Kauan vireillä ollut hanke kirkosta ja seurakunnallisista toimitiloista Tampereen itäisiin liitosalueisiin kuuluneeseen Viinikan esikaupunkiin käynnistyi vuonna 1927, jolloin kirkosta pidettiin yleinen arkkitehtikilpailu. Sen voittaneen arkkitehti Yrjö Waskisen (1892–1963) tekemän ehdotuksen mukaan rakennettu art deco -vaikutteinen klassisistinen kirkko, työkeskus ja pappila vihittiin käyttöön toukokuun lopussa 1932. Kirkkoa voidaan pitää myöhemmin useita kirkkorakennuksia ja seurakunnallisia toimitiloja suunnitelleen Waskisen pääteoksena.

Vaaleaksi rapattuun suorakaiteen muotoiseen kirkkoon liittyy pääsisäänkäynnin vieressä korkea kellotorni aikakelloineen. Seurakuntasali ja muut seurakunnan toimitilat ja alkuaan myös asunnot on ryhmitelty suljetun sisäpihan ympärille. Kolmiomaisen rakennuskompleksin kulmia korostavat matalat kahdeksankulmaiset tornimaiset osat.

Suorakaiteen muotoisessa kirkkosalissa katseet kohdistuvat mustaksi kiillotettujen pylväiden reunustamaan puolipyöreään kuoriapsidiin, jonka seinien alaosaan kiertävät kynttilöille varatut, pienten kolonnettien rajaamat kaarisyvennykset. Niiden yläpuolella on tamperelaisen kuvanveistä-

jä Richard Rautalinin tekemä suurikokoinen kullattu Kristus-veistos. Balusterirakenteisessa alttarikaiteessa on keskellä napin painalluksesta avautuva rautaportti. Kirkkosalia kattavan tasakaton kolmessa kupolimaisessa syvennyksessä on koristemaalarien Eino Rapp ja Eino Kauria tekemät evankelistoja esittävät maalaukset. Penkkikorttelien yläpuolella riippuvat valaisimet on valmistanut Antti Hakkaraisen Taidetakomo Helsingissä, joka on tehnyt myös kirkon metallitaokset.

Lähteet

- *Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri*. Tampereen kaupungin kaavoitusyksikkö. Julkaisuja 2/1998.
- *Viinikan kirkko*. Esite. Tampere 1992.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 28.3.2006.

Kangasalan urkutehtaan 20-äänikertaiset urut.

Yrjö Waskisen suunnittelema kirkko ja seurakuntakeskus on vuodelta 1932.

Kauno S. Kallion piirtämä kirkko on vuodelta 1932.

Pohjaslahden kirkko, Vilppula

Ruoveden seurakuntaan kuuluneelle Pohjaslahdelle oli jo 1860-luvulta lähtien toivottu omaa kirkkoa. Pitkä odotus alkoi tuottaa tulosta vuonna 1927 seurakunnan itsenäistymisestä tehdyn päätöksen jälkeen. Kahta vuotta myöhemmin tilattiin kirkon piirustukset Jämsän kirkon suunnitelleelta ja myöhemmin lukuisten kirkkojen tuotteliana uudistajana tunnetulta arkkitehti Kauno S. Kalliolta. Ensimmäiset luonnokset osoittautuivat kustannuksiltaan liian kalliiksi toteuttaa ja Kallio joutui yksinkertaistamaan ja pienentämään ehdotustaan. Rakennustyö aloitettiin syksyllä 1930 ja kirkko vihittiin käyttöön heinäkuussa 1932.

Korkealla mäellä kohoava ja kilometrien päähän näkyvä tiilestä rakennettu kirkko on sisä- ja ulkopuolelta rapattu. Suorakaiteen muotoisen harjakattoisen runkokuoneen itäpäähän liittyy sitä matalampi ja kapeampi sakaristo. Toisessa päädyssä on runkokuoneen levyinen portaittain kapeneva torniosa. Siinä on muistumia tanskalaisen keskiaikaisten tiilikirkkojen porraspäätöisistä

Kirkkosalin kruunut ovat Taito Oy:n tuotantoa.

Kevyt kuorikaide erottaa palkkikattoisen kirkkosalin kuoriosan.

torneista sekä arkkitehtien P.V. Jensen-Klintin ja Kaare Klintin piirtämästä Grundtvigin kirkosta Kööpenhaminassa, joka arkkitehti Kallion mukaan oli vanhalle traditiolle luotua uutta arkkitehtuuria. Pohjaslahdella seurakunnan tilatarpeet on ratkaistu torniosan avulla. Pohjakerroksessa on kirkkosaliin yhdistettävissä oleva seurakuntasali, sen päällä lehteri ja kerhuhuoneita sekä ylinä kellohuone.

Kirkkosalin puisen palkkikatton ornamentteista ja saarnatuolin maalauksista on vastannut Kallion luottomaalarina monissa kirkoissa työskennellyt jyvaskyläläinen koristemaalari Urho Lehtinen. Hän on myös tehnyt Jeesusta Getsemanessa kuvaavan alttarimaalauksen. Penkkikorttelien yllä riippuvat kookkaat messinkikruunut ovat Taito Oy:n valmistamat.

Lähteet

- Arkkitehti 9/1933.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 1.4.2003

Saarnatuolissa on Urho Lehtisen koristemaalaukset.

Olaus Petrin kirkko, Helsinki

Uppsalan arkkihiippakunnan alaisuuteen vuonna 1922 perustetun ruotsinmaalaisen Olaus Petrin seurakunnan toimialue käsittää koko Suomen. Seurakunta piti aluksi jumalanpalveluksiaan Helsingin Saksalaisessa kirkossa. Oman kirkon aikaansaamiseksi pidettiin Ruotsissa vuonna 1926 arkkitehtikilpailu. Sen voittaneen, Kunink. rakennushallituksessa työskennelleen arkkitehti Ture Rybergin (1882–1961) tekemän ehdotuksen mukainen kirkko vihittiin käyttöön joulukuun alussa 1932. Minervankadun ja Apollonkadun risteykseen mäenrinteeseen rakennettu kirkko, pienen pihan ympärille ryhmittyvät seurakuntasalit, kirjasto, virasto ja papila muodostavat sopusuhtaisen rakennusryhmän

maastosuhteiltaan vaihtelevassa Etu-Töölön kaupunkirakenteessa.

1920-luvun klassisismien kirkkoarkkitehtuurin tapaan italialaisten maalauskirkkojen yksinkertaisesta arkkitehtuurista vaikutteita saaneessa kirkossa on kapea ja korkea runkokuuone. Altari-päädystä ulkonee runkokuuonetta matalampi ja kapeampi kuoriossa, jonka alla on sakaristo. Korkea campanile-tyyppinen kellotorni nousee pääsisäänkäyntinä toimivan itäisen eteishuoneen ja runkokuuoneen kulmauksessa. Ohuesti rapattuja julkisivuja jäsenöivät vain kattolista, kapeat ikkunat ja tukipilasterit.

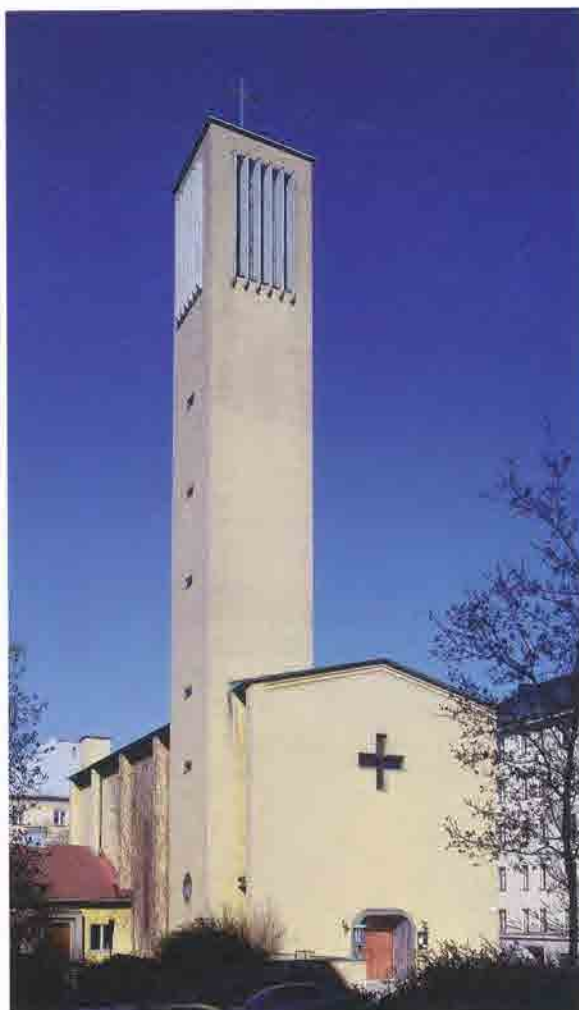
Vaaleaksi kalkitun yksiläiväisen kirkkosalin katteena on neljä ristiholvia ja kuorissa tähtiholvi.

Kirkkosalia kapeamman kuorin alttaritauluna on ruotsalaisen taidemaalari Olle Hjortzbergin tekemä kirkasvärinen maalaus ”Matka Golgatalle” ja sen alapuolella Kristuksen piinavälineitä esittävä predellamaalaus. Taulun yläpuolella on kuvanveistäjä Ivar Johnssonin tekemä kullattu krusifiksi. Saarnatuolin veistoskoristelusta on vastannut kuvanveistäjä Conrad Carlman. Kirkkosalin seinällä on kehystettynä taidemaalari Lennart Segerstrålen kartonkikuonnokset Kirkkonummen kirkon kahta lasimaalausta varten. Seurakuntasaliin johtavan oven yläpuolella on kuvanveistäjä Emil Cedercreutzin tekemä Kustaa II Adolfin kullattu pronssinen ratsastajapatsas. Lisäksi kirkossa on Vadstenan luostarikirkon Pyhän Birgitan sekä Örebron – Olaus Petrin kotikaupungin – kirkon Olaus Petrin veistosten kopiot.

Olaus Petrin seurakunta siirtyy vuoden 2007 alusta Suomen kirkon jäseneksi ja ruotsinkielisen Porvoon hiippakunnan alaiseksi.

Lähteet

- Arkkitehti 12/1926 ja 3/1933
- Olaus Petri kyrka. *Keskellä kylää. Helsingin hiippakunnan kirkkoja.* Helsinki 1999.

Etu-Töölön vaihtelevaan kaupunkirakenteeseen liittyvä kirkko.

Olle Hjortzbergin maalaama alttaritaulu ”Matka Golgatalle.”

Noormarkun kirkko

Seurakunnan 1830-luvulla rakennettu puinen ristikirkko paloi kansalaissodan levottomuuksissa maaliskuun lopussa 1918. Pitkään vireillä ollut uuden kirkon rakennushanke pääsi käyntiin vuonna 1927, jolloin A. Ahlström Osakeyhtiö lahjoitti perustajansa, kauppaneuvos Antti Ahlströmin syntymän 100-vuotismuistoa kunnioittaakseen seurakunnalle varat sekä arkkitehti Armas Lindgrenin laatimat piirustukset 600:n hengen kirkkoa varten. Kivikirkon rakennustyö käynnistyi vuonna 1931 ja sitä valvoi Lindgrenin kahta vuotta aikaisemmin tapahtuneen kuoleman jälkeen hänen toimistonsa rakennuspiirtäjä Artur Kullman. Kirkko vihittiin käyttöön seurakunnan viettämän 200-vuotisjuhlan yhteydessä elokuussa 1933.

Keskiaikaisen harmaakivikirkon yleishahmosta lähtökohtansa saanut kirkko on suorakaiteen muotoinen pitkäkirkko jyrkkine satulakattoineen. Pohjoisseinän itäpäähän liittyy kirkkosaliin avautuva pieni seurakuntasali ja sakaristo sen vieressä. Eteläseinällä on eteiserakennus perinteisen asehuoneen kohdalla. Luonnonkiviseinäisen kirkon länsipäädyn tiilikoristelu on periaatteeltaan samanlainen kuin Satakunnan keskiaikaisissa

kirkoissa. Kirkkoneulot ovat lounaissuomalaista tyyppiä olevassa 1750-luvulla rakennetussa sipulikulolitapulissa. Kirkkotarhassa oleva tapuli säästyi kirkon tulipalossa.

Kirkkosalissa on leveä tynnyriholvin kattama keskilaiva, sivulaivat ovat kapeat seinänvieruskäytävät, kirkkosalia kapeammassa kuorissa on tähtiholvi. Kirkon ja seurakuntasalin lukuisista koristemaalauksista ja sisäväriytyksestä on vastannut koristetaiteilija Göran Hongell. Rouva Maire Gullichsen lahjoitti kirkkosaliin kaksi maalausta. Neitsyt Mariaa ja Jeesus-lasta esittävä kalkkimaalaus seurakuntasalin oven päällä on jatkosodassa 1941 kaatuneen taidemaalari Hjalmar Hangelstamin käsialaa. Asehuoneen oven yläpuolella on puolestaan sittemmin Ruotsiin muuttaneen taidemaalari Björn Thunströmin tekemä Kristuksen taivaaseenastumista esittävä kalkkimaalaus. Lasimaalaukset ovat taiteilija Gunnar Forströmin piirtämät. Kirkon kuvanveistäjinä toimivat Gunnar Finne sekä Carl Wilhelms, joka teki saarnatuolin evankelistaveistokset. Kirkkosalin alkuperäistä runsasta kuvataiteellista koristelua täydentää vielä vuorineuvos ja rouva Hans Ahlströmin lahjoittama Lennart Segerstrålen alttari-

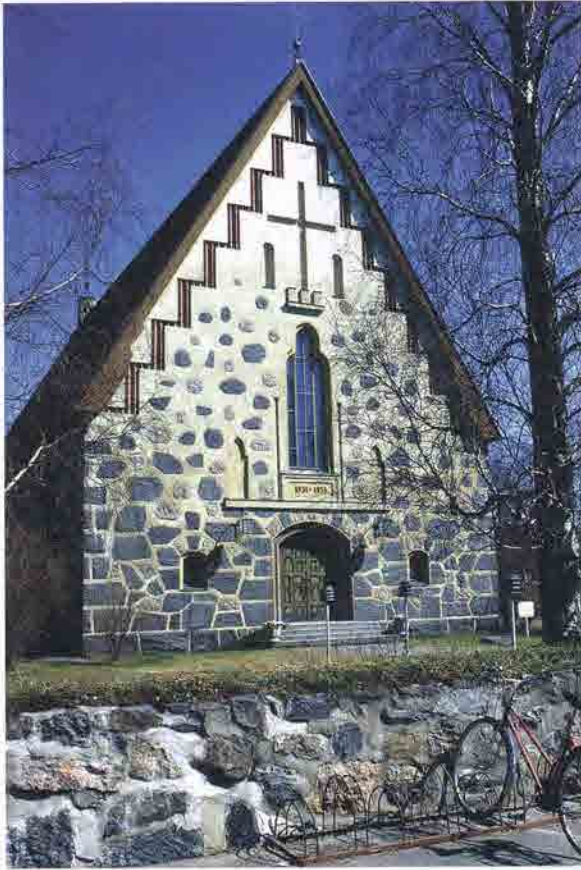
seinälle vuonna 1957 maalaama Vuorisaarna-aiheinen fresko.

Kirkossa vuonna 1989 tehdyssä korjauksessa (arkkitehti Carl-Johan Slotte) valaistus ja valaisimet uudistettiin ja länsipäähän erotettiin kalustettu naulakkotila.

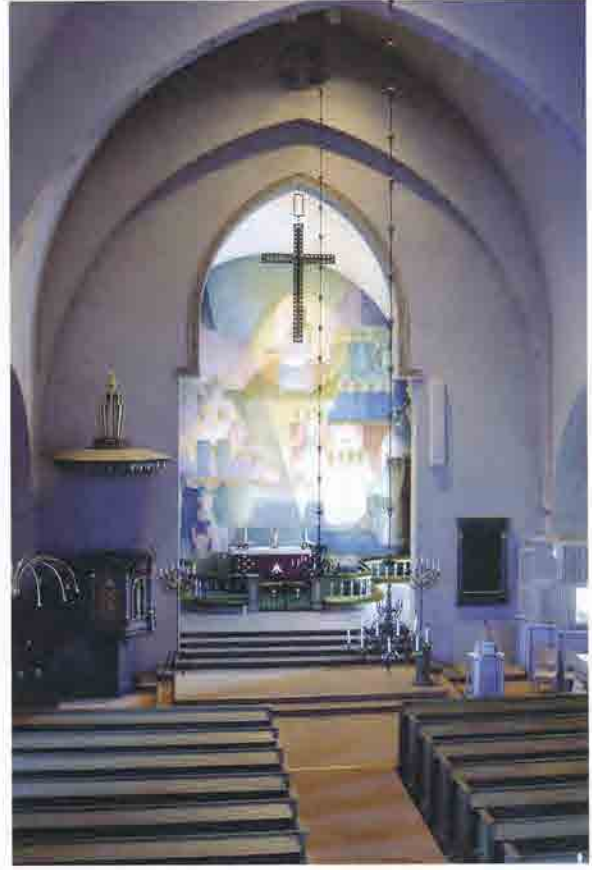
Lähteet

- *Noormarkun kirkko*. Esite. Pori 1959.
- Riitta Nikula, *Armas Lindgren 1874–1929*. *Arkkitehti Architect*. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki 1987.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Armas Lindgrenin piirtämä kirkko on valmistunut 1933.

Kuoriseinän fresko on Lennart Segerstrålen maalaama 1957.

Hjalmar Hagelstamin maalaus vuodelta 1933 seurakuntasalin oven yläpuolella.

Elsi Borgin ja Elsa Arokallion piirtämä kirkko on valmistunut 1933.

Simpeleen kirkko, Rautjärvi

Parikkalan seurakunnasta itsenäistyneen Simpeleen seurakunnan perustamiseen ja kirkkorakennuksen aikaansaamiseen vaikutti ratkaisevasti Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö ja sen pääomistaja kenraali Rudolf Waldén. Lokakuun lopussa 1933 käyttöön vihityn kirkon ovat piirtäneet Puolustusvoimien arkkitehteina toimineet naiset, Jyväskylän maaseurakunnan Taulumäen kirkon suunnitellut Elsi Borg sekä Elsa Arokallio (1892–1982).

Kaunolan harjulla lähellä Kivijärveä sijaitsevassa vaaleaksi rapatussa uusiasiallisen pelkistetyssä kirkossa on korkea päätytorni. Kuoriosan ulkonee alttaripäädystä porrastuen runkokuonetta matalampana ja kapeampana, sakaristo on sen toisella sivulla. Vesikatto on jyrkkälapeinen. Tornin kapeammassa yläosassa olevien kellojen ääniluukut ovat pilasterien reunustamat.

Pohjakaavaltaan suorakaiteen muotoinen kirkkosali jakautuu korkeaan tynnyriholvattuun keskilaivaan ja kahteen käytävänä toimivaan matalampaan sivulaivaan. Kuori on kirkkosalia korkeammalla ja sen toisessa sivussa on suuri, alttarille valoa antava ikkuna. Kenraali Waldénin lahjoittaman taidemaalari Alvar Cawénin tekemän alttaritaulun aiheena on ”Rukoile ja tee työtä” (ora et labora). Siinä perhe on hiljentynyt rukoukseen isän kylvötyön aikana. Tornipään kahdesta lehteristä alemman kaide oli alkuaan verhoiltu tekstiilitaiteilija Maija Kansasen kutomalla vaatteella. Hänen käsialaansa olivat myös kirkon ensimmäiset liturgiset vaatteet. Kirkkosalin valaisimet on valmistanut Taito Oy.

Kirkon korkeat kymmenruutuiset ikkunat uusittiin vuonna 1962 kolmiruutuisiksi. Tällöin niihin sijoitettiin Yhtyneitten Paperitehtaiden

lahjoittamat, taiteilija Mikko Vuorisen tekemät lasimaalaukset. Ne kuvaavat seurakuntalaisia arkisen työnsä ääressä niin pellolla, puutarhassa ja paperitehtaassa. Sivulaivojen alaosan neliön muotoisissa ikkunoissa lasimaalaukset puolestaan esittävät erilaisia kristillisiä tunnuskuvia.

Kuorin alttarille johtavat portaat muutettiin vuonna 1974 arkkitehti Arokallion suunnittelemassa korjauksessa. Kirkko on viimeksi kunnostettu vuosina 1994–95, jolloin se sai muun muassa uudet 16-äänikertaiset urut.

Sankarihauta-alueen korkeassa kiviseinämässä on 96 sankarivainajan nimilaatat ja kuvanveistäjä Eila Hiltusen tekemä pronssiveistos vuodelta 1953.

Lähteet

- Maarit Henttonen, *Elsi Borg 1893–1958. Arkkitehti*. Abacus 3. Suomen rakennustaiteen museo. Helsinki 1995.

KIRKKOHALITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Alttaritaulu on Alvar Cawénin, kruunut Taito Oy:n.

Sankarihauta-alue ja Eila Hiltusen pronssinen muistomerkki vuodelta 1953.

Martinkirkko, Turku

Valtioneuvosto vahvisti vuonna 1921 Turun tuomiokirkkoseurakunnan jakamisen yhteen ruotsinkieliseen ja kolmeen suomenkieliseen seurakuntaan. Martinseurakunta käsitti ne Aurajoen itäpuolen suomenkieliset alueet, jotka eivät kuuluneet tuomiokirkkoseurakuntaan. Turun kaupungin luovutettua vuonna 1931 kirkolle tontin korkealta Sotalaistenmäeltä siitä järjestettiin kutsukilpailu kahden suunnittelijaryhmän Gunnar Wahlroos-Totti Sora, Erik Bryggman-Ilmari Ahonen-Ilmari Sutinen

sekä Lars Sonckin kesken. Piirustukset tilattiin turkulaisilta arkkitehdeilta Wahlroos (1890–1943) ja Sora (ent. Strömberg, 1903–1955). Kirkko vihittiin käyttöön Martti Lutherin syntymän 450-vuotisjuhluvuonna marraskuussa 1933, jolloin se myös nimettiin Martinkirkoksi. Ensimmäiset urut kirkko sai vuonna 1936, aikakellon koneiston ja viisarit torniin olympiavuonna 1952 ja kirkonkellot kolme vuotta myöhemmin.

Tiilestä rakennettu vaaleaksi rapattu kirkko on basilikan muotoinen pitkäkirkko. Korkean

Gunnar Wahlroosin ja Totti Soran piirtämä kirkko Sotalaistenmäellä on vuodelta 1933.

runkohuoneen katteena on verraten loiva satulakatto. Kuoriosassa on runkokuonetta kapeampi ja matalampi. Kookas sakaristo on toisella sivulla. Pääsisäänkäynnin vierestä kohoaa porraskorokkeella kirkkoon yhdistetty korkea campaniletyyppinen kellotorni.

Kirkkosalin pääläivää kattaa poikittaisin ”vanhein” korostettu, voimakkaasti muotoiltu betoninen tynnyriholvi. Kuoriosassa, sakaristossa ja tornin pohjakerroksessa on ristiholvit. Kuorin takaseinän peittää Kristusta Golgatan ristillä esittävä taidemaalarien Einari Vehmas ja Karl Ingelius tekemä monumentaalimaalaus. Myös kuorin triumfikaaren sekä lehterinkaiteen maalaukset ovat heidän toteuttamiaan, saarnatuolin veistoksista on vastannut kuvanveistäjä Aarre Aaltonen. Kirkon lukuisat taidokkaat metallitööt ovat turkulaisten seppien valmistamat.

Lähteet

- Arkkitehti 3/1934.
- Seppo Laitakari, Gunnar Wahlroos: unohdettu arkkitehti. *Moderni Turku 1920- ja 1930-luvuilla*. Turun yliopisto 2004.

Kirkon 50-äänikertaiset romanttiset urut ovat vuodelta 1936.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 18.8.2003

Kuorin al-secco maalauksen ovat tehneet turkulaistaiteilijat Einari Vehmas ja Karl Ingelius.

Eino Pitkäsén piirustusten mukaan rakennettu Haukiniemen mäellä kohoava kirkko on valmistunut 1934.

Uusikirkko, Iisalmi

Kaupunkioikeudet vuonna 1891 saaneen Iisalmen vuonna 1912 perustettu seurakunta aloitti toimintansa kymmenen vuotta myöhemmin. Kirkon paikaksi oli jo Iisalmen kauppalan ensimmäisessä asemakaavaehdotuksessa 1850-luvun lopulla varattu Haukinniemenmäki. Kirkon rakennushankkeen valmistelu aloitettiin 1930-luvun alussa ja arkkitehdeilta Eino Pitkänen, Bertel Strömmer, Yrjö Waskinen ja Atte Willberg pyydettiin siitä luonnospirustukset. Niiden perusteella suunnittelijaksi valittiin kajaanilainen Pitkänen (1904–1955). Kirkko, jossa on istumapaikat 750:lle hengelle, vihittiin käyttöön syksyllä 1934. Seurakunnan varojen vähyden vuoksi jäivät kuitenkin alkuperäiseen ehdotukseen kuuluneet seurakuntasali, kerhohuoneet ja vahtimestarin asunto rakentamatta.

Kaupunkikuvallisesti keskeisellä paikalla sijaitseva kirkko on tiilestä ja betonista rakennettu, valkeaksi rapattu päätytornillinen basilika. Kuoriossa on runkokuonetta kapeampi ja matalampi. Pohjoisseinän itäpäässä on kaarevaseinäinen sakaristo. Korkean tasapäätteisen tornin sivuilla on korkeat pystyuritetut seinämämäiset huonetilat, joissa on lehterille, ullakolle ja torniin johtavat kierreportaat. Pääsisäänkäynnin yllä on marmori-

levyllä inskriptio: *Kunnia olkoon Jumalalle korkeuksissa. AD 1934.*

Kirkkosalia kattaa pilarien varaan rakennettu betoniholvi. Matalat sivulaivat ovat käytävämäisen kapeat. Yleisvalaisimina on keskilaivan kattoon sijoitetut kohdevalaisimet, joihin on kiinnitetty häikäisyä estävät poikittaiset levyt. Alttaritauluna oli alkuaan yksinäinen risti, *crux nuda*. Taiteilija Uno Eskolan tekemä Ristiinnaulittua esittävä mosaiikkiteos on vuodelta 1954. Alkuperäisenä säilynyt kiinteä sisustus, alttarikaide, saarnatuoli ja penkit ovat ruskeaksi petsatut ja lakatut. Saarnatuolin korissa on taiteilija Yrjö Rosolan (ent. Rosvall) tekemät evankelistojen vertauskuvien korkokuvat.

Iisalmen kaupunki- ja maaseurakunta ovat yhdistyneet vuonna 1970. Uusikirkko on huolellisesti kunnostettu vuonna 1992 arkkitehti Hannu Puurusen suunnitelman mukaan.

Lähteet

- Marja Terttu Knapas, Iisalmen Uusikirkko. *Ylä-Savon kirkot*. Suomen kirkot 19. Museovirasto 1993.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Matti Visannin suunnittelema puukirkko kellotapuleineen on vuodelta 1934.

Nummijärven kirkko, Kauhajoki

Kirkon rakentaminen seurakunnan eteläosaan Nummijärvelle oli ollut ajankohdasta 1920-luvulta lähtien. Piirustukset hankittiin Kauhajoelle siunauskappelin vuonna 1931 suunnittelelta Vaasassa toimineelta arkkitehti Matti Visannilta (ent. Björklund, 1885–1957). Nummijärven kyläläisten itse rahoittama ja rakennuttama hirsirakenteinen puukirkko kellotapuleineen ja siihen liittyvä hautausmaa vihittiin käyttöön joulukuussa 1934.

Suorakaiteen muotoisen pitkäkirjon toiseen pitkään sivuun liittyvä runkokuonetta matalampi siipirakennus, jossa on sakariston lisäksi keittiötilat sekä kirkkosaliin avattavissa oleva seurakuntasali. Kirkossa on päistään aumattu jyrkkälappainen paanukatto. Vaaleaksi maalattuja pysty-laudoitettuja seiniä jäsentävät segmenttikaariset ikkunat.

Perinteikkään tunnelmallisessa kirkkosalissa, jossa on penkkituloa lehteri mukaan lukien 300:lle hengelle, on kaartuva lautaholvi ja valkoiseksi maalatut hirsiseinät. Kuoriosaa on korostet-

tu vanhojen kirkkojen tapaan. Alttarisommitelmaan kuuluu alttarikaappi, jossa on Kristuksen ylösnousemuksesta kertova sädehtivä risti voitonkruunuineen ja sivuilla Kristus-monogrammit. Alttaripöydän etulevyssä on kreikkalaisten aakkosten alku- ja loppukirjaimet alfa ja omega. Kattokruunut ja seinälampetit on saatu seurakuntalaisten lahjoituksina. Kangasalan urkutehtaan rakentamat 7-äänikertaiset urut ovat kirkon ensimmäiset ja hankittu vasta vuonna 1977.

Kirkossa tehtiin vuonna 1984 hienovarainen kunnostus, jonka suunnittelijana toimi kirkon piirtäneen arkkitehti Visannin poika, arkkitehti Markus Visanti yhdessä vaimonsa arkkitehti Irmeli Visannin kanssa.

Kirkkoon liittyvä maantien laidassa oleva erillinen kellotapuli noudattelee yksinkertaisissa muodoissaan ruotsalaistyyppistä alaosastaan laudoitettua pukkitapulia.

Sankarihauta-alueen ristinmuotoinen kivinen muistomerkki vuodelta 1953 on myös Matti Visannin piirtämä. Taiteilijana ja kirjojen, mm.

Kalevalan ja Kantelettaren kuvittajana tunnettu Visanti on piirtänyt lukuisia muita sotiin liittyviä muistomerkkejä, kuten Jaakko Ilkan muistomerkin Ilmajoella ja Napuen taistelun muistomerkin Isossakyrössä. Hän teki vielä 1950-luvun alussa lukuisia luonnoksia Nummijärven kirkkoon kaa-vailemistaan Ilmestyskirja-aiheisista kattomaa-lauksista, mutta ne jäivät toteutumatta.

Lähteet

- Riitta Mäkelä, *Matti Visanti – kuvataiteiden monitaitaja*. Oulu 1985.
- Kauhajoen Nummijärven kirkko. *Lakeuden kirkot*. Helsinki 1997.
- Kyläkirkko ja hautausmaa. www.Kauhajoki.fi/Nummijarvi/kirkko.html

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.II.2003

Alttaritaulu ja alttaripöytä kristillisine symboleineen.

Hirsiseinäinen kirkkosali jatkaa vanhaa talonpoikaista puukirkkoperinnettä.

Kosken TL kirkko

Seurakunnan edellinen, vuonna 1817 valmistunut puukirkko oli jo 1880-luvulla osoittautunut ahtaaksi. Senaatti oli vuonna 1912 vahvistanut arkkitehti Vilho Penttilän tekemät Harakkamäelle pitäjän keskukseen suunnitellun uuden kivikirkon piirustukset. Ne todettiin liian vanhanaikaisiksi 1930-luvun alussa, jolloin varojen vihdoinkin katsottiin riittävän rakentamiseen. Uudet piirustukset tilattiin arkkitehti Toivo Paatelalta (1890–1962). Ne hyväksyttiin vuonna 1933 ja kirkko vihittiin käyttöön helmikuussa 1935. Kirkon ympäristö suunniteltiin leh-

teväksi kirkkopuistoksi, vanhan kirkon kirkkotarhan jäädessä edelleen käyttöön hautausmaana.

Tyypiltään kirkko on päätytornillinen pitkäkirkko. Matala sakaristo sijaitsee kuoripäädyssä. Runkohuoneen itäpäähän liittyvät symmetrisesti räystäslinjan korkeudelle nousevat kapeat kirkkosaliin avautuvat siipiosat, joista toinen toimi alkuaan seurakunta- ja toinen pyhäkoulusalina. Valkeaksi rapatun kirkon punatiilinen vesikatto on jyrkkälapainen. Tornin kellokerros on kahdeksankulmainen ja sen päätteenä on solakka ristiin päättyvä korkea huippu.

Toivo Paatelan piirtämä kirkko on valmistunut 1935.

Kirkkosalia kattaa kannastaan voimakkaasti porrastettu betoniholvi. Seiniä jäsenöivät korkeat kapeat segmenttikaariset ikkunat tummine ikkunapuitteineen. Kuoriosia on kirkkosalia kaapeampi ja neljä porraskelmaa korkeammalla. Alttaritauluna olevat turkulaisen maalarimestari C.G. Söderstrandin maalaamat ”Pyhä kolminaisuus” ja ”Ehtoollisen asettaminen” ovat seurakunnan edellisestä kirkosta. Koristetaiteilija Bruno Tuukkanen on tehnyt saarnatuolin korin apostolien Pietarin ja Paavalin kuvat, siipiosien yläpuolisten seinäpintojen rauhan ja tuomion enkelit, urkulehterin kaiteessa olevat Jeesuksen lapsuudesta kertovat maalaukset sekä sakariston sisäkaton kupolissa olevan luuttua soittavan enkelin. Penkkikorttelin yläpuolella riippuvat Taito Oy:n valmistamat messinkiset sähkökruunut. Tummaksi petsattu, yksityiskohdiltaan vivahteikas kiinteä sisustus on säilynyt alkuperäisenä, betonilattiaa peittää edelleen linoleummatto. Kirkkosali on huolella kunnostettu turkulaisen arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunion laatiman suunnitelman mukaan vuonna 1985.

Bruno Tuukkanen tuomion enkeliä kuvaava maalaus.

Lähteet

- Arkkitehti 3/1935.
- Aulis Oja, *Kosken Tl seurakunta 1647–1947*. Kosken Tl seurakunta 1949.
- Tove Riska, *Kosken Tl kirkot. Karinaisten, Kosken Tl ja Tarvasjoen kirkot*. Suomen kirkot 15. Museovirasto 1988.

KIRKKOHALITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.II.2003

Toivo Paatelan suunnittelema sakariston kalustus.

Puiden ympäröimässä kirkossa on korkea päätytorni.

Mikael Agricolan kirkko, Helsinki

Päättös kirkon rakentamisesta Tehtaanpuistoon Albertinkadun alkupään kohdalle tehtiin vuonna 1928. Ensimmäinen arkkitehtikilpailu kirkosta pidettiin vuonna 1930. Sijoituksesta ja arkkitehtuurista virinnyt keskustelu johti kuitenkin seuraavana vuonna uuteen kilpailuun, jonka voitti arkkitehti Lars Sonckin laatima ehdotus. Tällöin kirkon rakennuspaikka myös siirtyi kaupunkikuvallisista syistä puiston

länsipäähän. Kirkko, jonka yhteyteen rakennusvaiheessa lisättiin kerho- ja asuintilat sekä voimistelusalit, vihittiin käyttöön palmusunnuntaina 1935. Samassa yhteydessä se sai Suomen reformaattorin muiston kunnioittamiseksi nimekseen Mikael Agricola.

Puhtaaksi muurattua tummaa punatiiltä olevan kirkon basilikamaiseen runkokuoneeseen liittyy toisella sivulla pienen pihan ympärille kierty-

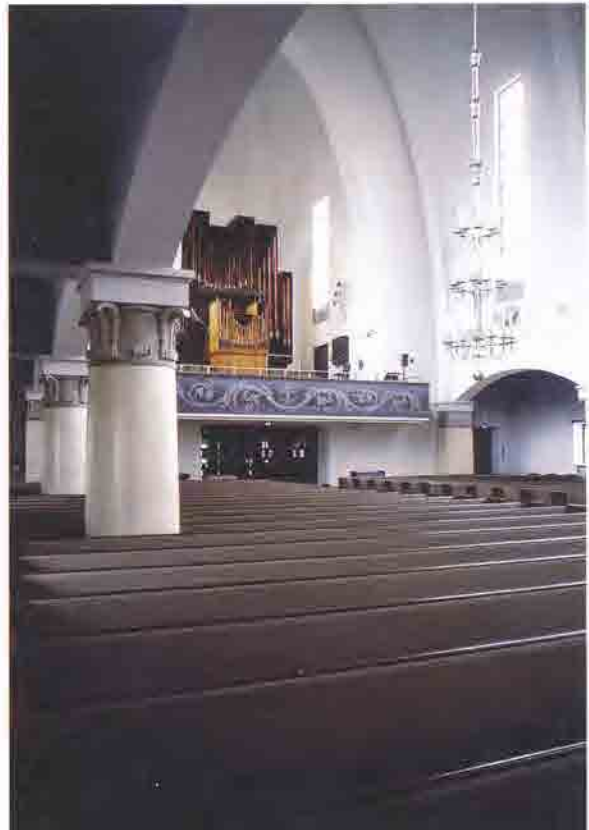
Lars Sonckin suunnittelema kirkko on valmistunut 1935.

vä kolmikerroksinen siipirakennus ja Tehtaankadun puolella olevaan terassoituun sisäänkäyntipäätyyn torni. Sen volyymille antaa jänteveyttä seinämien kaartuminen ulospäin. Tornin nousu huipentuu yli sadan metrin korkeuteen kurottelevaan ristipäätteiseen neulamaiseen piikkiin. Kirkolla onkin tärkeä kaupunkikuvallinen asema Helsingin merellisessä silhuetissa.

Kirkkosali on kolmilaivainen. Leveässä keskilaivassa on matalalta alkavat korkealle kaartuvat betonista valetut ristiholvit. Pylväiden erottamat sivulaivat ovat käytävämäisen kapeat. Portain korotettu kuoriossa on keskilaivan levyinen ja sen erottaa kirkkosalista dekoratiivinen triumfikaari. Pylväiden kapiteeleissa on tyylitellyt akantit. Klassistiset koristeaiheet toistuvat myös kuorin sivuseinien pylväissä ja reliefeissä sekä kirkkosalin ikkunoiden alapuolisten lämpöpatterien metallisuojuksissa. Koristetaiteilija Bruno Tuukkasen tekemä maalauskoristelu keskittyy sivulaivoihin. Hän on myös tehnyt alttaritauluna olevan Kristuksen hautaamista kuvaavan alttarikaapin ja vastannut kirkon alkuperäisestä sisävärytyksestä. Keskikäytävän yläpuolella riippuvat kookkaat kolmikerroksiset messinkikruunut on valmistanut

Kirkon tornin huippu kohoaa yli sadan metrin korkeuteen.

Kirkkosalin arkkitehtuurissa on art deco -tunnelmaa.

Taito Oy ja ne on toteutettu arkkitehti Sonckia kirkon suunnittelussa avustaneen arkkitehti Arvo Muroman piirustusten mukaan. Kirkon kuoriosan alaseinät peittävä tumma kiviverhous on vuonna 1968 tehdystä korjauksesta (arkkitehdit Erik Kråkström ja Carl-Johan Slotte).

Kirkko on kunnostettu vuosina 2003–2004 (arkkitehtitoimisto Esa Piironen Oy). Siihen kuului mm. tornin vaurioituneiden tiilien uusiminen, sisämaalaukset sekä uudistukset seurakuntatiloissa.

Lähteet

- Arkkitehti 12/1930, 12/1932 ja 1/1933.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980.* Helsinki 1980.
- Pekka Korvenmaa, Lars Sonckin arkkitehtuuri 1905–1945. *Lars Sonck 1870–1956. Arkkitehti.* Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki 1981.
- *Agricolan kirkko 1935–1985.* 50-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki 1986.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Kulosaaren kirkko, Helsinki

Kulosaarelaisten kaksikielinen seurakunta aloitti toimintansa 1921. Sen perustaminen oli edellytyksenä Helsingin pitäjään kuuluneen Kulosaaren huvilayhdyskunnan, Brändö Villastadin, kunnalliselle itsenäistymiselle. Väliaikainen kirkkosali oli sisustettu nykyisen kirkonmäen lähellä sijainneeseen huvilaan. Varsinaisen kirkon rakentaminen oli vuorossa vasta Leposaaren hautausmaan ja sinne rakennetun Armas Lindgrenin suunnitteleman siunauskappelin valmistumisen jälkeen. Sen paikaksi valittiin väliaikaisen kirkon läheisyydessä oleva kallio.

Huvilakaupungin perustajiin kuuluneen asemakaava-arkkitehtina parhaiten tunnetun arkkitehti Bertel Jungin (1872–1946) piirtämä, adventina 1935 vihitty vaalean ruskeaksi rapattu kirkko on pieni, vain 200 hengelle suunniteltu rakennus. Vesikaton harjalla kohoaa barokkivaikutteinen kattoratsastaja. Pääsisäänkäynnin portaalissa on graniittireunustus ja sen yläpuolella tyylytelty neliapilaikkuna. Kirkkosali on selkeän yksinker-

tainen. Sisäkaton, triumfikaaren ja urkulehterin maalauksista on vastannut koristetaiteilija Antti Salmenlinna. Moosesta lainattuun esittävä kipsiveistos sekä takaseinän musiikkiaiheiset kipsiveistokset ovat kuvanveistäjä Sigrid af Forsellesin tekemät. Kirkkosalista erotetun korostetun kuoriosan Vuorisaarna-aiheisen alttaritaulun on maalannut taidemaalari William Lönnberg. Kirkon taiteellisesti korkeatasoinen esineistö ja tekstiilit sekä kirkonkellot ovat seurakuntalaisten lahjoittamat. Kuorin alkuperäinen umpinainen alttarikaide on myöhemmässä korjauksessa korvattu uudella ja kuorin tiililattia ja portaat peitetty matolla.

Arkkitehti Armas Lindgrenin piirtämä kellotorni Kulosaaren korkeimmalla kohdalla Vaapaamuurarinmäellä on valmistunut vuonna 1931, kaksi vuotta suunnittelijansa kuoleman jälkeen. Kulosaaren merelliseen silhuettiin kuuluvaa kaariaukkoista kellotornia on myös useassa yhteydessä käytetty seurakunnan symbolina.

Sisustukseltaan uusitun kuorin alttaritaulun on maalannut William Lönnberg.

Kulosaari liitettiin vuonna 1946 Helsingin kaupunkiin, seurakunta tuli kuitenkin vasta vuonna 1959 osaksi Helsingin seurakuntayhtymää.

Kirkkoon liittyvä maaston muotoihin sovitettu moderni lisärakennus seurakuntasaleineen on vuodelta 1977 ja se on arkkitehti Aulis Blomstedtin piirtämä.

Lähteet

- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kebityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980.* Helsinki 1980.
- Laura Kolbe, *Kulosaari – unelma paremmasta tulevaisuudesta.* Helsinki 1998.
- Kulosaaren kirkko. *Keskellä kylää. Helsingin hiippakunnan kirkkoja.* Helsinki. 1999.
- Laura Kolbe, Yhteinen saari, yhteinen seurakunta – Kulosaari varustaa kirkon. *Kyyhky ja karitsa. Pyhä design Helsingin kirkoissa.* Helsinki 2006.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Armas Lindgrenin piirtämä kellotapuli on valmistunut 1931.

Bertel Jungin suunnittelema kirkko on vuodelta 1935.

Jarl Eklundin piirtämä puukirkko tapuleineen on valmistunut 1936, tiilinen laajennusosa 1976.

Tervakosken kirkko, Janakkala

Kirkko on rakennettu vuonna 1936 edellisenä vuonna pohjoismaisten esikuvien mukaan perustetun Tervakosken Pikku-kirkkoyhdistyksen toimesta. Tervakoski Oy lahjoitti kirkolle tontin ja Toivan kartanon riihen, jonka hirsistä se rakennettiin niin tehtaalaisten kuin läheisissä kylissä asuneiden maanviljelijöiden yhteisvoimin. Kirkon piirustukset laati arkkitehti Jarl Eklund (1876–1962). Saarnatuoli ja alttari valmistettiin tehtaan puutyöpajassa. Kirkkosalin maalauskoristelusta vastasi Salomo Wuorion maalausliikkeen arvostettu koristemaalari Fritz Hilbert. Vuorineuvos Gösta Serlachius lahjoitti vuonna

1937 muotokuvamaalarina tunnetun Georges von Swetlikin tekemän Marian ilmestystä esittävän alttaritaulun ja Hannes Autereen veistämän krusifiksin. Kirkon siirryttyä vuonna 1973 Janakkalan seurakunnalle sen viereen rakennettiin punatiilinen kokonaisuuteen sovitettu seurakuntakeskus (arkkitehdit Seppo Asikainen ja Raimo Pensala).

Suorakaiteen muotoista punaiseksi maalattua hirsirakennusta jäsenöivät harkitun vähäeleiset ja niukat yksityiskohdat. Tapuli noudattaa ulkohahmoltaan perinteisen alaosastaan katetun pukitapulimutokieltä. Alkuperäisessä asussaan

säilyneen kirkkosalin hirsiseinät ovat vaaleiksi maalatut. Kiinteän sisustuksen väritys noudattaa mehevän pehmeästi murrettua väriskaalaa, jota tehostavat lehterinkaiteen, saarnatuolin ja kirkkosalista sen takaiseen seurakuntasaliin johtavien ovien koristeelliset kukkamaalaukset.

Viime sotien sankarihauta-alue perustettiin kirkon edustalle tehtaan pääportin lähelle. Tervakosken tehtaiden hankkima sankaripatsas on kuvanveistäjä Mauno Oirtisen tekemä.

Lähteet:

- *Näköaloja Laurin kirkolta.* Janakkalan seurakuntakirja (toim. Aune Vähäkangas). Janakkalan seurakunta 1985.
- *Georges von Swetlik* (toim. Pekka Rytönen, Riggert Munsterhjelm, Solveig Lindqvist). Helsinki 1989.

Altaritaulu on Georges von Swetlikin maalaama.

Kirkkosalin sisustuksessa on pehmeän murrettu värisävyt.

Nakkilan kirkko

Tehtailija J. W. Suominen lahjoitti testamentissaan osan omaisuudestaan käytettäväksi uuden kirkon rakentamiseen seurakunnan vanhan, 1760-luvulla rakennetun ja myöhemmin laajennetun puukirkon paikalle. Kirkosta järjestettyyn kilpailuun kutsuttiin arkkitehdit Bertel Liljequist, Carolus Lindberg, Jalmari Peltonen, Yrjö Lindegren, Elsi Borg sekä Erkki Huttunen (1901–1956), jolta piirustukset lopulta tilattiin. Kirkko vihittiin käyttöön kesäkuun 26. päivänä 1937, jolloin kahta vuotta aikaisemmin edesmennyt tehtailija Suominen olisi täyttänyt 60 vuotta.

Modernismin arkkitehtuurin kieleen sovellettu valkoiseksi rapattu, 1 000 hengelle suunniteltu kirkko on yksinkertainen suorakaide, jota kattaa lähes räystäätön loiva satulakatto. Sivuseiniä rytmittävät tukipilarit ja niiden väliset korkeat kapeat ikkunat. Pääsisäänkäynnin portaiden vieressä kirkon lounaiskulmassa on erillinen ristiin päättyvä 50 metrin korkuinen kellotorni. Puolipyöreä kuoriapsidi on runkokuonetta hieman kapeampi. Sen ulkoseinässä on ulkoiseen saarnatuoliin johtava porras. Kirkon alla on lahjoittajan suvun hautakrypta sekä sen vieressä siunauskappeli, jonne portaat laskeutuvat tornin sivusta.

Perusratkaisultaan perinteisen kirkkosalin katossa on akustinen, taitteisesti aaltoileva laudoista tehty ponttipaneeliverhous. Kirkkosalia noin puoli metriä korkeammalla olevaan tiilenpunaiseksi maalattuun kuoriapsidiin valo lankeaa suuresta ikkunaseinämästä. Alttarin takana on tammiristi. Kuoriapsidin pohjoispuolella on erillinen kastekappeli ja sakaristo: sen vieressä. Länsipäässä on kirkkosalin levyinen yleisölehteri ja taka-

Kuoriosan vieressä on erillinen kastekappeli.

na ylempänä urkulehteri. Penkkikorttelien päällä riippuvat valaisimet on valmistanut Taito Oy.

Kirkon juurella sijaitseva maastoa seuraileva monimuotoinen seurakuntakeskus vuodelta 1970 on arkkitehti Juha Leiviskän suunnittelema.

Lähteet

- Arkkitehti 5/1938.
- Teppo Jokinen, *Erkki Huttunen liikelaitosten ja yhteisöjen arkkitehtina 1928–1939*. Jyväskylä Studies in the Arts 41. Jyväskylä 1992.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo 2002.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Erkki Huttusen piirtämä kirkko on valmistunut 1937 ja Juha Leiviskän suunnittelema seurakuntakeskus 1970.

Kannonkosken kirkko

Arkkitehti Pauli Blomstedt (1900–1935) teki vuonna 1933 ensimmäiset luonnokset Kivijärven ja Viitasaaren osista perustetun ja kahta vuotta aikaisemmin itsenäistyneen seurakunnan ”halpaa ja modernia pikkukirkkoa” varten. Modernia tyyliä olevaa kirkkoa pidettiin Kannonkosken tapauksessa mahdollisena, koska seurakunta oli uusi eikä sillä ollut historiallisia siteitä tai perinteitä. Kesäkuussa 1938 käyttöön vihitty kirkko rakennettiin arkkitehdin kuoleman jälkeen hänen vaimonsa, arkkitehti Märta Blomstedtin ja arkkitehti Matti Lampénin johdolla. Tällöin alkuperäisiin piirustuksiin kuuluneet urkulehterin yläpuolelle suunnitellut kerhohuoneet ja seurakuntasali jätettiin kustannusten pienentämiseksi tekemättä.

Tiilestä rakennetun ja vaaleaksi rapatun kirkon päädyn keskellä kohoaa parvekkeella, ulkoisella saarnatuolilla, varustettu pyöristetty kello-torni. Sen kummankin puolen olevien leveiden sisäänkäyntien yläpuolella on seinään kiinnitettyinä Matteuksen evankeliumin jakeet: AUTUAITA OVAT HENGELISESTI KÖYHÄT, SILLÄ HEIDÄN ON TAIVASTEN VALTAKUNTA (Matt.5:3) ja AUTUAITA OVAT NE, JOTKA ISOAVAT JA JANOAVAT VANHURSKAUTTA, SILLÄ HEIDÄT RAVITAAAN

(Matt.5:6) helsinkiläisen Antti Hakkaraisen Taidetekomon valmistamin kaunismuotoisin metallisin versaalikirjaimin.

Eteishallin kautta avautuvan kirkkosalin sivuseinät ovat kuperasti kuoria kohti kapenevat ja madaltuvat. Tilaa kattava lomalaudoituksella verhoiltu betoniholvi kaartuu pehmeästi kuorin takaseinäksi, jossa on perinteisen alttaritaulun paikalla Ilmestyskirjan jae: KATSO, UUDEKSI TEEN MINÄ KAIKKI (Ilm.21:5) ja sen vieressä saarijärveläisen kuvanveistäjä Hannes Autereen tekemä suurikokoinen krusifiksi.

Lähteet

- Arkkitehti 3/1935 ja 7–8/1940.
- Teppo Jokinen, *Kannonkosken kirkko 50 vuotta*. Kannonkosken seurakunta 1988.
- Elina Standertskjöld, *P.E. Blomstedt 1900–1935*. Abacus 6. Suomen rakennustaitteen museo 1996.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaitteen museo 2002.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Kirkkosalin seinät kapenevat kuperasti alttaria kohti.

Pauli Blomstedtin piirtämä kirkko on valmistunut 1938.

Rajamäen kirkko, Nurmijärvi

Valtion Alkoholiliikkeen Rajamäen Tehtaiden siirryttyä kieltolain kumoamisen jälkeen vuonna 1932 Oy Alkoholiliike Ab:n omistukseen, alueella aloitettiin laaja uudisrakentaminen. Yhteiskunnallisten ja sosiaalis-

ten palvelujen järjestämiseen sisältyi myös kirkon rakentaminen. Sen piirustukset laati arkkitehti Erkki Huttunen, jolle Rajamäen tehtaiden muiden rakennusten piirtäminen oli uskottu. Rakennuttajan laatiman ohjelman mukaisesti uudessa

Tornin pyöreät ikkuna-aukotukset antavat valoa urkulehterille, jyrkän vesikaton lappeiden ikkunasarjat kirkkosaliin.

kirkossa tuli olla edustava torni, vesikattona jyrkkä satulakatto sekä symmetriset kerhohuone- ja seurakuntasalisiivet. Betonista ja tiilestä rakennettu, valkoiseksi rapattu kirkko valmistui vuonna 1938. Yleinen kilpailu alttarifreskosta pidettiin vuonna 1956.

Suorakaiteisen pitkäkirkon muotoista kirkkoa hallitsee keskiakselissa oleva huipultaan kapeneva ja pyöristyvää korkea päätytorni, joka peittää taakseen koko rakennuksen. Vesikatto on erittäin jyrkkä ja korkea. Sivuseinät ovat vain 2,5 metrin korkuiset. Punagraniittisen sisäänkäynnin Vuori-saarna ja Sallikaa lasten tulla tyköni -aiheiset reliefit on tehnyt kuvanveistäjä Arvi Tynys.

Vaaleaksi rapattuun kirkkosaliin lankeaa valokatonlappaiden ikkunasarjasta ja alttarille suuresta pyöröikkunasta. Betonista holvatus sisäkaton muoto seuraa jyrkkiä katonlappaita ylimmästä osastaan pyöristyen. Alttariseinän freskomaalaus "Tie, totuus ja elämä" on taidemaalari Anna Räsänen tekemä. Kookkaat messinkivalaisimet ovat Taito Oy:n tuotantoa. Ristipohjainen kastemalja on kuvanveistäjä Wäinö Aaltosen muotoilema. Seurakuntasalissa on Lennart Segerstrålen Rovaniemen kirkon alttarifreskon luonnoksia sekä Unto Pusan ja Erkki Kuloveden luonnokset kirkon alttarifreskokilpailuun.

Kirkko oli Alkon omistuksessa aina toukokuuhun 1985 saakka, jolloin se lahjoitettiin Nurmijärven seurakunnalle. Kirkko kunnostettiin vuosina 1987–1988 (arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio), jolloin kuoriosaa avarrettiin ja seurakuntasali uusittiin sekä vuonna 2000, jolloin mm. liikkumisesteisten kulkua kirkkoon parannettiin.

Lähteet

- Arkkitehti 7–8/1940.
- Teppo Jokinen, *Erkki Huttunen liikelaitosten ja yhteisöjen arkkitehtina 1928–1939*. Jyväskylä Studies in the Arts 41. Jyväskylä 1992.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo 2002.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.II.2003

Anna Räsänen maalaamaa alttarifresko "Tie, totuus ja elämä" on vuodelta 1956.

Erkki Huttusen suunnittelema kirkko on vuodelta 1938.

Kytäjän kirkko, Hyvinkää

Nurmijärvellä olevaan Kytöjärven kylään oli jo 1800-luvun aikana toivottu omaa kirkkorakennusta Kytäjän kartanon silloisen omistajan hankkiessa sitä varten jopa piirustukset. Asia nousi uudelleen esille vuonna 1925, jolloin kytäjäläisten perustama rukoushuoneyhdistys otti tavoitteekseen oman kirkon rakentamisen. Hanke toteutui vuonna 1936, kun arkkitehti Väinö Vähäkallio (1886–1959) ja rouva Astrid Vähäkallio lahjoittivat omistamansa Kytäjän kartanon maista alueen kirkkoa ja hautausmaata. Lahjoitukseen sisältyi myös kirkon piirustukset ja rakennustarpeita. Nurmijärvelle vievän vanhan kirkkotien varrelle rakennettu kirkko vihittiin käyttöön helluntaina 1939. Kirkko on vuonna 1962 luovutettu Hyvinkään seurakunnalle.

Vaaleaksi rapatussa rakennusrungoltaan kaapeassa ja korkeassa kirkossa on pitkäikäinen

laakea tiilikatto, länsipäähän liittyy matala seurakuntasalin sisältävä siipiosa ja kapea kellotorni. Kirkkosaliin, jossa on vain 230 istumapaikkaa, astutaan tynnyriholvatun eteistilan kautta. Pohjoisseinässä on pyöröikkunat seinän yläosassa, eteläpuolelle valoa antavat korkeat pyörökaariset ikkunat. Kirkkosalissa ja eteisessä on kalanruotokuvioinen tiililattia. Ruskeat penkit ovat polttokäsiteltyä mäntyä. Keskikäytävä on tilaan nähden epäsymmetrinen, mikä johtuu kuoriosan pohjoissivuun sijoitetusta sakaristosta. Alttarilla on Astrid Vähäkallion Oberammergausta tuoma krusifiksi. Kirkon väriarjasta on vastannut koristemaalari Eino Kauria ja tähtimäisellä äänikatoxella varustetun saarnatuolin korin peittävästä kahdentoista apostolin ryhmäkuvasta taidemaalari Kaapo Virtanen. Messinkiset kattovalaisimet ja seinälampetit ovat Paavo Tynellin käsialaa.

Kirkko on rakennettu Väinö Vähäkallion piirustusten mukaan 1939.

Kirkkosalin messinkivalaisimet ovat Paavo Tynellin tekemät.

Arkkitehti Vähäkallio on myös piirtänyt kuvanveistäjä Gunnar Finnen tekemän punagraniittisen sankaripatsaan. Siinä on kaatuneiden nimien ohella Vähäkallion sommittelema inskriptio: *Tähtien lailla muistonne loistaa taivaalla isänmaan vapaan.*

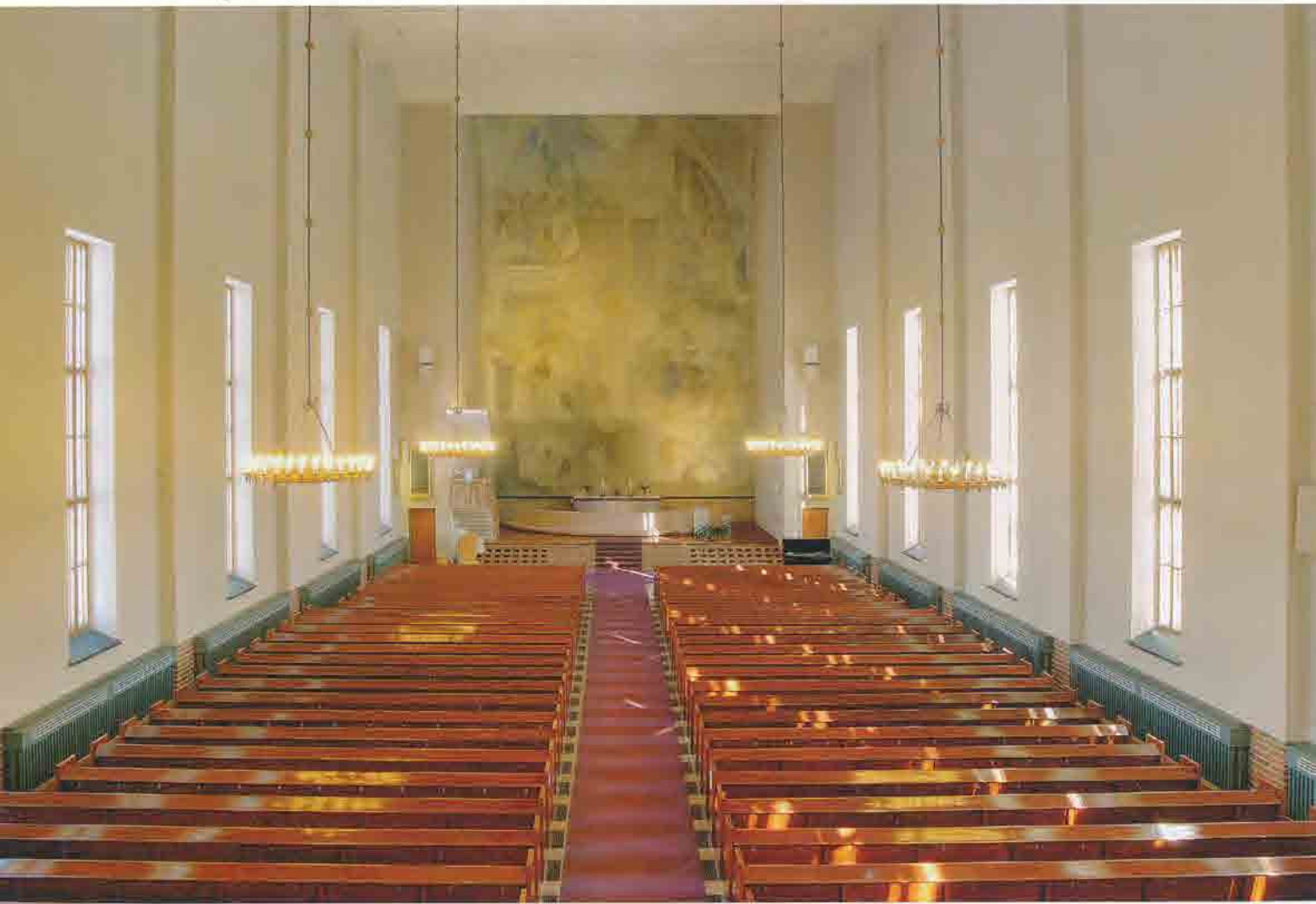
Kirkko on huolella kunnostettu vuonna 1998 (arkkitehti Sari Viertiö) ja se on lähes alkuperäistä vastaavassa kauniin tunnelmallisessa asussaan.

Lähteet

- Arkkitehti 7–8/1940.
- Sari Viertiö, Kytäjän kirkko. *Elävä kirkkorakennus, Aika ja ajankohtaisuus restauroinnissa*. Tampereen teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtuurin osasto 1999.
- Aino Niskanen, *Väinö Vähäkallio ja hänen toimistonsa. Arkkitehdin elämäntyö ja teokset*. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 22/2005.

Kahdentoista apostolin ryhmä saarnatuolissa on Kaapo Virtasen maalaama.

Varkauden kirkko

Osista Leppävirran ja Joroisten seurakuntia muodostetun ja vuonna 1932 itsenäistyneen seurakunnan kirkko ja siihen liittyvät seurakunnalliset toimitilat ja pappila sijaitsevat A. Ahlström Oy:n lahjoittamalla tontilla Kosulanniemessä Varkauden kahden keskeisen pääväylän Ahlströminkadun ja Savontien kulmauksessa. Kirkko on rakennettu vuonna 1935 järjestetyssä arkkitehtikilpailussa toisen palkinnon saaneen arkkitehti Martti Paalasen (1887–1962) laatiman ehdotuksen mukaan ja vihitty käyttöön marraskuussa 1939.

Vaalean ruskehtavaksi rapattu kirkko on kompaktin pelkistetty tasakattoinen suorakaide. Julkisvujen yleisilmeeltään funktionalistista arkkitehtuuria keventävät kantavien tukipilarien ja ikkunoiden pystysuorat rivistöt sekä harkitut yksityiskohdat, kuten pääsisäänkäynnin kolmijakoisen, lähes romaaninen graniittiportaali.

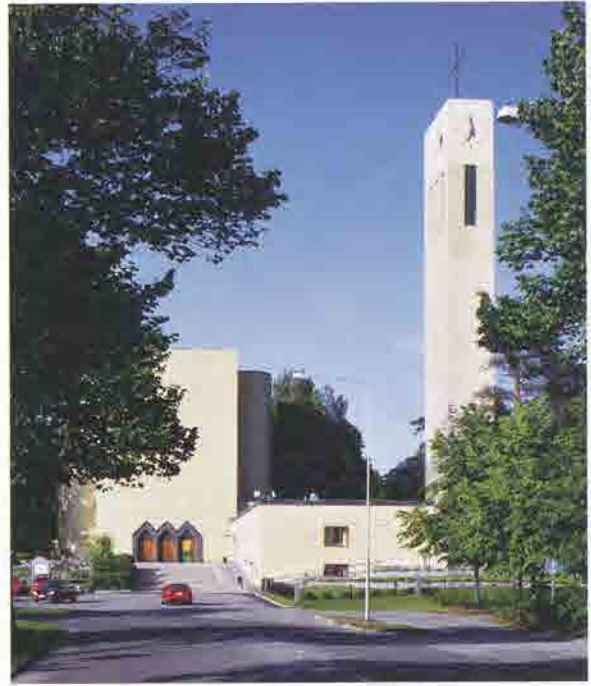
Yli tuhannelle hengelle tarkoitettussa, alttaria kohti kapenevassa kirkkosalissa on seitsemän poikittaisen holvikuvun aaltomaiseksi jäsentämä sisäkatto. Kuorin takaseinää peittää Ahlströmien toisen keskuspaikan Noormarkun kirkon tavoin taiteilija Lennart Segerstrålen vuosina 1953–1954 tekemä, aikanaan Pohjoismaiden suurin freskomaalaus ”Tulkoon sinun valtakuntasi”. Muodoltaan ekspressiivisen betonista valetun saarnatuolin korissa on nuoren, sodassa kaatuneen kuvanveistäjä T. J. Korven tekemät ristiinnaulittua ja ristintietä kuvaavat puureliefit. Penkkikorttelien yllä riippuvat rengaskruunut ovat arkkitehti Paalasen suunnittelemat ja ne on valmistanut Taito Oy. Hän on myös piirtänyt kirkon sisäntulohallin kahdeksankulmaisen ikkunan lasimaalauksen. Kirkkosalin seinillä oli alkuaan myös Paalasen ja taidemaalari Torger Enckellin tekemät epäsymmetrisesti sijoitetut freskomaalaukset.

Kirkkoon liittyvän maaston muotoja seurailevan matalan seurakuntasalirakennuksen päädyn vieressä on 35 metrin korkuinen kellotorni aikakelloineen. Korkea torni muodostaa vaikuttavan päättteen tehdasalueen läpi kulkevalle Ahlströminkadulle. Kirkon vieressä olevan terassoidun puistomaisen pihan rajaa alkuperäiseen suunnitelmaan kuuluva kaksikerroksinen, alkuaan papilana toiminut rakennus.

Lähteet

- Arkkitehti 1/1936 ja 7–8/1940.
- *Varkauden seurakunta 1932–1982*. Varkaus 1982.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.II.2003

Ahlströminkadun päättenä oleva kirkko torneineen.

Martti Paalasen suunnittelema kirkko seurakuntakeskuksineen on vuodelta 1939.

1940-LUVULLA RAKENNETUT KIRKOT

Tarja Salmio-Toiviaisen ja Esko Toiviaisen piirtämä puukirkko on valmistunut 1948, kellotapuli 1950.

Nuijamaan kirkko, Lappeenranta

Nuijamaan seurakunnan ensimmäinen kirkko vuodelta 1887 paloi heti jatkosodan alussa kesäkuussa 1941. Sodan päättymisen jälkeen tuhoutuneen kirkon paikalle, aivan valtakunnanrajan tuntumaan rakennettu, arkkitehtien Tarja Salmio-Toiviainen (1917–2001) ja Esko Toiviainen (1915–1999) suunnittelema puukirkko vihittiin käyttöön joulukuussa 1948, kellotapuli valmistui kahta vuotta myöhemmin. Rakennussäännöstelyn ja materiaalipulan aikana vuonna 1946 aloitettu rakennustyö toteutettiin pääasiallisesti Amerikan luterilaisten seurakuntien ja Kirkkoja Karjalaan -yhdistyksen seuraajan Kirkon Lahja ry:n avustusvarojen turvin.

Kirkon ulkoasua leimaa ruotsalaisen arkkitehti Gunnar Asplundin Tukholman Skogskyrkogårdenin hautausmaalle piirtämästä Metsäkappelista tuttu päistään aumattu korkea vesi-

katto, joka pylväiden varassa suojaa myös sisäänkäyntiä ja sen edustan kivettyä terassia. Ikkunoissa on valkoiset ikkunaluukut, jotka on pääoven tavoin varustettu koristeellisoin, paikallisen sepän tekemin rautataoksin.

Kirkon muoto ja rakenne perustuu kuuteen poikittaiseen tukirakenteeseen, ns. cremonakäärseen. Seinät ja kattoholvi, penkit ja lattia ovat ruskeaksi petsattua lautaa, kuoriseinässä ja siihen liittyvässä pienessä sivuikkunoin varustetussa alttarisyvennyksessä on valkea terastirappaus. Alttarin takaseinällä olevan Ristiltäotto-puureliefin on tehnyt kuvanveistäjä Armas Tirronen. Kirkkosalin ainoita väriiläisiä ovat alttari- ja lehterikaiteiden sekä saarnatuolin hohtava turkoosi ja sisäkaton lappeiden yläosiin maalatut raamatunlauseet. Messinkiset kattokruunut ovat Paavo Tynellin suunnittelemat.

Kaksikerroksinen, pieneen sipulikupoliin ja kukkoviiriin päättyvä kellotapuli noudattaa perisuomalaisen tutun tapulimuodon jakoa. Kellot ovat sodassa rajan taakse jääneen Hiitolan seurakunnan kirkosta. Tapulin kivisen alaosan kyljessä oleva vaivaisukko muistuttaa ääriiviivoiltaan perinteisiä esikuviaan.

Kirkko on ensimmäinen sodan jälkeisen jälleerakennuskauden uusista kirkoista. Viipurin maaseurakunnasta vappuna 1906 itsenäistynyt seurakunta on vuoden 1989 alussa tapahtuneen kuntaliitoksen yhteydessä liitetty osaksi Lappeenrannan seurakuntayhtymää.

Lähteet

- Arkkitehti 3/1950.
- Aimo Vuorinen, *Lappeenrannan kirkot. Entisten ja nykyisten kirkkojen vaiheita Kauskilasta Sammonlahteen.* Lappeenrannan Kilta 2001.

KIRKKOHALITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 13.8.2003

Amerikan luterilaisten seurakuntien avusta kertova muistolaatta.

Tummasävyisen kirkkosalin alttariseinällä Armas Tirrosen puoreliefi.

Viialan kirkko

Tamperelaisen arkkitehti Jaakko Tähtisen (1904–1970) laatimat piirustukset vahvistettiin opetusministeriössä vuoden 1947 lopussa ja niiden mukaan rakennettu kirkko vihittiin käyttöön maaliskuussa 1950. Se on vuonna 1927 perustetun seurakunnan ensimmäinen varsinainen kirkkorakennus, jumalanpalvelukset oli sitä ennen pidetty väliaikaiseksi kirkoksi sisustetussa rukoushuoneessa. Kirkon aikaansaamiseen sotia seuranneena tiukan säännöstelyn aikaisena jälleenrakennuskautena myötävaikuttivat ratkaisevasti vuorineuvos Emil Aaltosen, Viiala Oy:n sekä Amerikan luterilaisten seurakuntien Suomen kirkolle myöntämät raha- ja rakennusmateriaaliavustukset. Kirkon rakentamiseen päästiin kuin varkain, kun amerikkalaisten Lapin jälleenrakennettaville kirkkoille tarkoittama sementtilasti luovutettiin Viialan seurakunnalle Lapin kirkkojen ollessa vielä suunnitteluvaiheessa.

Suorakaiteen muotoisessa pitkäkirkossa on suhteellisen jyrkkälappeinen harjakatto. Sisäänkäyntipäätyä korostaa keskiaikaisten kivikirkkojen päätykoristeluja mukaileva kapeiden pystykunoiden sommitelma. Leveää pääovea reunustaa liuskekivipilasterien kannattama katos. Myös korkean campanile-tyyppisen kellotornin alaosassa on

sotien jälkeiselle arkkitehtuurille luonteenomaisia liuskekiviupotuksia. Kuoriossa on kirkkosalia kapeampi. Matala sakaristo on alttaripäädyn toisella puolella ja kaksikerroksinen seurakunnallisten toimiloiden siipirakennus toisella puolella. Siinä oleva seurakuntasali on yhdistettävissä kirkkosaliin.

Kirkkosalin kiinteä sisustus ja sisäkatto ovat lämminsävyistä puuta, alttarikaiteessa ja urkulehterin eturintamuksessa on sormipanelointi. Kattokseton saarnatuoli, jonka pinnassa on Kristusmonogrammin lisäksi ns. Luther-ruusut, sekä alttaripöytä ovat vaneria. Salin alkuperäisessä sisämaalauksessa värityksen asiantuntijana toimi tamperelainen taidemaalari Gabr. Engberg. Lahjoituksena saadun taidemaalari Lennart Segerstrålen tekemän alttaritaulun aiheena on ”Kristus Viialan katukuvassa”. Penkkikorttelien yläpuolelle ripustetut Liisa Johansson-Papen piirtämät messinkiset kattokruunut sekä muut valaisimet ovat Orno Oy:n tuotantoa.

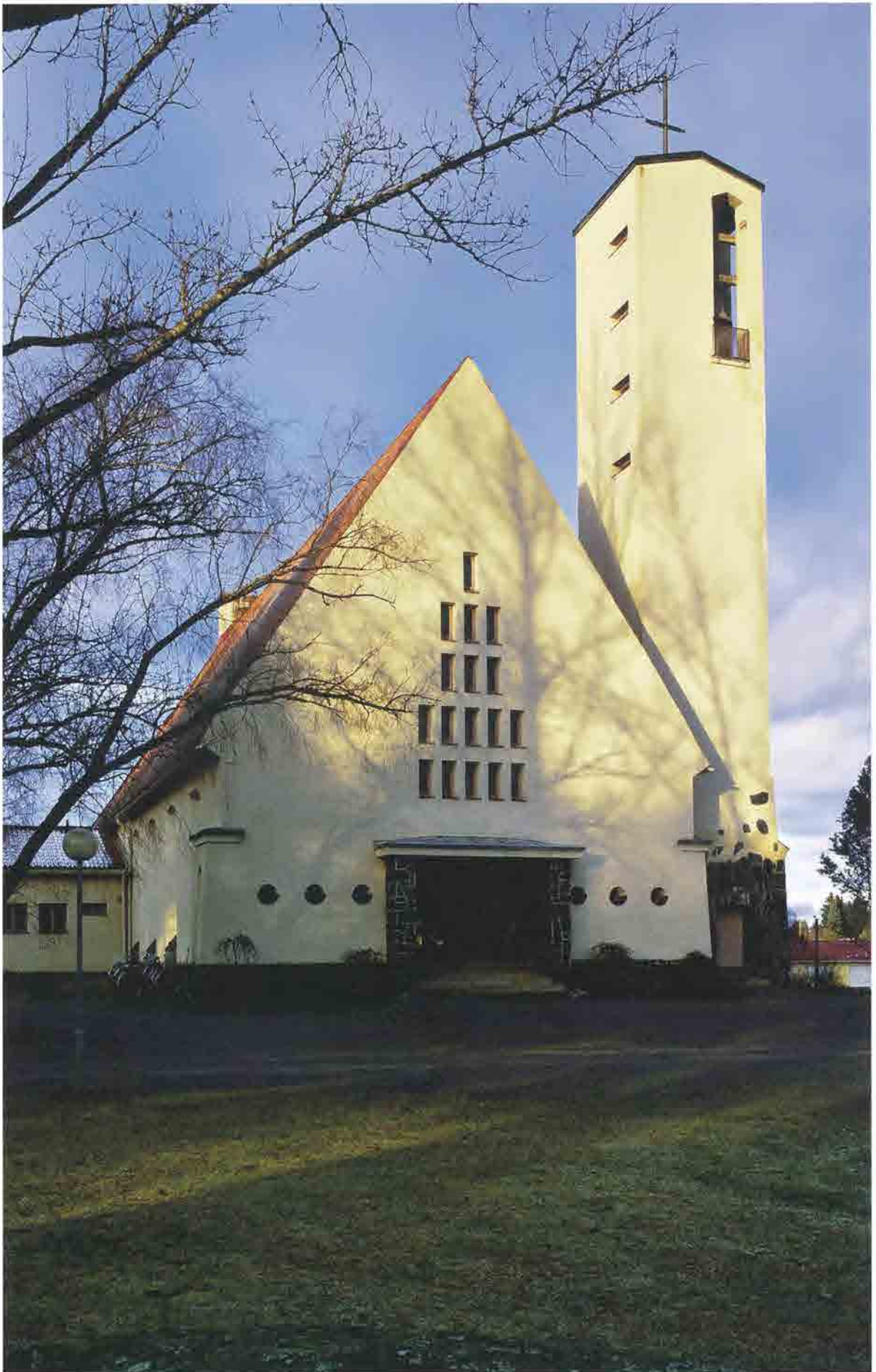
Lähteet

- Matti Koskela, *Viialan kehitys omaksi seurakunnaksi*. Toijala 1974.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 13.8.2003

Alttaritaulun ”Kristus Viialan katukuvassa” on maalannut Lennart Segerstråle.

Jaakko Tähtisen suunnittelema kirkko ja seurakuntakeskus vuodelta 1950.

Sallan kirkko

Salla-nimisenä vuodesta 1936 tunnetun seurakunnan edellinen kirkko tuhoutui talvisodassa 1940. Kirkonkylän jäätyä jatkosodan jälkeisissä alueluovutuksissa valtakunnanrajan itäpuolelle muodostettiin uusi asutuskeskus Märkäjärven kylään. Uudesta kirkosta vuonna 1947 pidetyn yleisen arkkitehtikilpailun voitti arkkitehtiylioppilaiden Eero Eerikäinen (1918–) ja Osmo Sipari (1922–) tekemä ehdotus. Sen lähtökohtana oli suunnittelijoidensa mukaan ollut maamme vanhin kirkollinen perintö, korkeaharjainen kivikirkko kirkonmäellä seisovine erillisine tapuleineen nykyajan ihanteisiin ja rakennusmateriaaleihin sovellettuna. Kirkko vihittiin käyttöön heinäkuun alussa 1950. Rakennustyön ja sisustuksen kustansivat Tanskan luterilaiset seurakunnat kiitollisina siitä, että heidän kirkkonsa olivat säästyneet sodan tuhoilta. Toinen tanskalaisten

rahoittama kirkko rakennettiin Kjøllerfjordiin Pohjois-Norjassa.

Päädyiltään teräväkulmaisen kolmion muotoisessa kirkossa on paanukatto, joka ulottuu matalan seinäosan ikkunoiden korkeudelle. Sakaristo sekä alkuaan rippikoulusalina toiminut koontumistila on sijoitettu kuorin päätyseinän suuntaiseen matalaan harjakattoiseen siipiosaan.

Kirkkosali muodostuu lattiaan asti ulottuvasta tukikaarien varaan betonista valetusta parabeliholvista. Perusratkaisun konstruktiivista vaikutelmaa korostaa vaalea, hienoja kvartsikiteitä kimmeltävä rappaus ja sisustuksen eri puulajit. Tanskalaisen puusepän valmistaman saarnatuolin alareunan kuva-aiheina ovat viljan nousevat tähkäpäät. Kuoriseinällä on kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen reliefi, jonka keskushahmona on erämaan tukkijätkiä ja kansannaisia luokseen kutsu-

va Kristus. Reliefin vieressä on versaalikirjaimin: TULKAA MINUN TYKÖNI KAIKKI TYÖTÄTEKEVÄT JA RASKAUTETUT, NIIN MINÄ ANNAN TEILLE LEVON (Matt. 11:28). Kirkkosalin ja eteisen välisissä lasioivissa on kuvanveistäjä, lasitaiteilija Yrjö Rosolan tekemät, ihmisen elämänkaarta kehdestä hautaan kuvaavat lasietsaukset, joiden nimenä on ”Korpivaellus”. Valaisimet ovat Taito Oy:n valmistamat.

Kokonaisuuteen kuuluu selvästi kirkosta erilleen rakennettu kellotorni, jonka korkea nelilap-
peinen huippu on katettu kimpipaanuilla. Kirkkopihalla on lisäksi kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen piirtämä sankaripatsas ”Hauta etulinjassa” vuodelta 1953. Sen kylkeen on hakattu 315 sodassa kaatuneen sallalaisen nimet.

Lähteet

- Arkkitehti 3–5/1948 ja 3/1950.
- Hannu Heinänen, *Sallan historia*. Sallan kunta ja seurakunta 1993.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo 2002.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Yksi Yrjö Rosolan lasietsauksen kuva-aiheista.

Eero Eerikäisen ja Osmo Siparin piirtämä kirkko on valmistunut 1950.

Rovaniemen kirkko

Rovaniemen seurakunnan 1810-luvulla rakennettu puinen ristikirkko tuhoutui silloisen kauppalan tavoin Lapinsodassa lokakuussa 1944. Uudesta kirkosta järjestettiin vuonna 1947 Kirkon Lahja ry:n tuella yleinen arkkitehtikilpailu ja sen jälkeen kutsukilpailu vuonna 1948, jonka perusteella suunnittelutyö annettiin arkkitehti Bertel Liljequistille. Kirkon rakentamista tuettiin Amerikan luterilaisten seurakuntien Suomen kirkolle myöntämällä avustuksella. Ruotsin seurakuntien keräämillä lahjoitusvaroilla oli puolestaan merkittävä osuus kirkon taiteelliseen koristeluun sekä kattokruunujen, kellojen ja urkujen hankkimiseen. Kirkko vihittiin käyttöön elokuun 20. päivänä 1950. Kuoriseinän täyttävä freskomaalaus valmistui vuotta myöhemmin.

Tiili- ja betonirakenteinen kirkko on muoltaan päätytornillinen pitkäkirkko. Kirkossa on korkea yläosaltaan kapeneva torni aikakelloineen ja punaisine neonristeineen sekä suhteellisen leveärunkoinen harjakattoinen runkokuone. Ulkoseinät on rapattu ja vesikatto kuparia. Kirkkoon ei liity seurakuntasalia tai laajoja toimitiloja.

Kirkkosalia kattaa kapealla laudalla verhotu taitteinen betoniholvi. Pitkillä sivuilla on liuskekivellä päällystettyjen pilarien rajaamat kapeat käytävät. Kuorin takaseinän peittää taidemaalari Lennart Segerstrålen ”Elämän lähde” -niminen freskomaalaus. Lisäksi kirkossa on koristetaiteilija Antti Salmenlinnan raamatunaiheiset lasi- ja koristemaalaukset, joiden teemana on sovinnon ja sovituksen korostaminen. Maalausten kuva-aiheet on sovitettu lappilaiseen elämänpiiriin ja ympäristöön. Salmenlinna on myös suunnitellut kuorin sivuikkunoiden lasimaalaukset. Penkkikorttelien yläpuolella riippuvat kolmikerroksiset valaisimet ovat puolestaan hänen veljensä taidetta-koja Martti Salmenlinnan valmistamat.

Lähteet

- Arkkitehti 3-5/1948.
- Marja Terttu Knapas, Rovaniemen kirkko, jälleenrakennuskauden arkkitehtuurin muistomerkki. *Risti ja lähde. Rovaniemen kirkon jublakirja*. Rovaniemi 2000.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Bertel Liljequistin suunnittelema kirkko on valmistunut 1950, Lennart Segerstrålen fresko kuorin takaseinällä 1951.

Onni Ermalan piirtämä kirkko, seurakuntakeskus ja tapuli vuodelta 1950.

Suomussalmen kirkko

Suomussalmen seurakunnan 1700-luvun lopussa rakennettu vanha puukirkko tuhoutui talvisodassa 1939. Uuden kirkon piirustuksista ei järjestetty yleistä arkkitehtikilpailua, vaan se suunniteltiin virkatyönä rakennushallituksessa. Sittenkin Kemian kaupunginarkkitehdiksi siirtyneen arkkitehti Onni Ermalan (ent. Enrot, 1904–1958) piirtämä kirkko rakennettiin kirkonkylän kauneimmalle harjanteelle, josta on näkymät eri puolille Kiantajärveä. Amerikan luterilaisten seurakuntien ja Ruotsin kirkon avustuksella toteutettu uusi kirkko vihittiin käyttöön elokuun 27. päivänä 1950.

Tiilestä ja betonista rakennettu, vaaleaksi rapattu kirkko on muodoltaan suorakaiteen muotoinen pitkäkirkko ja siinä on jyrkkälappeinen kuparikatto. Alttaripäädystä ulkonee toisella sivulla matala seurakuntasalisiipi. Kirkkosalin ikkunat on sijoitettu parittain vinottaisten tukipi-

larien väliin. Sisääntulopäädyn toista laittaa kannattaa kolme liuskekiviupotuksen varustettua pilaria.

Kirkkosalia kattaa kolmitaitteinen puupaneloitu katto, jonka betoniset runkorakenteet ovat näkyvissä. Kuoriseinän ja alttarisyvennyksen takaseinän peittävät koristetaiteilija Bruno Tuukkanen tekemät toisiinsa lomittuvat maalaukset kuvaavat Jeesuksen maanpäällisen elämän eri tapah-tumia. Tuukkanen on myös suunnitellut kastekappelin lasimaalauksen. Suomussalmen Piispanjärven kylästä kotoisin ollut ja sittenkin Helsingissä asunut kuvanveistäjä Jooseppi Manninen on tehnyt saarnatuolin korin etusivun ”Paimenten kumarrus”-aiheisen veistokoristelun, kastemaljan kauniin puujalustan sekä sisäänkäynnin apostoli-figuurin. Kirkon keskikäytävän yllä riippuvat dekoratiiviset lasivalaisimet täydentävät kirkon interiööriä.

Korkean kukkokuippuisen, lauta- ja paanukattoisen kellotapulimatalan alaosaan valkeiksi rapatuissa kiviseinissä on harvakseltaan liuskekiviä. Kellot ovat peräisin sodassa rajan taakse jääneen Kurkijoen seurakunnan kirkosta.

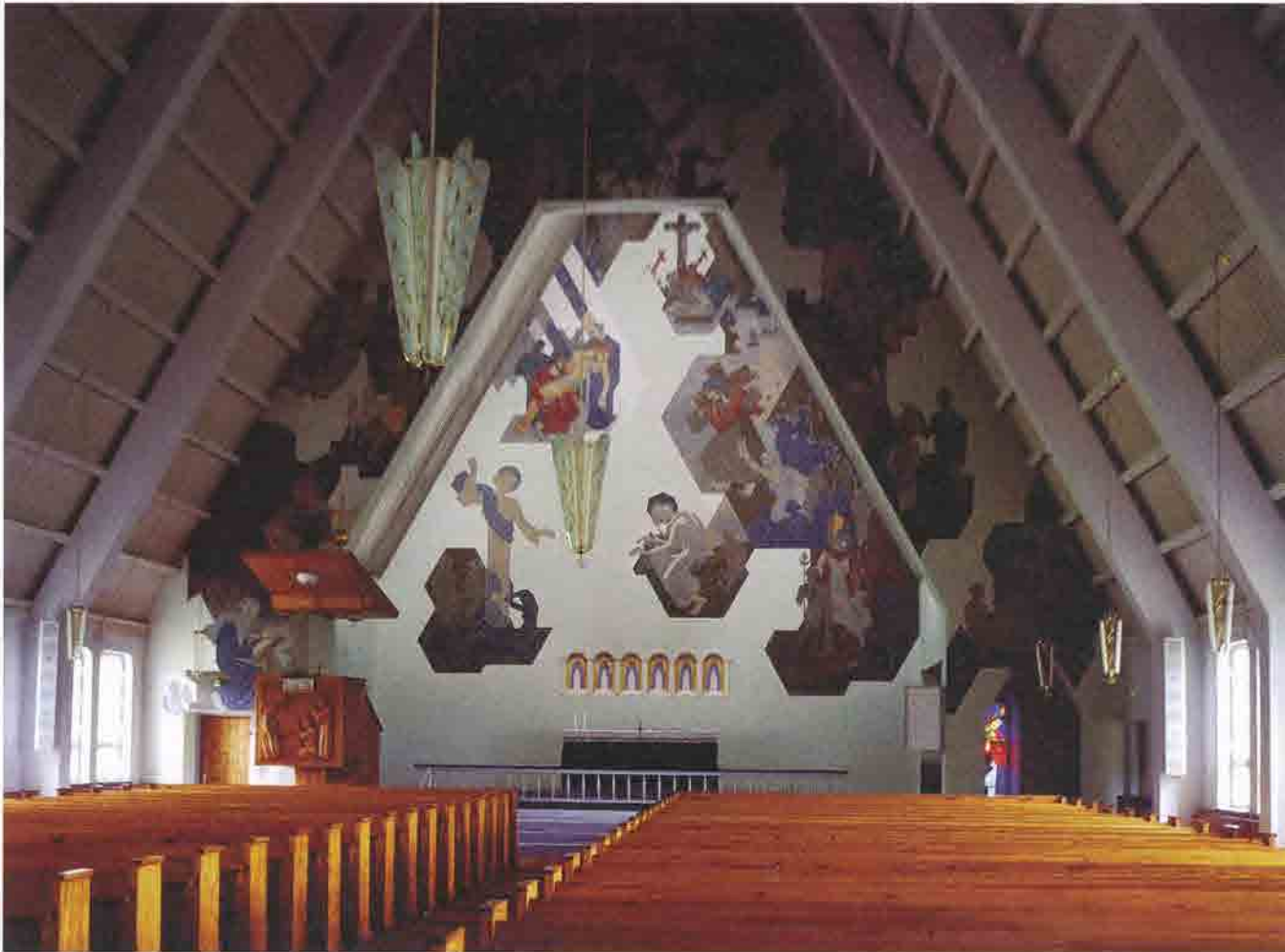
Lähteet

- Kuvanveistäjä Kainuusta, Jooseppi Mannisen pakeilla, Kaltio 4/1950.
- Oiva Turpeinen, Suomussalmi 1550-luvulta 1990-luvulle. *Leipä luonnosta. Suomussalmen historian kymmenen vuosituhatta.* Helsinki 1992.

KIRKKOHALITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 1.4.2003

Saarnatuolin puureliefi on Jooseppi Mannisen veistämä.

Kuoriseinän maalaukset ovat Bruno Tuukkasen tekemät.

1950-LUVULLA
RAKENNETUT KIRKOT

Meilahden kirkko, Helsinki

Uuden kirkon rakentaminen Meilahteen ja Ruskeasuolle laajentuneen asutuksen myötä oli aktualisoitunut jo 1930-luvun lopulla. Kirkon huonetilaohjelman lähtökohtana oli suomen- ja ruotsinkielisen seurakunnan kirkkosalien ja muiden toimitilojen sovittaminen samaan rakennuskompleksiin. Vuonna 1945 pidetty yleisen arkkitehtikilpailun voittaneen, arkkitehti Markus Tavion (1911–1978) tekemän ehdotuksen mukaan rakennettu kirkko vihittiin käyttöön helmikuun alussa 1954. Suomalaisen seurakunnan kirkkosali on mitoitettu 700 hengelle ja ruotsinkielisen Tuomaan seurakunnan (Tomas församling) kirkkosali 400 hengelle. Kirkon sijaintia katunäkymässä korostaa korkea kellotorni ja vaaleilla luonnonkivilaatoilla päällystetty katusostasosta nouseva terassi.

Kirkko on ajalleen ominaista vapaamuotoista, lähinnä tanskalaisvaikutteista materiaali- ja tilasuunnittelua. Vuonna 1953 järjestetyn ensimmäisen Suomi rakentaa -näyttelyn luettelon mukaan

”kirkkoa suunniteltaessa ei ole otettu huomioon yksinomaan perinteitä, vaan siinä on pyritty rehellisellä muotokielellä löytämään ratkaisu nykyaikaiselle kaupunkikirkolle”. Kellertävästä tiilestä rakennettu kirkko muodostaakin Meilahden väljällä asuntoalueella samassa korttelissa olevan punatiilisen koulun kanssa kaupunkirakennustaiteellisen kokonaisuuden.

Suomenkielisen seurakunnan kirkkosali kapenee ja sen sisäkatto madaltuu alttaria kohti kuorin takaseinäksi kaartuen. Altтарin taustalla on valaistu risti. Sisäkaton kantavan rungon valkoinen betonipinta antaa kontrastia seinien keltaiselle tiilipinnalle. Lattia on valkoisella saumatua sileäksi hiottua mustaa liuskekiveä. Kuin yhdestä puusta koverrettuun pyöreään saarnatuoliin liittyy kaartuva taustaseinä. Penkkikorttelien yläpuolella riippuvien Taito Oy:n valmistamien ja Paavo Tynellin suunnitteleminen rengaskruunujen eri puolille kaartuvat varrelliset lamput luovat mielikuvaa orjantappurakruunusta.

Markus Tavion piirtämä kirkko ja seurakuntakeskus on vuodelta 1954.

Kirkon toisella sivulla olevan pitkänomaisen matalan, mm. seurakuntasalin sisältävän rakennusosan toisessa päässä on ruotsinkielisen seurakunnan kirkkosali. Sen ulkoseinässä on kuvanveistäjä Armas Tirrosen keramiikkareliefi, jonka aiheena on Laupias samarialainen.

Lähteet

- *Suomi rakentaa Finland bygger*. Näyttelyluettelo. Suomen arkkitehtiiliitto 1953.
- Arkkitehti 3/1955.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelis-luterilaiset seurakunnat 1906–1980*. Helsinki 1980.
- Raili Vihonen, *Meilahden seurakunta 1956–1991*. Helsinki 1992.
- Sirkka-Liisa Jetsonen, *Realismia vai unelmia – 1950-luvun julkisesta rakentamisesta. Sankaruus ja arki. Suomen 1950-luvun miljöö. Suomen rakennustaiteen museo* 1994.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

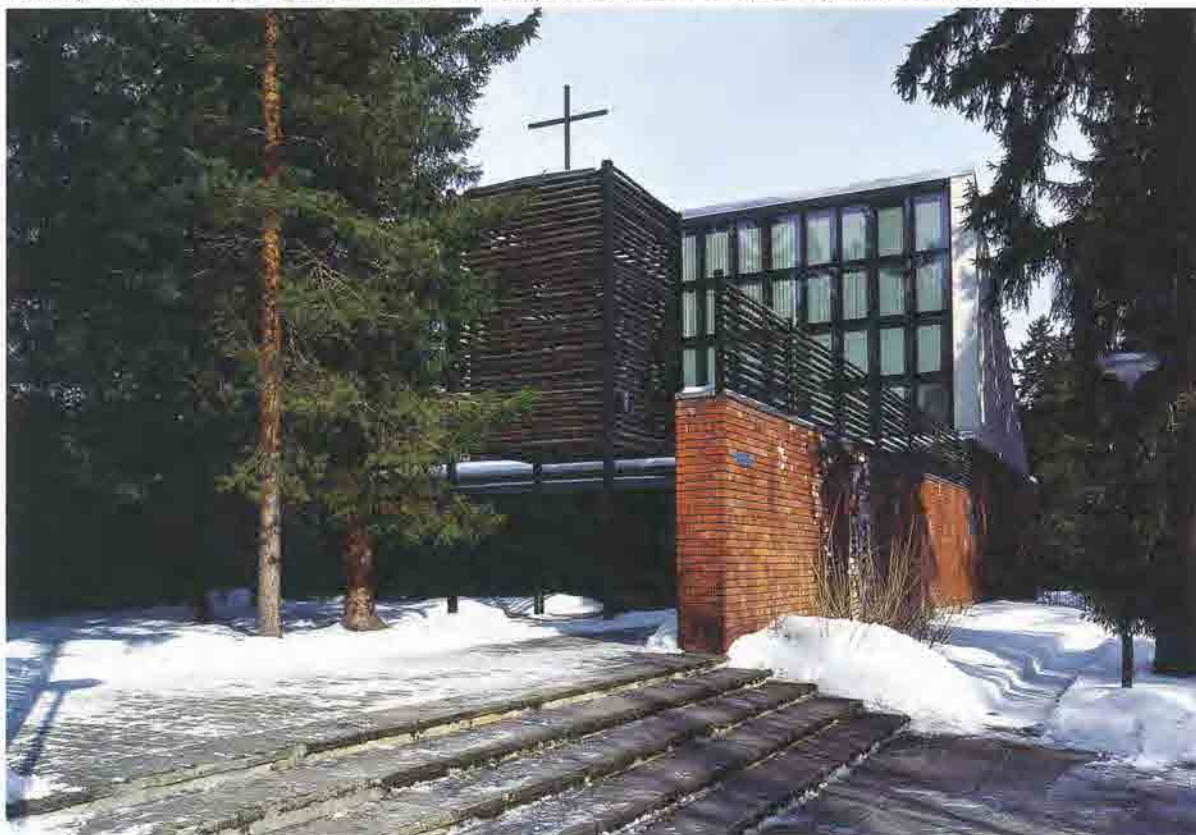

Saarnatuoli ja Paavo Tynellin valaisin.

Kirkkosali kapenee alttaria kohti, lattia on sileäksi hiottua mustaa liuskekiveä.

Heikki ja Kaija Sirenin piirtämä, 1957 valmistunut kappeli rakennettiin tuhopolton jälkeen uudelleen 1978.

Otaniemen kappeli, Espoo

Teknisen korkeakoulun ylioppilaskunnan alaisuuteen perustettiin vuonna 1951 kirkon rakentamisrahasto, Teekkarikylän kappelirahasto. Aloitteen siitä teki teekkarieiden kristillinen yhdistys Ristin kilta ry. Kirkosta järjestettiin arkkitehtikilpailu vuonna 1954. Arkkitehtien Heikki (1918–) ja Kaija Siren (1920–2001) suunnittelema kirkko valmistui alkuvuodesta 1957. Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunta ja Teekkarikylän kappelirahasto myivät kappelin vuonna 1972 Espoon seurakunnalle. Kesällä 1976 tapahtuneen tuhopolton jälkeen suomalaisen luonnonläheisen arkkitehtuurin tunnuskuviin kuulunut kappeli rakennettiin uudelleen lähes entisen kaltaiseksi vuonna 1978.

Pienellä mäellä kalliolohkareiden, koivujen, pihlajien ja mäntyjen keskellä kohoavan kappelin pohjakaavana on suorakaide, johon eri tilat on sijoitettu peräkkäin. Loivat portaat johtavat puusäleikön ja tiilimuurin rajaamalle esipihalle, jossa on matala kellotorni. Espiahan kautta astutaan matalan sisäänkäyntihalliin, jonka sivulla on kokoontumistila ja seurakuntasali. Tilasarjan päätteenä avautuu korkea kirkkosali, jonka katto las-

keutuu kuoriin päin. Alttariseinä on lasia ja sen takana on ulos metsään sijoitettu yksinkertainen teräsristi. Luontoon avautuva näkymä on kappelin suunnittelijoiden mukaan ollut heidän arkkitehtonisen ratkaisunsa lähtökohtana. Kappelin kantavat rakenteet ovat Teekkarikylän muiden rakennusten tavoin punaista tiiltä, sisäkaton näkyvissä olevat ristikkorakenteet puuta. Sisustus-arkkitehti Lars Gestraniuksen piirtämä kappelitalin tumma sisustus, alttaripöytä, polvistumiskaide, kastamaljan jalusta ja penkit ovat äärimmäisen yksinkertaiset ja pelkistetyt.

Lähteet:

- Arkkitehti 5/1954 ja 6–7/1958.
- Egon Tempel, *Suomalaista rakennustaidetta tänään*. Helsinki 1968.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo 2002.
- Sirkkaliisa ja Jari Jetsonen, *Sacral Space*. Rakennustieto 2003.

Kappelin luontoon avautuva lasinen alttariseinä.

Kappelin seinät ovat punatiiltä, ristikkorakenteet puuta.

Kappelin sisustus on äärimmäisen yksinkertainen ja pelkistetty.

Alppilan kirkko, Helsinki

Alun alkaen Kotkankadun seurakunnallisen työkeskuksen nimellä tunnettu, Alppilan kaupunginosaan vasta perustetun seurakunnan kirkko, valmistui huhtikuussa 1957. Rakentaminen toteutettiin vuonna 1953 pidetyn yleisen arkkitehtikilpailun voittaneen arkkitehtien Keijo Ström (1920–1985) ja Olavi Tuomisto (1921–1982) tekemän LUX-nimisen ehdotuksen mukaan.

Rakennusohjelmaan sisältyi traditionaalisten seurakuntatilojen, 500 istumapaikkaa käsittävän kirkkosalin, 200:lle hengelle suunnitellun seurakuntasalin, toimituskappelin ja kirkkoherranviraston lisäksi voimistelusalit, 15 kerhohuonetta ja kahdeksan asuntoa. Työläiskaupunginosaan rakennetun kirkon tuli toimia jumalanpalvelushuoneen ohella myös alueen asukkaiden yhteisenä kokoontumis- ja harrastuspaikkana.

Kaupunkirakenteeseen sovitettu neljän kadun rajoittamassa korttelissa olevan rakennuskompleksin valkoinen väri korostaa sen sakraalia luonnetta. Kirkon pääsisäänkäynnin tunnuksena on päädyn kookas risti. Tilat kokoavasta erillisestä sisääntulohallista johtaa leveä portaikko toi-

sen kerroksen tasalla olevalle sisäpihalle, josta on käynti kirkkoon. Kirkonkellot ovat seurakuntasalin julkisivussa olevan pystysäleikön takana.

Suorakaiteen muotoinen kirkkosali saa valoa kuorin sivussa olevasta pystyikkunasta ja sisäkaton kadun puoleisessa yläreunassa kulkevasta ikkunauhasta. Sivuseinien pintamateriaalina ovat erikoisvalmisteiset pyöröpintaistat muototiilet, joilla lienee akustistakin merkitystä suhteellisen karun kirkkotilan pehmentäjinä. Sileäksi muuratulla alttariseinällä on tiilireliefiä käytetty kookkaan ristin taustasommittelussa. Seurakuntasali on liitettävissä tilaan pystysuunnassa liikuteltavan betoniseinämän avulla.

Lähteet

- Arkkitehti 9–10/1957.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980*. Helsinki 1980
- Harri Hypén, *Tarkoituksenmukaista kaupungille, ei parasta Jumalalle. Kirkkorakennus kaupunkiympäristössä*. Omakustanne 2003.

Keijo Strömin ja Olavi Tuomiston piirtämä kirkko ja seurakuntakeskus on vuodelta 1957.

Kirkkosalin toisessa reunassa on siihen yhdistettävissä oleva seurakuntasali.

Katutasolta kirkkoon johtava portaikko.

Vuoksenniskan kirkko, Imatra

Arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema, syyskuussa 1958 käyttöön vihitty kirkko yhdistää sakraalin kirkkotilan ja Vuoksenniskan teollisuusseudun seurakuntakeskuksen sosiaaliset toimintamuodot.

Tiilestä ja rautabetonista rakennetun, valkeaksi maalatun kirkon kaikki julkisivut ikkunajärjestelyineen ovat erilaiset. Kuparilla päällystetty vesikatto noudattaa sisätilojen kaaria ja kohoo kohti pohjoista. Epäsymmetrinen kirkkosali koostuu kolmiosisesta tilasommitelmasta. Eri osat ovat erotettavissa liukuseinillä toisistaan ja niihin on erilaisia käyttömahdollisuuksia ajatellen omat sisäänkäynnit. Pohjoisin osa muodostaa varsinaisen kirkkosalin alttareineen, saarnatuoleineen ja urkuineen. Marmorisen alttaripöydän taustana kohoo Golgatan kolme ristiä, jotka ulkoa tuleva valo saa kuvastumaan alttarin takaiseen kaarevaan seinäpintaan. Myös kuoriosan kapeista sauvoista tehty lattia on marmorista. Penkistö on punahonkaa. Kirkkosalin sivuikkunassa on kirkon ainoa värillinen taideteos, orjantappurakruunua esittävä lyijylasimaalaus.

Kirkkoa leimaa Aallon arkkitehtuurille tunnusomainen viimeistelyn jälki, joka näkyy niin

valaisimissa, kalusteissa, ovien kädensijoissa kuin kaikissa yksityiskohdissakin. Kolmen Ristin kirkko kuuluu Suomeen uudemman arkkitehtuurin keskeisiin rakennuksiin sekä myös Aallon kansainvälisesti arvostetuihin tuotantoon.

Kellotornin yläosa on kirkon tavoin kolmijakoinen. Arkkitehti Aallon mukaan muodolla on pyritty arkkitehtoniseen kuvaan, jolla se mahdollisimman selvästi erottuisi ympäristöstä voimakkaasti hallitsevista tehtaiden savupiipuista.

Mäntymetsäiseen kirkkopihaan kuuluu kirkon ja kellotornin ohella alkuaan kappalaisen ja seurakuntatyöntekijöiden asunnoksi suunniteltu, kirkon arkkitehtuuriin sovitettu matala rakennus, jonka yhdistää kirkkoon valkoinen betonimuuri.

Lähteet

- Arkkitehti 12/1959.
- Göran Schildt, *Alvar Aalto, mestariteoksia*. Helsinki 1998.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo 2002.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Alvar Aallon pirtämä kirkko on valmistunut 1958.

Punahonkaiset penkit ja messinkivalaisimet ovat Ilmari Tapiovaaran piirtämät.

Kirkollinen esineistö on myös Tapiovaaran suunnittelema.

Marja ja Keijo Petäjän piirtämä kirkko ja seurakuntakeskus on vuodelta 1958.

Lauttasaaren kirkko, Helsinki

Lauttasaari kuului vuodesta 1939 seurakunnallisesti Helsinkiin, vaikka se kunnallishallinnollisesti tulikin vasta vuonna 1946 toimeenpantujen alueliitosten kautta osaksi kaupunkia. Omaksi seurakunnaksi se erotettiin vuonna 1956. Lauttasaaren kirkollisesta työkeskuksesta pidettiin vuonna 1953 yleinen arkkitehtikilpailu. Arkkitehtien Marja (1923–) ja Keijo Petäjän (1919–1988) kilpailussa lunastetun ehdotuksen mukaan rakennettu kirkko valmistui syyskuussa 1958. Se muodostaa pihasommitelmineen, portaineen ja pengermineen laajan kaupunkirakennustaiteellisen kokonaisuuden.

Myllykallion itärinteessä sijaitsevalle kirkolle nousee Tallbergin puistotien jatkeella olevalta sankarihauta-alueelta kivilohkaremuurien rajaamat leveät portaat. Laatoitettu kirkkopihha yhdistää rakennuksen eri osat toisiinsa. Suomenkielisen seurakunnan ja ruotsinkielisen P. Jaakopin (St. Jacob) seurakunnan kirkkojen taustalla on niitä yhdistävä kaksikerroksinen seurakunta-toimintojen siipi. Kirkkopihan keskellä kohooa kookkaaseen ristiin päättyvä solakka kellotapuli.

Kirkkokokonaisuuden pintamateriaalina on hiukkapuhallettu valkobetoni, ikkunavyöhykkeet on päällystetty kuparilla.

Kirkon sisääntuloa juhlistaa eteishallin taustaseinässä oleva klinkkerisommitelma. Kuoria kohti alenevaa kirkkosalia kattaa hoikkien pylväiden kannattama puuritulätkä, lattia on Tervolan marmoria. Valo siivilöityy seinien yläosassa olevien nauhaikkunoiden ja kuorin korkean ikkunan kautta. Penkit ja niiden yläpuolella riippuvat kirkkosalin yleisilmeen ja tunnelman kannalta keskeiset messinkivalaisimet ovat sisustusarkkitehti Ilmari Tapiovaaran piirtämät. Alttariseinällä on suomenkielisen seurakunnan kirkossa paljas metalliristi, ruotsinkielisen seurakunnan kirkossa kuvanveistäjä Viktor Janssonin tekemä krusifiksi. Kirkollisissa astioissa ja tekstiileissä toistuu kirkkojen kuparipakotteisten ulko-ovien ristiäihe.

Lähteet

- Arkkitehti 3/1960.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kehityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980*. Helsinki 1980.
- Veli Nurminen, *Lauttasaaren kirkko ja toimintakeskus*. Helsinki 1980.

Lakeuden Ristin kirkko, Seinäjoki

Seinäjoen kirkosta ja seurakuntakeskuksesta järjestettiin vuonna 1951 yleinen arkkitehtuurikilpailu. Arkkitehti Alvar Aallon ehdotus "Lakeuksien risti" suljettiin kilpailusta tonttialan ylityksen takia. Palkintolautakunta suositteli kuitenkin sitä ylivoimaisesti parhaana toteutuksen pohjaksi. Rakennustyö alkoi syksyllä 1957 ja kirkko valmistui keväällä 1960. Seurakuntakeskus rakennettiin vuosina 1964–66.

Katedraalimaisen juhlava Lakeuden Risti on seurakuntakirkoksi poikkeuksellisen suuri 1 200 istumapaikkoineen. Symmetrinen kirkkosali kapenee kiilanmuotoisesti alttaria kohti. Alttarille

johtava keskikäytävä, *via sacra*, ja punatiilistä tehty lattia laskee kuoriin päin 60 cm. Kuorin lattia, alttaripöytä ja -kaide sekä saarnatuoli ovat harmaaraitaista valkoista marmoria, penkit on tehty pohjoiskarjalaisesta punahongasta. Sakaristo ja hiljentyminenhuone sijaitsevat kirkon itäisivulla alttarin takana. Niiden koillispuolella on pienimuotoisissa tilaisuuksissa käytetty toimituskappeli. Sen pohjoisseinän leveässä ikkunassa on kirkon ainoa taideteos, Aallon suunnittelema sinisävyinen lyijylasimaalaus "Etelä-Pohjanmaan virrat". Ulkoarkkitehtuuriltaan graniittiverhoiltu kappeli erottuu valkeaksi rapatusta kirkosta.

Kirkon pohjoispuolella on kaupungin ylle kohoava Seinäjokea sekä sen lakeaa lähiympäristöä hallitseva 65 metrin korkuinen, yläosastaan tyyli- tellyn ristin muotoinen kellotorni. Sen juurella on vesiallas ja siinä Aallon pronssiveistos ”Elämän lähteellä”. Tornin länsipuolella alkaa kirkkotontin pohjoisreunaa rajaava seinämä, joka ohjaa kulkua kirkon pääovelle.

Seurakuntakeskus muodostaa kehukset kirkon pääjulkisivun eteen sijoitetulle terassoidulle aukiolle, ulkotilaisuuksiin käytettävälle kirkkopihalle. Valkoiseksi rapattujen yksi- ja kaksiker- roksisten siipirakennusten graniitilla päällyste-

Seurakuntakeskuksen seurakuntasali on vuodelta 1966.

tyt kattoterassit muodostavat tämän ”ulkokirkon” lehteritason. Kirkkopihan länsireunassa samassa akselissa kirkon pääjulkisivun kanssa oleva avoin portaikko johtaa kirkkoa vastapäätä sijaitsevalle kaupungintalon aukiolle.

Kirkko ja seurakuntakeskus on keskeinen osa Aallon suunnittelemaa vuonna 1960 perustetun kaupungin julkista hallinto- ja kulttuurikeskusta. Aalto itse on maininnut koko keskustan alkaneen kirkosta, joka määritteli myös muiden rakennus- ten, kaupungintalon, kirjaston ja teatterin koon sekä laadun.

Lähteet

- Arkkitehti 11–12/1952 ja 2/1968.
- Reino Ala-Kulju, *Seinäjoen kirja*. Seinäjoen seurakunta 1963.
- Göran Schildt, *Alvar Aalto, Mestarteoksia*. Otava 1998.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo 2002.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Kuorin sisustus on marmoria, penkit pohjoiskarjalalaista punahonkaa.

1960-LUVULLA
RAKENNETUT KIRKOT

Vain 120:lle hengelle suunniteltu kirkkosali on kappelimaisen pieni.

Salokunnan kirkko, Vammala

Kirkon aikaansaaminen Kokemäenjoen vesistön kahtia jakaman, sittemmin Vammalaan liitetyn Karkun eteläpuoleiseen osaan oli ollut suunnitelmissa 1910-luvulta lähtien. Päätös rakentamisesta oli tehty vuonna 1940, mutta sen toteuttaminen vei vielä parikymmentä vuotta. Arkkitehti Timo Penttilän (1931–) suunnittelema seurakuntatalo valmistui ja sen sali vihittiin kirkoksi arkkipiispa Ilmari Salomiehen toimesta lokakuun lopussa 1960.

Mäntykankaalla sijaitseva suojaisen sisäpihan ympärille ryhmitelty puhtaaksi muuratusta tiilestä tehty pienimittakaavainen rakennusryhmä sisältää pulpettikattoisen kirkkorakennuksen ohella seurakuntasalin sekä työ- ja asuintiloja. Kirkon asemaa korostaa erillinen valkoiseksi kalkittu kellotorni risteineen.

Pienen, vain 120 istumapaikkaa käsittävän penkistöltään epäsymmetrisen kirkkosalin tilatuntua lisää vinosti alttarille johtava keskikäytävä. Otaniemen kappelin kaltaiset katon kannattinrakenteet muodostavat alttaria kohti kohoavan

salin keskeisen arkkitehtonisen aiheen. Alttaripäädyn ja kuorin sivuseinien yläosassa on monijakoiset ikkunasarjat. Tiililattialta nouseva massiivinen kaunismuotoinen penkistö täydentää kirkossa vallitsevaa tiilen ja puun vuoropuhelua.

Lähteet

- Arkkitehti 5/1962.
- K. N. Peltonen, Salokunnan kirkko. *Sastamalan seitsemän kirkkoa*. Tyrvään Sanomat 1968.

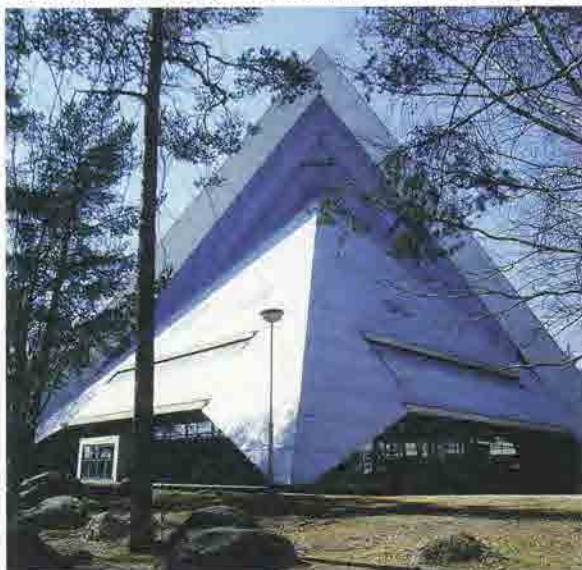

Kaunismuotoiset ja linjakkaat penkit.

Timo Penttilän piirtämä kirkko on vuodelta 1960.

Aarno Ruusuvuoren piirtämä kirkko on valmistunut 1961.

Hyvinkään kirkko

Kirkon suunnittelutyö alkoi vuonna 1955, jolloin rakennuspaikan tontti lahjoitettiin seurakunnalle. Yleinen arkkitehtikiilpailu, jossa ensimmäisen palkinnon sai arkkitehti Aarno Ruusuvuoren (1925–1992) tekemä ehdotus, ratkaistiin keväällä 1958. Kirkon ja työkeskuksen rakennustyö alkoi syksyllä 1959 ja kirkko vihittiin tammikuussa 1961. Kirkon korjauksista mittavimmat ovat olleet vesikaton lämpö- ja kosteuseristeiden uusiminen sekä akustikan parantaminen 1980-luvun jälkipuoliskolla.

Kaupungin keskustassa junaradan itäpuolella sijaitsevan kirkon nousua korostava muoto on saatu aikaan käyttämällä kahta volyymeiltaan erisuuruista vastakkain asetettua tetraedrin muotoista massaa. Suuremmassa on varsinainen kirkkosali, pienemmässä sisääntulohalli naulakkotiloineen.

Kirkkosalin pohjamuotona on kolmio. Epäsymmetrisesti sijoitettu keskikäytävä johtaa suorakulmaisena taitteena ulkonevalle alttarille. Urkulehteri ja kuoro on sijoitettu seurakuntaan nähden oikealle etuviistoon ja kirkkosaliin liitettävissä oleva seurakuntasali on sisääntulohallin päällä toisessa kerroksessa. Arkkitehti Ruusuvuoren mukaan kirkkosali on tehty suhteellisen suljetuksi tilaksi, jossa ihminen on yhteydessä ulkoiseen maailmaan vain korkealta lankeavan valon välityksellä. Rakenteellisesti tämä keskitetysti valoa kohti nouseva tila on ratkaistu taitteisilla betonilaatoilla. Kokoavana vastakohtana katon pömpö- ja valöörivaihtelulle on kuorin

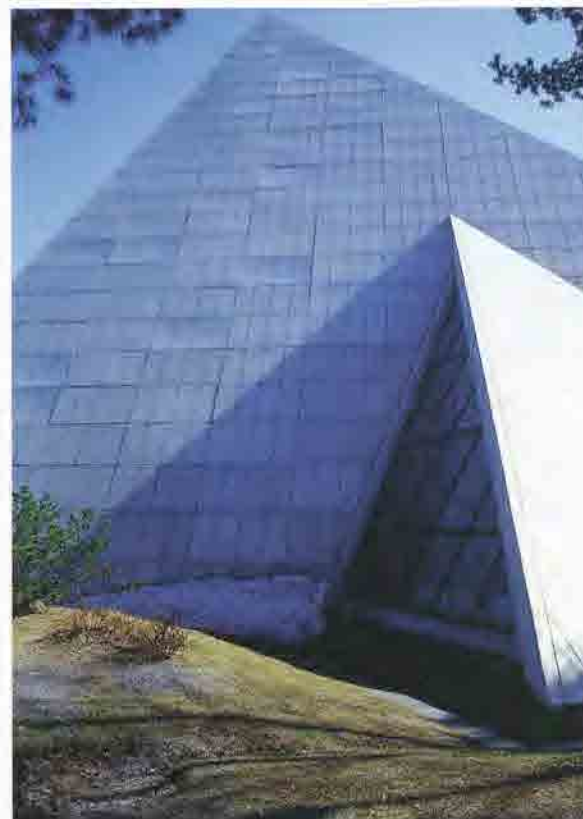
tasaisesti valaistu sileä takaseinä, joka keskittää huomion kohti alttaria. Kirkon kiinteän sisustuksen ja pelkistetyn massiiviset tummasävyiset kalusteet on suunnitellut sisustusarkkitehti Antti Nurmesniemi, ehtoollisastiat Bertel Gardberg, sisääntulohallin seinämaalauksen on tehnyt taideemaalari Jaakko Somersalo.

Kirkkoon liittyvä seurakunnallinen työkeskus, jossa on seurakuntasaleja, pieni kappeli, hallintotiloja ja asuntoja, on pelkistetty matalaksi kirkkopihaa rajaavaksi rakennussiiveksi. Pieni kellotorni kohoaa sen päätteeksi.

Lähteet

- Arkkitehti 9/1961.
- Egon Tempel. *Suomalaista rakennustaidetta tänään*. Helsinki 1968.
- Marja-Riitta Norri, *Aarno Ruusuvuori. Structure is the Key to Beauty. Järjestys on kauneuden avain*. Suomen rakennustaiteen museo 1992.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo 2002.
- Sirkkaliisa ja Jari Jetsonen, *Sacral Space*. Rakennustieto 2003.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 25.2.2003

Kirkon kuorin takainen ikkunaton julkisivu.

Oriveden kirkko

Seurakunnan vanhan, kirkonrakentajamestari Matti Åkerblomin johdolla 1780-luvun alussa rakennetun suuren puisen ristikirkon tuhouduttua tulipalossa toukokuussa 1958, järjestettiin uuden kirkon suunnittelusta vielä saman vuoden aikana kutsukilpailu. Siihen osallistui arkkitehdit Veikko Larkas, Bertel Strömmer sekä Kaija ja Heikki Siren, joiden tekemä ehdotus "Kaarikirkko" valittiin voittajaksi. Rakennustyö alkoi toukokuussa 1960 ja kirkko vihittiin käyttöön elokuussa 1961.

Vanhan kirkon paikalla kirkkotarhan keskellä olevan, 800 istumapaikkaa sisältävän selkeälinjaisen kirkon rakennusrunkona on viisi valkoiseksi rapattua tiiliseinää, joiden välissä on pystyt ikkunaseinämät. Lisäksi seinien päällä on yläikkunoiden vyöhyke. Kirkkosalin pohjamuotona on vastakkaisten massiivisten seinäkaarien sisään

sulkeutuva kalan muodoksi tulkittu soikio. Siitä puhutaankin viiden leivän ja kahden kalan kirkkona Jeesuksen ruokintaihmeen mukaan.

Pääsisäänkäynnin vieressä on kirkon seinään kiinnitettynä vanha vaivaisukko 1840-luvulta katoksineen muistuttamassa seurakunnan historiasta.

Kaarevien seinäpintojen rajaamassa kirkkosalissa on voimakas keskeiskirkon luonne. Kaikilta istumapaikoilta sekä kirkkosalissa että siihen työntyvältä lehteriltä on läheinen yhteys sivuiltaan valaistuun kuoriin ja alttariin. Saarnatuoli on kuin kuorikorokkeelle johtava yksinkertainen umpikaide. Alttarin takaseinällä on abstraktisuutensa takia aikanaan paljon keskustelua nostanut kuvanveistäjä Kain Tapperin tekemä koivuinen alttariveistos "Golgatan kallio". Kirkon lattia on tummaa liuskekiveä, penkit on suunnit-

Heikki ja Kaija Sirenin suunnittelema kirkko on vuodelta 1961.

tellut sisustusarkkitehti Lars Gestranus, joka on myös vastannut Sirenien piirtämän Otaniemen kappelin sisustuksesta.

Kirkonkellot ovat kirkon tulipalosta säästyneessä Åkerblomin johdolla 1790-luvulla rakennetussa komeassa barokkitapulissa.

Kirkko kuuluu 1950-luvun lopulla kansainvälistyneen ja uusia muotoja etsineen suomalaisen kirkkoarkkitehtuurin merkkiteoksiin.

Lähteet

- Arkkitehti 5/1962.
- Hannu Sinisalo, *Orivesi, maalaispitäjämästä kehittyväksi kaupungiksi*. Orivesi 1990.

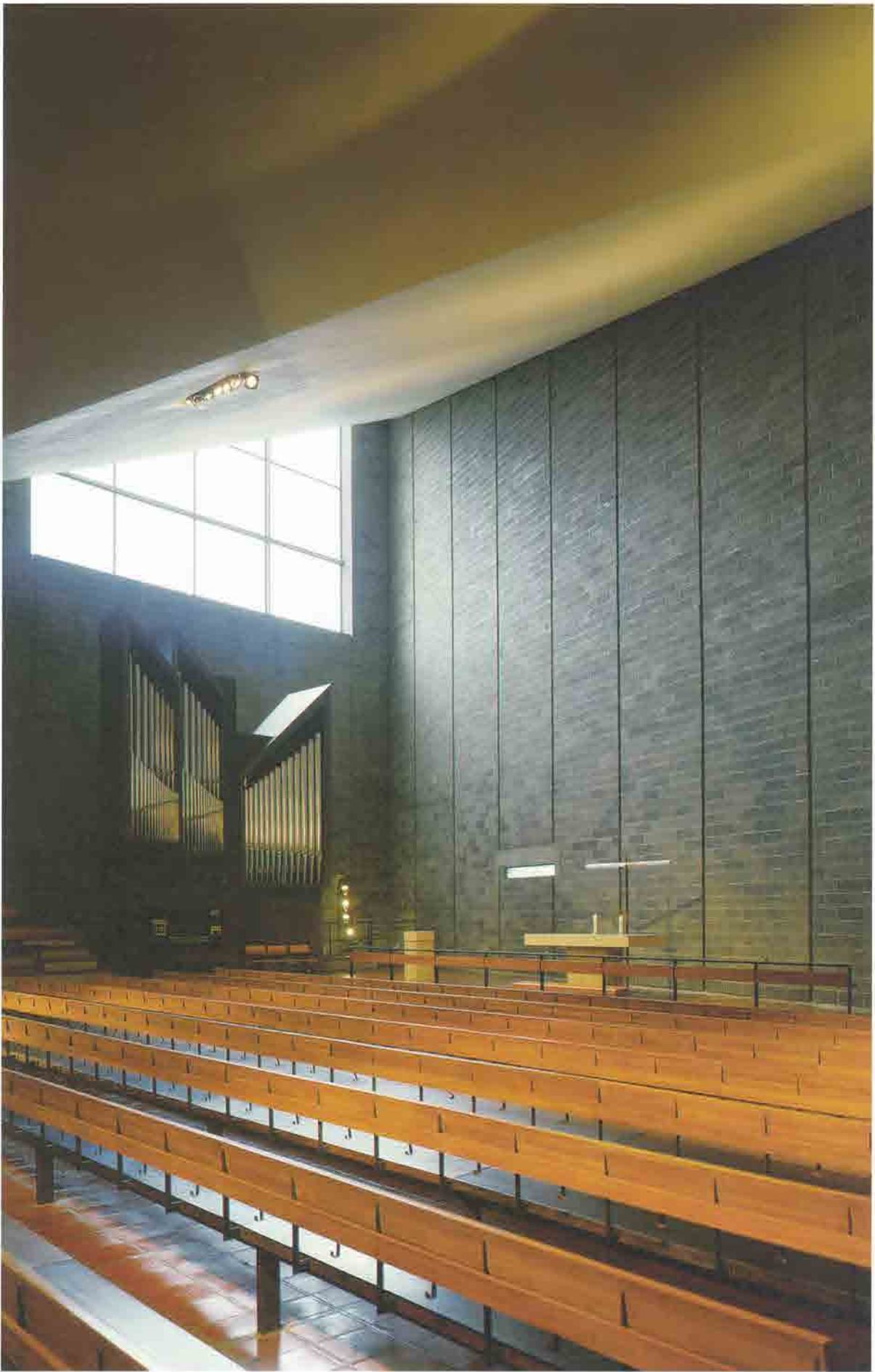
KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 13.8.2003

Kain Tapperin alttariveistos "Golgatan kallio".

Kirkkosali kaarevine lehtereineen.

Huutoniemen kirkko, Vaasa

Kaupungin itäpuolella sijaitsevan Huutoniemen esikaupungin kirkon ja seurakuntasalin rakentaminen oli ollut ajankohtaista 1940-luvun alusta lähtien. Vuonna 1960 järjestettiin kutsukilpailu arkkitehtien Keijo Petäjä, Aarno Ruusuvuori ja Alexis Lindqvist kesken. Ohjelmana oli seurakuntatilojen ja 300-hengen kirkon sijoittaminen Kuninkaankadun varrella sijaitsevalle tontille. Kilpailun voitti Ruusuvuoren ehdotus, jota pidettiin kokonaisuuteltaan hallittuna ja luontoon hyvin sovitettuna. Rakennustyö aloitettiin vuonna 1962 ja kirkko vihittiin käyttöön toukokuun alussa 1964.

Kirkko ja seurakuntakeskus on ryhmitetty nelimäisen Kuninkaankadulle viettävän pihan ympärille, keskellä on sisäänjohtava monumentaaliporras. Rakennuskompleksin ulkoarkkitehtuuria leimaavat suljettujen seinien puhtaaksi valettu betoni ja pihalle avautuvien siipiosien teräksiset suuret lasi-ikkunat.

Ympäristöstään täysin erotetun leveän kirkkosalin sisäseinät ovat verhoillut ruskeanharmaalla leca-tiilellä, lattiat syvänpunaisilla tiililaatoilla.

Alttaripöydän päällyslävy ja kastemalja ovat keltaiseen vivahtavaa sisilialaista marmoria, niiden jalustat ja saarnatuoli betonia, penkit hapolla käsiteltyä romanialaista tammaa. Valoa kirkkosalin askeettiseen materiaalikoostumukseen antaa korkealla kuoriosan sivussa sijaitseva kattoon taittuva ikkuna. Seurakuntasali on yhdistettävissä kirkkoon mustalla paljeovella. Kerhohuoneet ovat pihaa kiertävässä kaksikerroksisessa osassa.

Lähteet

- Arkkitehti 9/1964.
- Aimo Vuorinen, *Vasa kyrkor och församlingar*. Vasa 1969.
- Marja-Riitta Norri, *Aarno Ruusuvuori. Structure is the Key to Beauty. Järjestys on kauneuden avain*. Suomen rakennustaiteen museo 1992.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo 2002.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 1.4.2003

Tapiolan kirkko, Espoo

Arkkitehti Aarno Ruusuvuoren suunnittelema kirkko perustuu vuonna 1961 pidetyn kutsukilpailun voittaneeseen ehdotukseen. Sen perusratkaisun lähtökohtina olivat suunnittelijan mukaan Tapiolan keskustan maisemalliset ja asemakaavalliset tekijät. Ne sanelivat sen, ettei kirkko voinut kilpailla näkyvyydessä keskustan vaaleiden tornimassojen kanssa. ”Rakennus on vain tumma varjo männikön takana, muurien sulkema oma eristetty maailmansa”. Vuonna 1965 valmistuneen kirkon rakenteista on vastannut insinööritoimisto Bertel Ekengren. Toimistosiiiven laajennus on vuodelta 1992.

Tapiolan itäosien ja keskustan yhdistävän Tapionraitin varrella sijaitseva betonielementtirakenteinen kirkko on kokonaishahmoltaan selkeämuotoinen kuutio. Siihen liittyvät seurakuntatoiminnan tilat ovat leveän käytävän yhdistämässä matalassa siipiosassa. Kerhotilat sekä seurakuntasali ovat kumpikin lasiseinäisten sisäpihojen rajaamat. Alkuaan kirkkoherran ja kappalaisen sekä talonmies-vahtimestarin virka-asunnot pihalueineen ovat erillisinä yksiköinä kirkon tontilla.

Kellot ovat ulkona Tapionraitin varrella olevassa telineessään.

Kirkkosalin valolähteenä on takaseinän yläosan lasiseinä, jossa ovat betonisäleiköt siivilöivät ja heijastavat valon tasaisen pehmeästi. Seinäpinnat ovat karut, akustisena materiaalina on harmaanruskea leca-harkko. Alttaria kohti laskeva lattia on neliönmuotoista punatiiltä. Alttarin takaseinällä on mustanvihreästä marmorista hakattu risti. Kirkkosalin penkistön vieressä on avoin kasteelle varattu paikka vettä hiljalleen pulppuavine valkoista marmoria olevine maljoineen. Horisontaalisesti korostuvat hienolinjaiset penkit ovat lähes mustaksi petsattua puuta.

Lähteet

- Arkkitehti 5/1962 ja 9–10/1966.
- *Suomi rakentaa Finland bygger 4*. Näyttelyluettelo. Suomen arkkitehtiliitto 1970.
- Marja-Riitta Norri, *Aarno Ruusuvuori. Structure is the Key to Beauty. Järjestys on kauneuden avain*. Suomen rakennustaiteen museo 1992.

Valo kirkkosaliin lankeaa sen takaosan suuresta ikkunasta.

Kastepaikka kirkkosalin toisessa reunassa.

113
787x 441
15
158x 131 x
285x 11
285
228x 3

POSTER
POSTER

Kalevan kirkko, Tampere

Kalevan kaupunginosaan vuonna 1953 perustettu seurakunta oli yksi Tampereen suurimmista. Kirkosta pidettiin vuonna 1959 yleinen arkkitehtikilpailu, jonka voitti arkkitehtien Reima Pietilän (1923–1993) ja Raili Pietilän (1922–) tekemä ehdotus ”Hellitä mäkiyötä meridiaani”. Kirkko rakennettiin tiilestä ja betonista vuosina 1964–66.

Veistoksellisen vapaasti pienen kukkulan laella Liisanpuistossa seisova kirkko on katedraalimaisen juhlava. Sen ulkoseinät muodostuvat eri kokoisista kuperista ja koverista, vaaleankeltaisella tiililaatalla verhoilluista liukuvaletuista betonikouruista, joiden väleihin sijoittuvat kapeat ylhäältä alas ulottuvat, lähes seinän korkuiset ikkunauhat. Tasakaton huipulla on pieni ristinmuotoinen kellotorni. Ulkoneva muuri johtaa Itsenäisyydenkadun suunnassa olevalle pääovelle.

Kirkkosalin pohjana on epäsäännöllinen vino-neliö. Sisäseinien muoto on julkisivuille käänteinen, sisäpuolelta kourut on maalattu vaaleanharmaiksi. Valeperspektiivi ja arkkitehtoninen keskitys alttarille lyhentää näennäisesti kirkkosalin pituutta. Sali levenee aluksi kolmasosan pituudestaan ja kapenee sitten kohti alttaria. Vastaavasti lattia nousee kuperana saman matkan ja kääntyy

sitten koveraan laskuun. Kolmenkymmenen metrin korkeuteen kohoava kirkkosali luo lähes goottilaisen tilatunnelman. Kiinteä sisustus ja sisäkatot ovat lämminsävyistä puuta. Epäsymmetrinen urkufasadi ja alttarin takaseinän ikkunan edessä oleva korkea puuveistos, nimeltään ”Särkynyt ruoko” ovat myös arkkitehti Reima Pietilän käsialaa.

Kirkkosalin lisäksi pääkerroksessa on toimintuskappeli ja sakaristo, pohjakerroksessa monitoimitilojen lisäksi seurakuntasali.

Lähteet

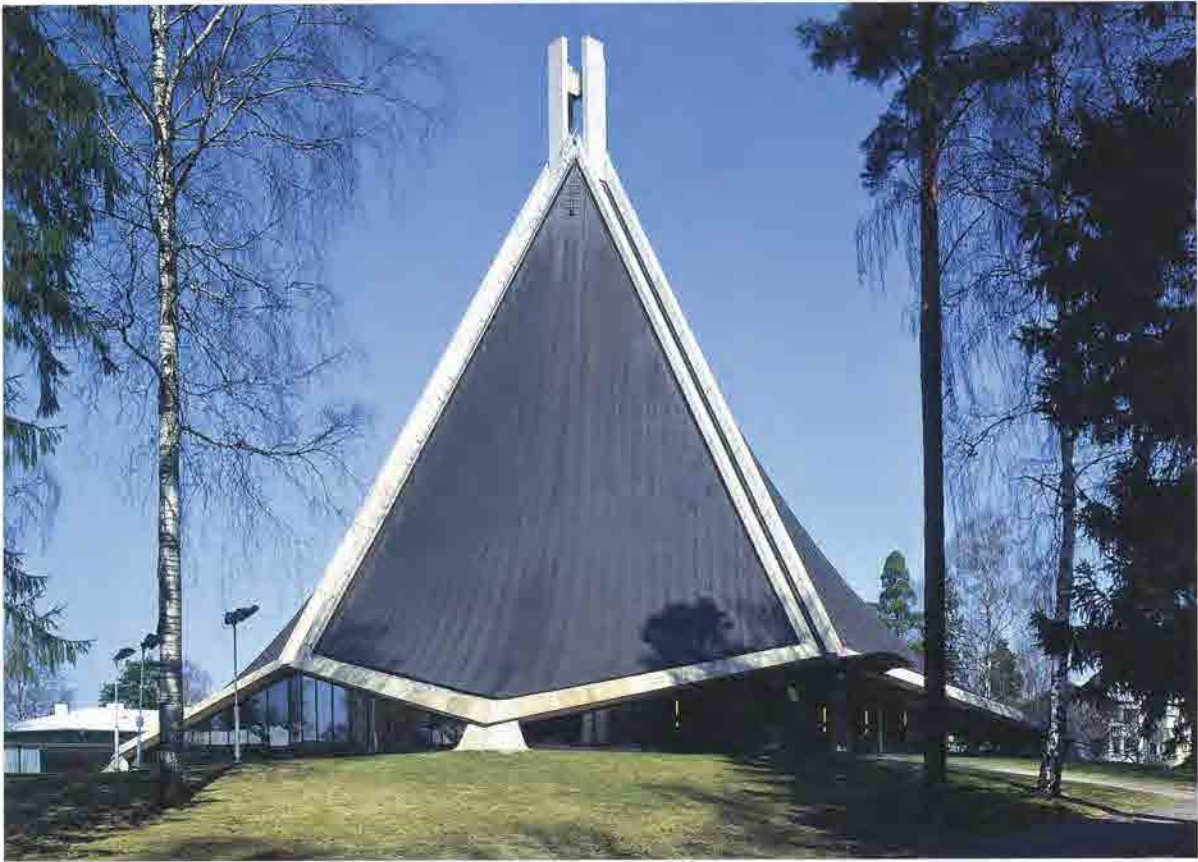
- Arkkitehti 2/1959, kilpailuliite ja 11–12/1966.
- Egon Tempel, *Suomalaista rakennustaidetta tänään*. Stuttgart 1968.
- Näyttelyluettelo. Suomen arkkitehtiliitto 1970.
- *Pietilä. Modernin arkkitehtuurin välimaastossa*. Näyttelyluettelo. Suomen rakennustaiteen museo 1985.
- *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Alvar Aalto Akatemia, Docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo 2002.
- Sirkkaliisa ja Jari Jetsonen, *Sacral Space*. Rakennustieto 2003.

KIRKKOHALITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 28.II.2006

Raili ja Reima Pietilän piirtämä kirkko on vuodelta 1966.

Marjatta ja Martti Jaatisen suunnittelema kirkko on valmistunut 1968.

Kannelmäen kirkko, Helsinki

Helsingin läntisten lähiöiden ja kerrostaloalueiden kasvu johti vuonna 1966 Huopalahden seurakunnan kahtiajakamiseen. Silloisesta Etelä-Kaarelan kaupunginosasta muodostettiin Kannelmäen seurakunta. Kirkon rakentaminen alueelle oli kuitenkin ollut jo sitä ennen ajankohtaista. Vuonna 1962 neljän arkkitehdin kesken pidetyn kutsukilpailun voittaneen Marjatta (1927–2003) ja Martti Jaatisen (1928–) ehdotuksen mukaan toteutettu kirkko vihittiin käyttöön syyskuun alussa 1968.

Pohjakaavaltaan neliömäinen kirkko on 30 metrin korkeuteen kohoava kartion muotoinen betonirakennus. Runko huoneesta erkaneen pohjois- ja eteläpuolelta maaston tasoeroihin sovitettu suorakaiteen muotoinen selkeälinjainen siipirakennus, jossa on seurakuntasali sekä kanslia-, kokous- ja kerhotilat sekä ruotsinkielisen Luukkaan seurakunnan (Lukas församling) toimitilat.

Kirkon katto kohoaa kulmapilarien varassa neljänä teräsbetonikuorirakenteisena hyperbolisena paraboloidipintana, joiden välissä olevat ikkunauhat muodostavat valoa antavan ristiaiheen

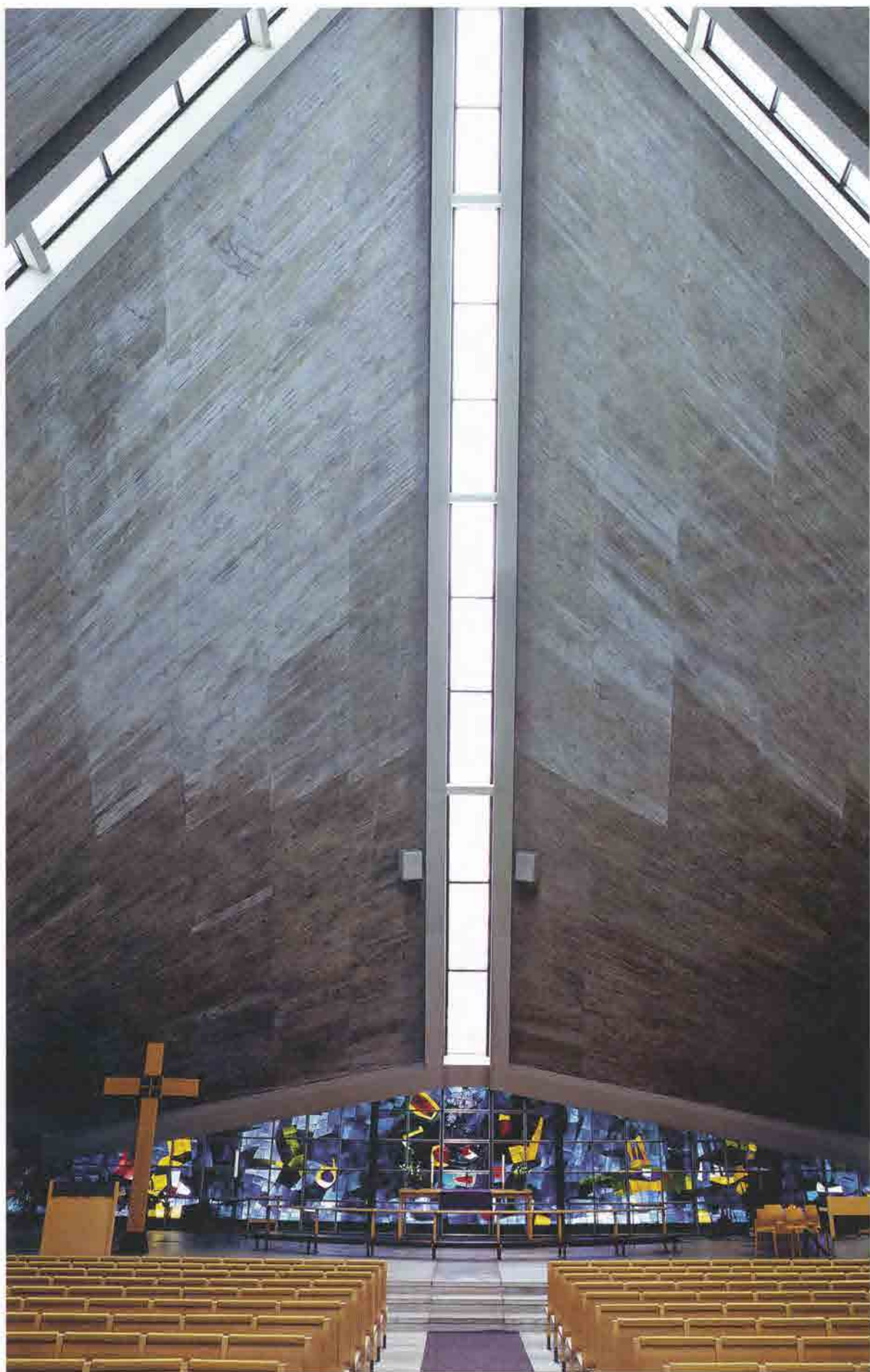
kirkkosalin ylle. Insinööri Eero Limingojan suunnittelemassa sisäkaton kuorirakenteessa käytettiin ns. muottiverkkoa ensimmäisen kerran Suomessa.

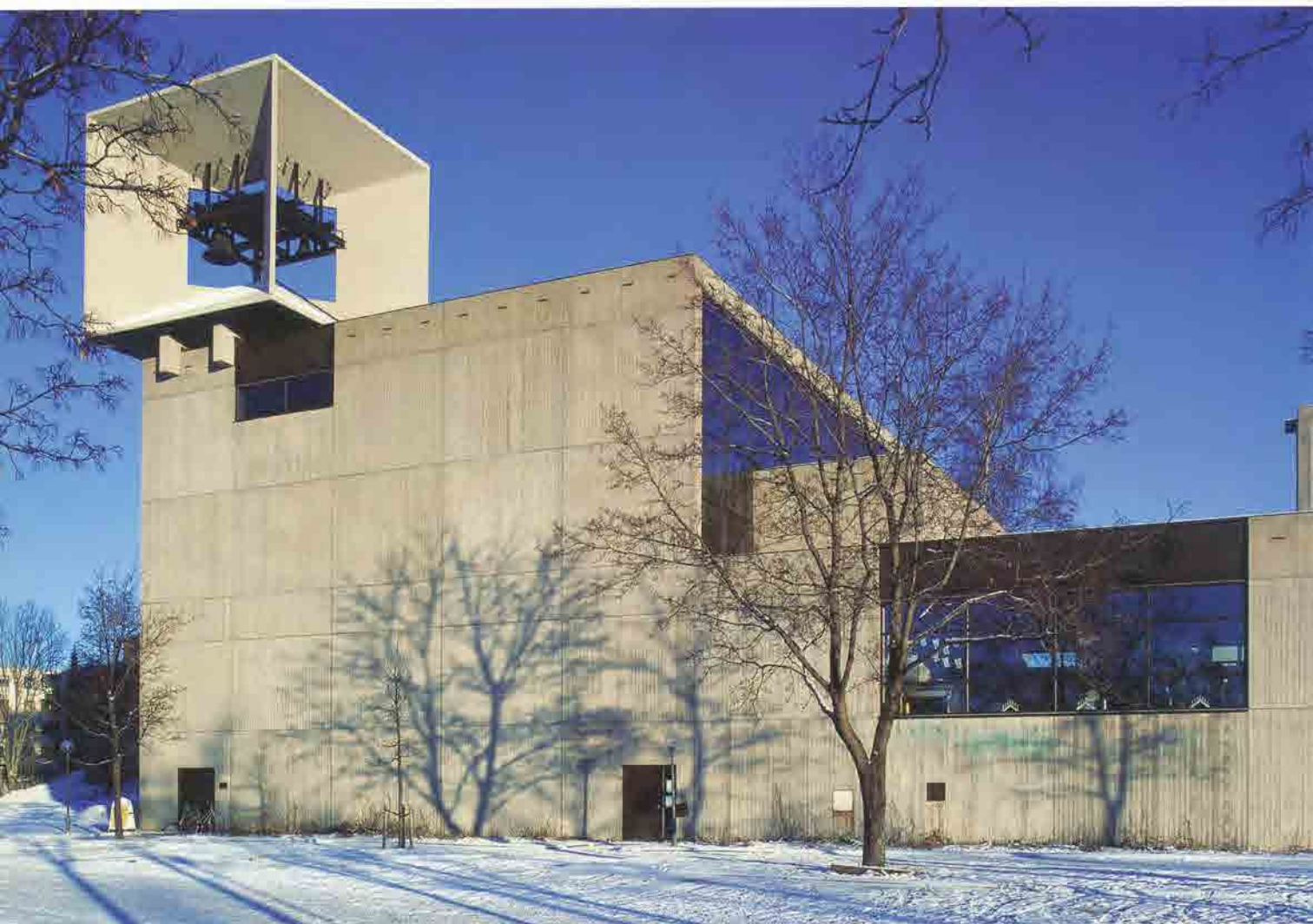
Kirkkosalin lattia laskeutuu lievästi kohti altaria kuoriosaa korostaen. Istuimina on myöhemmin kalustesuunnittelijana tunnetun sisustusarkkitehti Kari Asikaisen piirtämät tuolimaiset pehmustetut penkit. Alttarin taustaseinän muodostamaan ikkunaan jo rakentamisvaiheessa kaavailtu, taiteilija Hilikka Toivola-Karpakan vuonna 1969 järjestetyn lasimaalauskilpailun voittanut 31 metrin levyinen abstrakti lasimaalaus ”Chiesa nuova”, nykynimeltään ”Elämänpuu” on valmistunut vuonna 1972.

Lähteet

- Arkkitehti 2/1969.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kebityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelis-luterilaiset seurakunnat 1906–1980.* Helsinki 1980.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Erkki Elomaan suunnitelman mukaan rakennettu kirkko on valmistunut 1968.

Järvenpään kirkko

Vuonna 1952 perustetun seurakunnan ensimmäisenä kirkkorakennuksena toimi vuosina 1939–41 rakennettu arkkitehti Yrjö Waskisen piirtämä seurakuntatalo. Varsinaisesta kirkosta järjestettiin vuonna 1963 yleinen arkkitehtikilpailu. Sen voittaneen arkkitehti Erkki Elomaan (1936–1989) ehdotuksen mukaan toteutettu kirkko vihittiin käyttöön adventtina 1968.

Kirkko käsittää kirkkosalin ohella toimituskappelin sekä pohjakerroksessa olevat toimi- ja varastotilat. Kellot on ripustettu kirkon katolle sijoitettuun kuutiomaiseen telineeseen. Rinteeseen tehdyssä rakennuskokonaisuudessa, johon myös Waskisen seurakuntatalo on liitetty, on käytetty hyväksi paikan luomia tasoeroja. Muurin rajamaan kirkkoon kuuluu lisäksi alkuaan ulkotilaisuuksia varten tarkoitettu rauhaista piha-alue.

Toimituskappelin tuolit.

Kirkko ilmentää 1960-luvulla kehitettyä betonin käyttöä selkeän ja järjestelmällisen arkkitehtuurin luomiseen. Kirkkosalin arkkitehtonisina ilmaisukeinoina ovat betonipinnan erilaiset tekstuurit. Kirkkosalin neliömäiset laatat ovat pinnaltaan silkinhienoa hierrettyä betonia, joihin sattumanvaraiset syvennykset ja painanteet antavat eloa. Lehterin kannatinrakenteissa on näkyvissä muottilautojen jäljet ja ne ovat sivuvalossa kuin piilutua hirsiseinää. Harmaan betonin vastakohtana on sisäkaton, alttarikaiteen ja penkistön lämminsävyinen puu. Alttarin yläpuolella on mäntypuiselle taustalle kiinnitetty paikallisen kuvanveistäjä Erkki Erosen Douglaskuusesta veistämä Ristiinnaulittu. Kirkkosaliin on onnistuttu luomaan muodon ja materiaalin pelkistyksellä sekä elävällä päivänvalon käytöllä harras ja henkistynyt tunnelma.

Lehterin seinissä näkyy muottilautojen jäljet.

Lähteet

- Vilhelm Helander, Simo Rista,
Suomalainen rakennustaide. Helsinki 1994.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Kirkkosalin seinät ovat silkinhienoksi hierrettyä betonia.

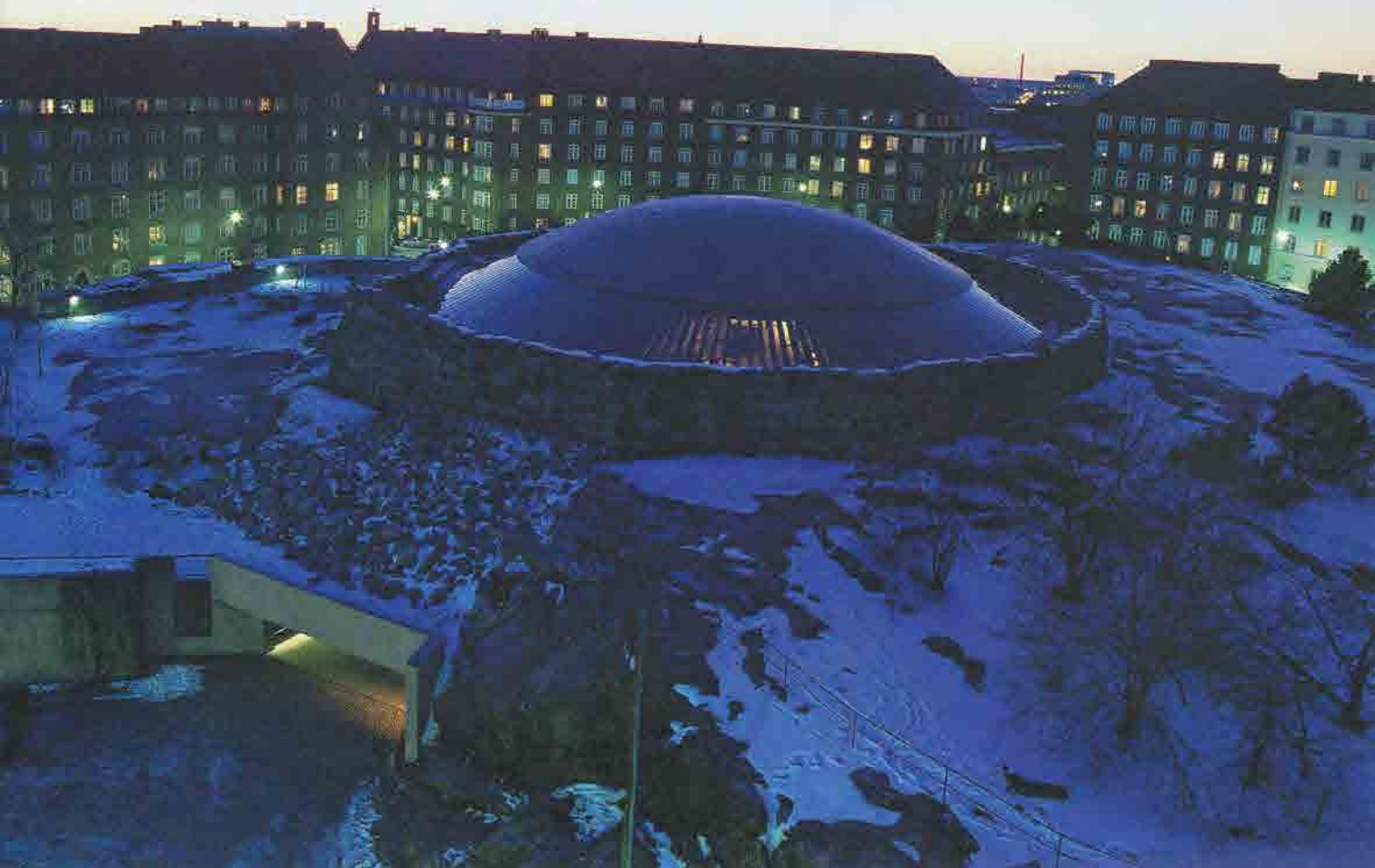

Timo ja Tuomo Suomalaisen piirtämä kirkko on valmistunut 1969.

Temppeliaukion kirkko, Helsinki

Helsingin Etu-Töölön jo vuonna 1906 vahvistetussa asemakaavassa Temppeliaukio oli varattu kirkon paikaksi. Ensimmäinen arkkitehtikilpailu kirkosta järjestettiin vuonna 1932 ja uusi vuonna 1936. Siinä kolmannen palkinnon saaneen arkkitehti J. S. Sirénin monumentaalisen kirkkoehdotuksen rakentaminen keskeytyi talvisodan syttymiseen vuonna 1939. Seuraava, järjestyksessään kolmas arkkitehtikilpailu pidettiin vasta 25 vuoden päästä vuonna 1961. Arkkitehtien Timo (1928–) ja Tuomo Suomalaisen (1931–1988) voittanut ehdotus toteutettiin monumentaalikirkkojen rakentamisesta heränneiden vastalauseiden vuoksi supistetussa muodossa vuosina 1968–69.

Kirkon rakentamisen perusajatuksena on ollut Temppeliaukion avoimen tilallisen luonteen luonnonmukainen säilyttäminen. Kallioon louhimalla upotetun kirkkosalin pohjamuoto on pyöreä, sisäseinät ovat peruskalliota tai louhosmuuria. Tilaa kattavan, vinoilla säteittäisillä elementtivalmisteisilla teräspalkeilla kallioon tuetun halkaisijaltaan 24 metrisen kupolin sisäverhous koostuu ohuesta kuparinauhasta. Kupolin ja seinän yläreunan välissä salia kiertää leveä ikkunavyöhyke, jonka välityksellä kallion vapaa muoto liittyy kupolin matemaattiseen muotoon. Kirkkosali on suunniteltu siten, että valo osuu valoisana vuodenaikana aamujumalanpalveluksen aikaan alttariseinälle. Kirkon näennäisesti yksin-

Kallioon louhittu kirkko on myös konserttikirkko ja huomattava nähtävyys.

kertainen kiinteä sisustus monine huoliteltuine yksityiskohtineen on sovitettu tilassa vallitsevaan valon ja peruskalliosta paikoin valuvan veden täydentämään tunnelmaan.

Kirkkoon liittyvät seurakuntatilat on sijoitettu kalliota rajaavan Temppelikadun varteen. Kirkkoherranvirasto ja pääsisäänkäynnin viereiset aputilat sekä seurakuntasali- ja kerhuhuoneraennus niiden takana ovat julkisivultaan betonia.

Etu-Töölön yhtenäisten talorivien ympäröimä Temppeliaukion kirkko kuuluu Helsingin suosituimpiin ja kansainvälisesti tunnetuimpiin arkkitehtuurinähtävyyksiin. Kirkko on jumalanpalveluskäyttönsä ohella myös usein käytetty ja suosittu konserttisali.

Lähteet

- Arkkitehti 1 ja 2/1933, 1/1937, 4–5/1961, kilpailuliite sekä 2 ja 4/1970.
- Arvo Aho, Seurakunnat rakentavat. *Kebityksen kärjessä, usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980.* Helsinki 1980.
- Sirkkaliisa ja Jari Jetsonen, *Sacral Space.* Rakennustieto 2003.
- Harri Hypén, *Tarkoituksenmukaista kaupungille, ei parasta Jumalalle. Kirkkorakennus kaupunkiympäristössä.* Omakustanne 2003.
- Maila Mehtälä, *Temppeliaukio – kirkko Suursaaresta itään.* Helsinki 2003.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 8.6.2004

Lauritsalan kirkko, Lappeenranta

Kaukaan teollisuuslaitosten mukana syntyneen taajaman, sittemmin 1930-luvun alusta Lauritsalan kauppalan seurakunta perustettiin vuonna 1951. Kirkkokeskukselta, johon kirkon lisäksi haluttiin yhdistää seurakunta-, asunto- ja virastotilat, julistettiin vuonna 1957 yleinen arkkitehtuurikilpailu. Seurakunta valitsi toteutuksen pohjaksi kilpailussa ensimmäisen palkinnon saaneen ”Taivaan valo” -nimisen ehdotuksen, jonka tekijöinä olivat arkkitehti Toivo Korhonen (1926–) ja arkkitehtiyltioppilas Jaakko Laapotti (1931–) avustajanaan insinööritoimisto Magnus Malmberg. Voittaneessa ehdotuksessa kirkkokeskus muodostuu kolmesta erillisestä rakennuksesta, kirkosta, seurakuntakeskuksesta ja viranhaltijoiden asuinrakennuksesta. Niistä ensimmäisenä toteutettu Hallituskadun varrella sijaitseva seurakuntakeskus valmistui vuonna 1960.

Kirkko vihittiin käyttöön joulukuun alussa 1969. Sen pohjaratkaisuna on suorakulmainen

Kauko Räsänen ”reikäenkeli”-veistos vuodelta 1960 kirkon luona olevassa puistossa.

kolmio. Kirkkosalin 47 metrin korkeuteen ko-
hoava katto, esijännitetty riippuva teräsbeto-
nikuori, oli ensimmäinen tämän tyyppinen valu-
työ maassamme. Kellot ovat katon huippuosassa.

Kirkkosaliin lankeaa pehmeä ylävalo katon
seinämässä olevasta suuresta ikkunasta. Lattia
tummine penkistöineen laskee keskitetysti kohti
kolmion kulmaan sijoitettua alttaria. Sen takasei-
nällä on koruton risti. Alttarilla oleva pienoiskru-
sifiksi on kuvanveistäjä Radoslaw Grytan tekemä.
Katosta riippuva keluvene on muistuttamassa lä-
heisestä puunjalostusteollisuudesta.

Kirkolle johtavan Etelä-Puistokadun päässä
on Lauritsalan silloisen kauppalan ostama kuvan-
veistäjä Kauko Räsänen vuonna 1960 tekemä ”rei-
käenkeliksi” kutsuttu pronssiveistos, jonka Lap-

peenrannan seurakunta oli poistatuttanut yksityi-
seltä haudalta sopimattomana taideteoksena.

Lähteet

- Arkkitehti 6–7/1958, kilpailuliite 3.
- Veli-Valio Kaukovaara,
Kanavaseurakunnasta teollisuusseurakunnaksi.
*Lauritsalan seurakunnan synty ja toiminta
itsenäisenä seurakuntana.* Jyväskylä 1984.
- Aimo Vuorinen, *Lappeenrannan kirkot.
Entisten ja nykyisten kirkkojen vaiheita
Kauskilasta Sammonlahteen.*
Lappeenrannan Kilta 2001.

KIRKKOHALLITUKSEN SUOJELUPÄÄTÖS 13.8.2003

Kolmion muotoinen kirkkosali on saanut lukuisia seuraajia.

Henkilöhakemisto

(arkkitehdit, taiteilijat, valmistajat)

Aalto, Alvar, arkkitehti 8, 12, 21, 32, 33, 38, 43, 104, 108, 109
Aaltonen, Aarre, kuvanveistäjä 45, 61
Aaltonen, Wainö, kuvanveistäjä 29, 79
Ahonen, Ilmari, arkkitehti 60
Arkkitehtitoimisto Anssi Junkkari ja Kari Toppila 37
Arkkitehtitoimisto Esa Piironen 69
Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio 67, 79
Arokallio, Elsa, arkkitehti 58
Asikainen, Jouko, sisustusarkkitehti 124
Asikainen, Seppo, arkkitehti 72
Asplund, Gunnar, arkkitehti 86
Autere, Hannes, kuvanveistäjä 30, 72, 76

Blomstedt, Aulis, arkkitehti 29, 71
Blomstedt, Märta, arkkitehti 76
Blomstedt, Pauli, arkkitehti 16, 19, 76
Blomstedt, Rafael, arkkitehti 20
Borg, Elsi, arkkitehti 8, 40, 58, 74
Borg, Kaarlo, arkkitehti 30
Brunila, Birger, arkkitehti 44
Bryggman, Erik, arkkitehti 7, 20, 60

Carlman, Conrad, kuvanveistäjä 55
Cawén, Alvar, taidemaalari 30, 37, 58
Cedercreutz, Emil, kuvanveistäjä 55

Eerikäinen, Eero, arkkitehti 90
Ekelund, Hilding, arkkitehti 16, 19, 42
Eklund, Jarl, arkkitehti 34, 72
Elomaa, Erkki, arkkitehti 126
Enckell, Torger, taidemaalari 82
Engberg, Gabriel, taidemaalari 88
Ericsson, Henry, taiteilija 43
Ermala, Onni, arkkitehti 94
Eronen, Erkki, kuvanveistäjä 127
Eskola, Uuno, taiteilija 63

Finne, Gunnar, kuvanveistäjä 29, 37, 43, 49, 56, 81
af Forselles, Sigrid, kuvanveistäjä 70
Forsström, Gunnar, taiteilija 56
Frøsterus, Sigurd, arkkitehti 17

Gardberg, Bertel, hopeaseppä 114
Gestranius, Lars, sisustusarkkitehti 100, 116
Godenhjelm, Berndt, taidemaalari 38
Gryta, Radoslaw, kuvanveistäjä 131

Hagelstam, Hjalmar, taidemaalari 56
Heinonen, Ilmari, taiteilija 25
Heiska Jonas, taidemaalari 41
Henningsen, Poul, sisustusarkkitehti 33
Hilbert, Fritz, koristemaalari 72
Hiltunen, Eila, kuvanveistäjä 58
Hjortzberg, Olle, taidemaalari 55
Holma, Sakari, arkkitehti 33
Hongell, Göran, koristemaalari 56
Huttunen, Erkki, arkkitehti 8, 20, 74, 78
Hänninen, Ville, koristetaiteilija 37

Ilkka, Elias, kuvanveistäjä 38, 43, 48
Ingélius, Karl, taidemaalari 61
Insinööritoimisto Bertel Ekengren 120
Insinööritoimisto Magnus Malmberg 130

Jaatinen, Marjatta, arkkitehti 124
Jaatinen, Martti, arkkitehti 124
Jansson, Viktor, kuvanveistäjä 107
Jensen-Klint, P.V., arkkitehti 53
Johansson-Pape, Lisa, sisustustaiteilija 88
Johnsson, Ivar, kuvanveistäjä 55
Jung, Bertel, arkkitehti 8, 70
Järnefelt, Eero, taidemaalari 41

Kallio, Kauno S., arkkitehti 38, 52
Kallio, Oiva, arkkitehti 24
Kansanen, Maija, tekstiilitaiteilija 58
Kauria, Eino, koristemaalari 51, 80
Klint, Kaare, arkkitehti 53
Korhonen, Toivo, arkkitehti 130
Korpi, T. J., kuvanveistäjä 82
Kråkström, Erik, arkkitehti 69
Kullman, Artur, rakennuspiirtäjä 56
Kulovesi, Erkki, taidemaalari 79

Laapotti, Jaakko, arkkitehti 130
Laine, Yrjö, arkkitehti 16
Lampén, Martti, arkkitehti 76
Larkas, Veikko, arkkitehti 116
Launis, Ilmari, arkkitehti 16, 37
Lehtinen, Urho, koristemaalari 38, 53
Lehtiö, Yrjö, koristetaiteilija 37
Leinonen, Paavo, koristetaiteilija 29, 41
Leistén, Veikko, arkkitehti 35

Leiviskä, Juha, arkkitehti 12, 74
 Liljequist, Bertel, arkkitehti 8, 19, 48, 74, 92
 Limingoja, Eero, insinööri 124
 Lindberg, Carolus, arkkitehti 16, 74
 Lindegren, Yrjö, arkkitehti 74
 Lindgren, Armas, arkkitehti 28, 36, 38, 56, 70
 Lindqvist, Alexis, arkkitehti 119
 Lönnberg, William, taidemaalari 32, 70

Malisto, Hannes, koristemaalari 31
 Manninen, Jooseppi, kuvanveistäjä 94
 Meurman, Otto-Iivari, arkkitehti 44
 Muroma, Arvo, arkkitehti 69

Nurmesniemi, Antti, sisustusarkkitehti 114

Oittinen, Mauno, kuvanveistäjä 73
 Orno Oy 88

Paalanen, Martti, arkkitehti 82
 Paatela, Toivo, arkkitehti 8, 66
 Palmqvist, W. G., arkkitehti 8, 30
 Peltonen, Jalmari, arkkitehti 74
 Pensala, Raimo, arkkitehti 72
 Penttilä, Timo, arkkitehti 113
 Penttilä, Vilho, arkkitehti 66
 Petäjä, Keijo, arkkitehti 107, 119
 Petäjä, Marja, arkkitehti 107
 Pietilä, Raili, arkkitehti 123
 Pietilä, Reima, arkkitehti 123
 Pitkänen, Eino, arkkitehti 63
 Pitkänen, Pekka, arkkitehti 8
 Pusa, Unto, taidemaalari 79
 Puurunen, Hannu, arkkitehti 63

Rankka, Väinö, insinööri 24
 Rapp, Eino, koristemaalari 51
 Rautalin, Richard, kuvanveistäjä 51
 Revell, Viljo, arkkitehti 7
 Rosola, Yrjö, kuvanveistäjä 63, 91
 Ruusuvuori, Aarno, arkkitehti 8, 114, 119, 120
 Ryberg, Ture, arkkitehti 54
 Räsänen, Anna, taidemaalari 79
 Räsänen, Kauko, kuvanveistäjä 131
 Rönnberg, Hanna, taidemaalari 29

Saarinen, Eliel, arkkitehti 38
 Salmenlinna, Martti, taidetakoja 9, 37, 48, 92
 Salmenlinna, Antti, koristetaiteilija 29, 37, 70, 92
 Salmio-Toiviainen, Tarja, arkkitehti 85

Segerstråle, Lennart, taidemaalari 55, 56, 79, 82, 88, 92
 Sipari, Osmo, arkkitehti 90
 Siren, Heikki, arkkitehti 12, 100, 116
 Sirén, J. S., arkkitehti 16, 128
 Siren, Kaija, arkkitehti 12, 100, 116
 Sjöström, Einar, arkkitehti 34
 Slotte, Carl-Johan, arkkitehti 57, 69
 Somersalo, Jaakko, taidemaalari 114
 Sonck, Lars, arkkitehti 8, 16, 26, 27, 60, 68
 Sora, Totti, arkkitehti 60
 Srenbäck, Josef, arkkitehti 16
 Strengell, Gustaf, arkkitehti 17
 Ström, Keijo, arkkitehti 102
 Strømmer, Bertel, arkkitehti 63, 116
 Suomalainen, Timo, arkkitehti 16, 128
 Suomalainen, Tuomo, arkkitehti 16, 128
 Sutinen, Ilmari, arkkitehti 44, 60
 von Swetlik, Georges, taidemaalari 72
 Söderstrand, C. G., maalarimestari 67

Taidepaja 9
 Taidetakomo Antti Hakkarainen 9, 51
 Taíto Oy 9, 26, 29, 30, 49, 53, 58, 67, 69, 74, 79, 82, 91, 98
 Tapiovaara, Ilmari, sisustusarkkitehti 107
 Tapper, Kain, kuvanveistäjä 116
 Tavio, Markus, arkkitehti 98
 Thunström, Thor, taidemaalari 56
 Tirronen, Armas, kuvanveistäjä 86, 99
 Toiviainen, Esko, arkkitehti 86
 Toivola-Karpakka, Hilikka, taiteilija 124
 Tukiainen, Aimo, kuvanveistäjä 90, 91
 Tuomisto, Olavi, arkkitehti 102
 Tuukkanen, Bruno, koristetaiteilija 26, 45, 67, 69, 94
 Tynell, Paavo, valaisintaiteilija 9, 80, 86, 98
 Tynys, Arvi, kuvanveistäjä 79
 Tähtinen, Jaakko, arkkitehti 88

Wahlroos, Gunnar, arkkitehti 60
 Waskinen, Yrjö, arkkitehti 51, 63, 126
 Vehmas, Einar, taidemaalari 61
 Viertiö, Sari, arkkitehti 81
 Wilhelms, Carl, kuvanveistäjä 43, 56
 Willberg, Atte, arkkitehti 63
 Virtanen, Kaapo, taidemaalari 80
 Visanti, Irmeli, arkkitehti 64
 Visanti, Markus, arkkitehti 64
 Visanti, Martti, arkkitehti 64
 Vuorinen, Mikko, taiteilija 58
 Vähäkallio, Väinö, arkkitehti 8, 80
 Välikangas, Martti, arkkitehti 44

Kirkot paikkakunnittain

Espoo, Otaniemen kappeli, arkkitehdit Heikki ja Kaija Siren, 1957, 1978

Espoo, Tapiolan kirkko, arkkitehti Aarno Ruusuvuori, 1965

Helsinki, Alppilan kirkko, arkkitehdit Keijo Ström ja Olavi Tuomisto, 1957

Helsinki, Kannelmäen kirkko, arkkitehdit Marjatta ja Martti Jaatinen, 1968

Helsinki, Kulosaaren kirkko, arkkitehti Bertel Jung, 1935

Helsinki, Käpylän kirkko, arkkitehti Ilmari Sutinen, 1930

Helsinki, Lauttasaaren kirkko, arkkitehdit Marja ja Keijo Petäjä, 1958

Helsinki, Meilahden kirkko, arkkitehti Markus Tavio, 1954

Helsinki, Mikael Agricolan kirkko, arkkitehti Lars Sonck, 1935

Helsinki, Olaus Petrin kirkko, arkkitehti Ture Ryberg, 1932

Helsinki, Paavalin kirkko, arkkitehti Bertel Liljequist, 1931

Helsinki, Suomenlinnan kirkko, arkkitehdit Einar Sjöström ja Jarl Eklund, 1929

Helsinki, Tempelaukion kirkko, arkkitehdit Timo ja Tuomo Suomalainen, 1969

Helsinki, Töölön kirkko, arkkitehti Hilding Ekelund, 1930

Hyvinkään kirkko, arkkitehti Aarno Ruusuvuori, 1961

Hyvinkää, Kytäjän kirkko, arkkitehti Väinö Vähäkallio, 1939

Iisalmen Uusikirkko, arkkitehti Eino Pitkänen, 1933

Imatra, Vuoksenniskan kirkko, arkkitehti Alvar Aalto, 1958

Janakkala, Tervakosken kirkko, arkkitehti Jarl Eklund, 1936

Jyväskylä, Säynätsalon kirkko, arkkitehti Armas Lindgren, 1926

Jyväskylä mlk, Taulumäen kirkko, arkkitehti Elsi Borg, 1929

Jämsän kirkko, arkkitehti Kauno S. Kallio, 1929

Järvenpään kirkko, arkkitehti Erkki Elomaa, 1968

Kannonkosken kirkko, arkkitehti Pauli Blomstedt, 1938

Kauhajoki, Nummijärven kirkko, arkkitehti Matti Visanti, 1934

Kosken TI kirkko, arkkitehti Toivo Paatela, 1935

Kuru, Aurejärven kirkko, arkkitehti Oiva Kallio, 1924

Kuusankosken kirkko, arkkitehti Armas Lindgren, 1929

Lappeenranta, Lauritsalan kirkko, arkkitehdit Toivo Korhonen ja Jaakko Laapotti, 1969
Lappeenranta, Nuijamaan kirkko, arkkitehdit Tarja Salmio-Toiviainen ja Esko Toiviainen, 1948

Maarianhaminan kirkko, arkkitehti Lars Sonck, 1927
Muuramen kirkko, arkkitehti Alvar Aalto, 1929
Mäntän kirkko, arkkitehti W. G. Palmqvist, 1928

Nakkilan kirkko, arkkitehti Erkki Huttunen, 1937
Noormarkun kirkko, arkkitehti Armas Lindgren, 1933
Nurmijärvi, Rajamäen kirkko, arkkitehti Erkki Huttunen, 1938

Oriveden kirkko, arkkitehdit Heikki ja Kaija Siren, 1961

Rautjärvi, Simpeleen kirkko, arkkitehdit Elsa Arokallio ja Elsi Borg, 1933
Rovaniemen kirkko, arkkitehti Bertel Liljequist, 1950

Sallan kirkko, arkkitehdit Eero Eerikäinen ja Osmo Sipari, 1950
Seinäjäki, Lakeuden Ristin kirkko, arkkitehti Alvar Aalto, 1960
Suomussalmen kirkko, arkkitehti Onni Ermala, 1950

Tampere, Kalevan kirkko, arkkitehdit Reima ja Raiili Pietilä, 1966
Tampere, Viinikan kirkko, arkkitehti Yrjö Waskinen, 1932
Turku, Martinkirkko, arkkitehdit Gunnar Wahlroos ja Totti Sora, 1933

Vaasa, Huutoniemen kirkko, arkkitehti Aarno Ruusuvuori, 1964
Vammala, Salokunnan kirkko, arkkitehti Timo Penttilä, 1960
Varkauden kirkko, arkkitehti Martti Paalanen, 1939
Viialan kirkko, arkkitehti Jaakko Tähtinen, 1950
Vilppula, Pohjaslahden kirkko, arkkitehti Kauno S. Kallio, 1932

Kuvalähteet ja valokuvaajat

Sivu	
6.	Museovirasto (mv), Sampo Remes.
7.	Suomen rakennustaiteen museo (SRM), Simo Rista.
8.	mv, Soile Tirilä.
9.	mv, Esko Toivari.
10–15.	mv, Soile Tirilä.
16–21.	mv, reprokuvat Soile Tirilä.
24–25.	mv, Martti Jokinen.
26–27.	Augusto Mendes, Maarianhamina.
28.	mv, Soile Tirilä.
29.	Ylh. mv, Marja Terttu Knapas, alh. mv, Soile Tirilä.
30.	Vas. mv, Martti Jokinen, oik. mv, Soile Tirilä.
31–32.	mv, Martti Jokinen.
33.	Jussi Jäppinen, Jyväskylä.
34.	Suomenlinnan hoitokunta, Tiula Palaste.
35.	mv, Soile Tirilä.
36–37.	Lassi Kujala, Kuusankoski.
38.	mv, Soile Tirilä.
39.	Ylh. mv, Soile Tirilä, alh. Jämsän seurakunta, Arto Hietakangas.
40–41.	mv, Soile Tirilä.
42.	mv, Esko Toivari.
43.	mv, Soile Tirilä.
44.	Ylh. mv, Soile Tirilä, alh. mv, Esko Toivari.
45.	mv, Soile Tirilä.
48.	SRM, Helifoto.
49.	mv, Soile Tirilä.
50–51.	mv, Martti Jokinen.
52–53.	mv, Soile Tirilä.
54–55.	mv, Soile Tirilä.
56.	Satakunnan museo, Pentti Pere.
57.	Ylh. vas. mv, Martti Jokinen, muut Satakunnan museo, Pentti Pere.
58.	mv, Martti Jokinen.
59.	mv, Marja Terttu Knapas.
60.	Lauri Putkonen, Helsinki.
61.	Ylh. mv, Esko Toivari, alh. mv, Soile Tirilä.
62.	mv, Marja Terttu Knapas.
63.	Arkkitehtitoimisto Hanu Puurunen, Olli Lähdesmäki.
64.	mv, Martti Jokinen.
65.	Ylh. mv, Marja Terttu Knapas, alh. mv, Martti Jokinen.
66.	mv, Soile Tirilä.
67.	Ylh. mv, Soile Tirilä, alh. mv, Marja Terttu Knapas.
68.	mv, Esko Toivari.
69.	Vas. mv, Esko Toivari, oik. mv, Soile Tirilä.
70.	mv, Esko Toivari.
71.	Ylh. mv, Esko Toivari, alh. mv, Soile Tirilä.
72–73.	mv, Soile Tirilä.
74.	Alh. vas. Lauri Putkonen, oik. SRM, Helifoto.
75.	mv, Martti Jokinen.
76–77.	mv, Martti Jokinen.
78–79.	mv, Esko Toivari.
80.	mv, Esko Toivari.
81.	mv, Martti Jokinen.
82.	Lauri Peura, Varkaus.
83.	Ylh. mv, Martti Jokinen, alh. Lentokuva Vallas.
86.	mv, Martti Jokinen.
87.	Ylh. mv, Marja Terttu Knapas, alh. Lappeenrannan seurakuntayhtymä, Pertti Kakkonen.

88. MV, Martti Jokinen.
 89. MV, Soile Tirilä.
 90. Lapin Kansä, Sointu Oinas.
 91. Ylh. Lapin Kansä, Sointu Oinas., alh. Sallan seurakunta, Sallan kuvaamo.
 92–93. Rovaniemen seurakunta, Kari Yliräisänen.
 94–95. MV, Martti Jokinen.
 98–99. MV, Soile Tirilä.
 100–101. MV, Soile Tirilä.
 102. MV, Soile Tirilä.
 103. MV, Esko Toivari.
 104–105. Jari Jetsonen.
 106. Ylh. MV, Soile Tirilä, alh. MV, Martti Jokinen.
 107. MV, Martti Jokinen.
 108. MV, Lentokuva Vallas.
 109. Ylh. MV, Marja Terttu Knapas, alh. MV, Martti Jokinen.
 112. MV, Martti Jokinen.
 113. Ylh. MV, Martti Jokinen, alh. MV, Soile Tirilä.
 114. MV, Esko Toivari.
 115. MV, Marja Terttu Knapas.
 116–117. MV, Martti Jokinen.
 118. SRM, Simo Rista.
 119. MV, Martti Jokinen.
 120–121. MV, Soile Tirilä.
 122–123. MV, Soile Tirilä.
 124–125. MV, Soile Tirilä.
 126–127. MV, Soile Tirilä.
 128. MV, Soile Tirilä.
 129. Jari Jetsonen.
 130–131. Ylh. Lauri Putkonen, alh. Lappeenrannan seurakuntayhtymä, Pertti Kakkonen.

Kannen tausta- ja sisäkuvia

Lauttasaaren kirkkosalin seinää ja ulko-oven koristelua. MV, Soile Tirilä.

Etukannen pikkukuvat vasemmalta oikealle

Turun Martinkirkko. MV, Soile Tirilä. | Hyvinkään kirkko. MV, Marja Terttu Knapas |
 Helsingin Suomenlinnan kirkko. Suomenlinnan hoitokunta | Tampereen Kalevan kirkko. MV, Soile Tirilä.

Takakannen pikkukuvat vasemmalta oikealle

Seinäjoen Lakeuden Ristin kirkko. MV, Martti Jokinen | Helsingin Mikael Agricolan kirkko. MV, Esko Toivari |
 Helsingin Temppeleaukion kirkko. MV, Soile Tirilä.

Alkukuva

"Antakaa lasten tulla tyköni", Arvi Tynyksen reliefi Rajamäen kirkossa Nurmijärvellä. MV, Esko Toivari.

1920-luku

Pyhä Yrjänä, Bruno Tuukkasen stukkoreliefi Maarianhaminan kirkossa. Augusto Mendes.

1930-luku

Rauhan enkeli, Bruno Tuukkasen maalaus Kosken TI kirkossa. MV, Soile Tirilä.

1940-luku

Antri Salmenlinnan maalaus "Uusi kuuliaisuus" Rovaniemen kirkossa. Rovaniemen seurakunta, Kari Yliräisänen.

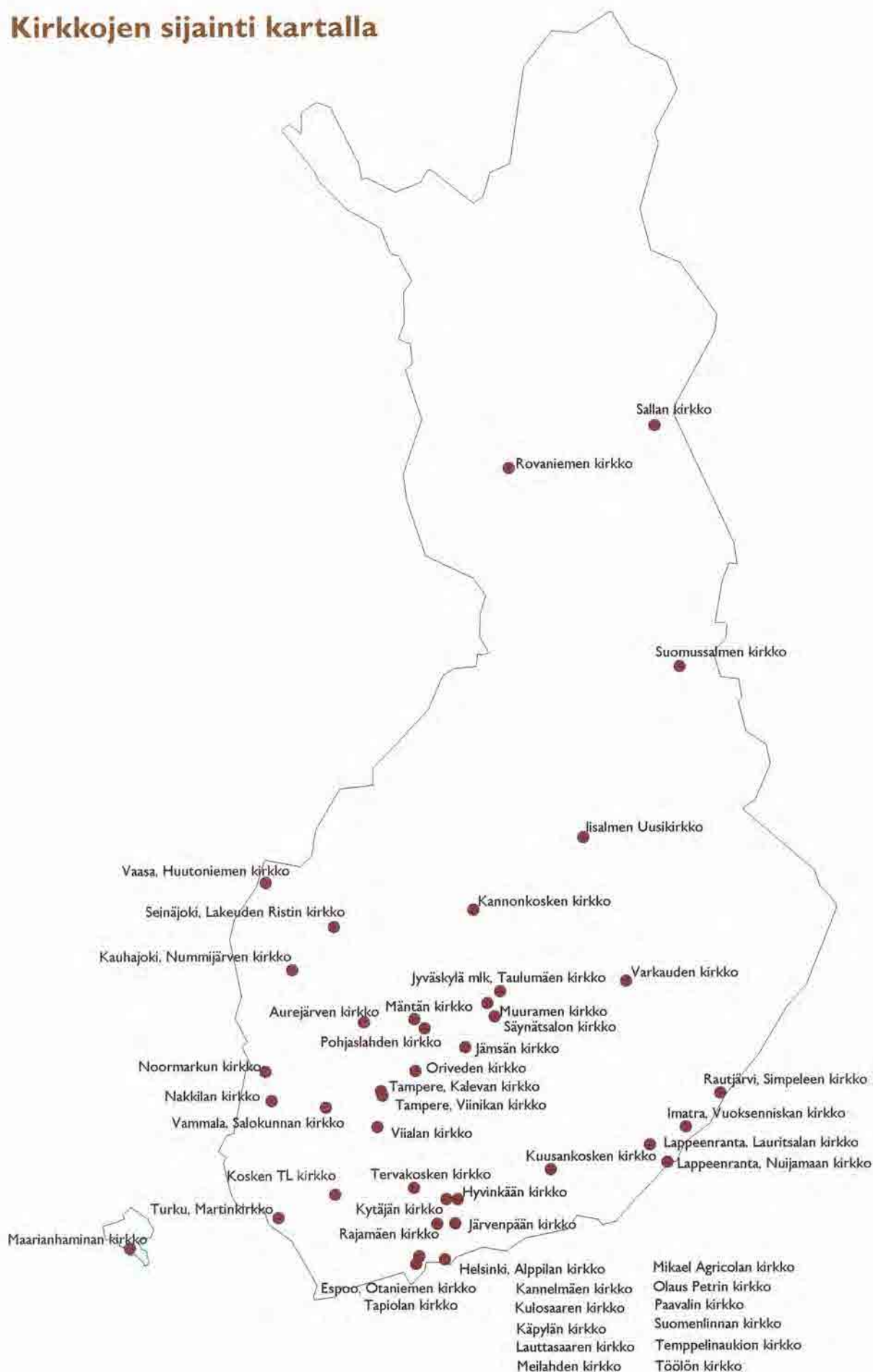
1950-luku

Laupias samarialainen, Armas Tirrosen reliefi Meilahden kirkossa Helsingissä. MV, Soile Tirilä.

1960-luku

Betoniholvi Kannelmäen kirkossa Helsingissä. MV, Soile Tirilä.

Kirkkojen sijainti kartalla

Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja

KIRKKOJEN HOITO JA RESTAUROINTI

Toimittaja Marja Terttu Knapas

44 s., nid., ISBN 951-616-0888-3, ISSN 1236-6439

Rakennushistorian osaston julkaisuja 23. Museovirasto 2003.

HAUTAMUISTOMERKKIEN HOITO

Toimittaja Marja Terttu Knapas

24 s., nid., ISBN 951-616-100-6, ISSN 1236-6439

Rakennushistorian osaston julkaisuja 24. Museovirasto 2003.

SIRPALEITA SUURVALTA-AJAN HELSINGISTÄ

Toimittaja Marianna Niukkanen

96 s., sid., ISBN 951-616-075-1, ISSN 0768-0640

Rakennushistorian osaston julkaisuja 22. Museovirasto ja Suomen Pankki 2002

CAN WE LEARN FROM THE HERITAGE LOST IN A FIRE?

Experiences and practices on the fire protection of historic buildings in Finland, Norway and Sweden.

Toimittaja Anu Laurila

80 s., nid., ISBN 951-616-115-4, ISSN 1236-6439

Rakennushistorian osaston julkaisuja 26. Museovirasto 2004.

Marja Ivars ja Irma Lounatvuori,

PUISTONÄKYMIÄ MUSEOVIRASTON KARTANOISSA JA NÄHTÄVYYKSISSÄ /

PARKVYER ÖVER MUSEIVERKETS HERRGÄRDAR OCH SEVÄRDHETER

48 s., nid., ISBN 951-616-132-4, ISSN 1236-6439

Rakennushistorian osaston julkaisuja 27. Museovirasto 2005.

URBAN HERITAGE – COLLECTIVE PRIVILEGE

Report on the 2nd Baltic Sea Region Cultural Heritage Forum

Toimittaja Marianne Lehtimäki

248 s., nid., ISBN 951-616-133-2, ISSN 1236-6439, 25,00

Rakennushistorian osaston julkaisuja 28. Museovirasto 2005.

Jarkko Sinisalo, ARKKITEHTUURIKIRJOJA EUROOPAN LAIDALLA.

– Arkkitehtien ammattikirjallisuus Suomen rakennushallinnon piirissä erityisesti

Intendentinkonttorin aikakaudella (1810–1865). Kokoelmahistoriaa ja aineistoluetteloita.

143 s., nid., ISBN 951-616-139-1, ISSN 1236-6439

Rakennushistorian osaston julkaisuja 29. Museovirasto 2006.

Selja Flink, RунеBERGIN KOTI – RAKENTAMISESTA RESTAUROINTIIN

120 s., nid., ISBN 951-616-138-3, ISSN 1236-6447

Rakennushistorian osaston raportteja 15. Museovirasto 2006.

RAKENNUSHISTORIAN OSASTON AIKAKAUSKIRJA I

Toimittajat Marja-Leena Ikkala ja Marja Terttu Knapas

143 s., nid., ISBN 951-616-103-0, ISSN 1795-9209

Museovirasto 2006.

MUSEOVIRASTO

